

ВОЈНО ДЕЛО

ОПШТЕВОЈНИ ТЕОРИЈСКИ ЧАСОПИС

БРОЈ 9

СЕПТЕМБАР

ГОДИНА XIII

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

Виктор БУБАЊ, Миљинко ЂУРОВИЋ, Ђоко ЈОВАНИЋ, Мирко ЈОВАНОВИЋ, Вељко КАДИЈЕВИЋ, Ђуро ЛОНЧАРЕВИЋ, Рудолф ПЕТОВАР, Јефто ШАШИЋ, Милисав НИКИЋ (одговорни уредник)

ВОЈНОИЗДАВАЧКИ ЗАВОД ЈНА
„ВОЈНО ДЕЛО“
БЕОГРАД
1961

С А Д Р Ж А Ј

	Стр.
Пуковник Миливоје Станковић: Развојни пут артиљерије у НОВ — — — — —	511
Пуковник Момчило Ђерасимовић: О гођењу	526
Пуковник Митар Минић: Изнанађење у рату у партизанским дејствима — — — — —	540
Потпуковник Никола Рајновић: Командовање и рад органа везе — — — — —	554

УЗ ДВАДЕСЕТОГОДИШЊИЦУ УСТАНКА НАРОДА ЈУГОСЛАВИЈЕ

Мара Нацева: Јулске одлуке ЦК КПЈ и њихово спровођење у живот у Македонији — —	561
Александар Спасовски и Трајко Стојков: Први скопски партизански одред — — — — —	567

PRIKAZI STRANIH KNJIGA I ČASOPISA

Ernesto Gevara: Gerilski rat — J. Man. — — — — —	574
: Organizacija pešadijske divizije i tendencije njenog razvoja — N. Rad — — — — —	582
Potpukovnik R. Roter: Vazdušni transport u savremenom ratu — V. H. — — — — —	588
Fridrih Depner: Neka ratna iskustva iz pešadijske odbrane — S. P. — — — — —	592
: Načela za oformljivanje zamisli, organizovanje i izvođenje vežbi — Seš — — — — —	596
Gert fon Korcflajš: Vojna nauka i nauka o privrednom poslovanju — S. P. — — — — —	599
Bibliografija — — — — —	602

РАЗВОЈНИ ПУТ АРТИЉЕРИЈЕ У НОВ

У погледу места и улоге родова и видова, а посебно артиљерије, наша НОВ је прошла кроз неколико фаза. Те фазе су настајале у различито време и трајање им је зависило од покрајина и услова под којима су дејствовале поједине јединице НОВ. Заједничке су основне карактеристике које представљају специфичност нашег рата.¹⁾

Као прву фазу треба узети период типичног партизанског ратовања. Она почиње са појавом првих партизанских јединица: борбених група, чета и одреда. Карактерише се тиме што се дејства изводе на готово потпуно окупираној територији и мањих су размера. Партизанске јединице су наоружане искључиво лаким наоружањем: пушкама, бомбама и пушкомитраљезима. Састоје се искључиво из борбеног дела — без војнички организованих позадинских установа свих врста, па често и без основног санитетског материјала и болничара. Изводе се само разноврсни и многобројни напади на територији и градовима и то на објекте који се могу савладати лаким наоружањем, уз евентуалну употребу експлозивних средстава или заседама, препадима и слично на непријатељеве колоне, упоришта и др. Ако би се у току акција и дошло до тешког наоружања, оно је коришћено само у току те акције или и извесно време после ње, а затим је уништано ако се није друкчије могло због појачаног непријатељевог дејства или, у погоднијим околностима, скривано. Наглашавајући ту чињеницу истовремено истичемо да наше снаге по укупном броју нису биле масовне. Напротив. Али су услови ратовања, степен искуства и низ других околности условљавали и организационо обликовање јединица — одреде. У тој фази јединице НОВ сачињавале су лако покретљиве, пешадијским наоружањем опремљене јединице са зачецима инжињерије у смислу минирања, диверзије и сл.

И у таквим дејствима која су у суштини тражила свој најбољи облик употребљавана је и артиљерија по принципу да се на најцелисходнији начин употреби све оно чиме се може непријатељ што више уништити.²⁾

¹⁾ Зато аутор не сматра да је обухватио у прегледу све наше републике и све случајеве у току НОР-а, јер би се тиме обавезао да пише историју развитка артиљеријских јединица, што није намена чланка. Узети су примери који указују на развојни пут артиљерије у НОВ.

²⁾ У Црној Гори устанак је добио одмах на почетку масован карактер, што је наметнуло фронтална дејства. Отуда се још у јулу у борбама код Никшића користе артиљеријска оруђа која су заплена код Даниловграда.

У даљем развитуку устанка, који је готово стреловит, захваљујући баш таквим дејствима којима се постиже надмоћност над непријатељем, по плану Врховног штаба долази до стварања слободних територија. Партизанске јединице које су све више бројно нарастале успеле су да очисте села и мање варошице од окупатора и домаћих колаборационистичких формација и створе слободну територију на којој се успоставља народна власт и организује позадина (снабдевање, оправка оружја и опреме, лечење рањеника). На појединим слободним територијама предузимају се акције ради њиховог проширења и одбране. Оне постају оперативно-тактички ослонци јединица НОВ. По својој величини и географском положају биле су за непријатеља од различитог интереса, па је према томе и одређивао снаге и средства за дејство против снага које су их штитиле. На важнијим су се распламсавале борбе широких размера у којима су на обе стране ангажоване јаче снаге и средства. Зависно од важности појединих територија и њихове величине дошло је и до извесне диференцијације у тактичким поступцима које су примењивале јединице НОВ.

На неким мањим слободним територијама, у Босанској крајини и Лици, на пример, до артиљеријских оруђа и минобацача се дошло већ првих недеља устанка. Слободне територије су брзо створене, али се одмах није ишло на њихово проширивање ослобођењем градова, јер је претходно — сасвим оправдано — требало организацијски учврстити јединице устаничке војске. Отуда прва оруђа заплена у јулу у борбама у Јању и Врточама (Босанска крајина) нису уништена, али се не користе у смислу посебно организованих артиљеријских јединица у току напада. Јер, или природа предузиманих акција није захтевала ангажовање артиљерије, или није било обучених артиљераца нити муниције за све врсте дејства и др.³⁾ Слично се радило и у Лици.

У западној Србији ситуација је у том погледу била нешто другачија. Велику слободну територију створену крајем септембра требало је проширивати и бранити. Зато се и осећала потреба за здруженим јединицама, али су постојали и материјални услови за таква дејства. У оно време слободна територија у западној Србији имала је карактер мале државе и представљала је солидан ослонац трупама које су дејствовале на њеној периферији.⁴⁾ Јединице су добро снабдеване, а омогућено је и снабдевање и одржавање тешке технике. Заплена оруђа код Крупња и у Чачку у августу и сеп-

³⁾ У јулу су Крајишници у Јању запленили од усташа једну хаубицу 100 мм и једно противоклопно оруђе 37 мм. Почетком августа су код Врточа запленили још једну хаубицу 100 мм. Услед недостатка старешинског артиљеријског кадра, оруђа се не обједињавају у батерије и не налазе ширу примену.

Заплена оруђа 75 мм код Мазине, у августу 1941. године, Личани користе појединачно и то за непосредно гађање, пошто нису имали нишанских справа.

⁴⁾ Поред артиљеријских батерија постојала је и чета тенкова.

тембру 1941. године користе се врло интензивно.⁵⁾ Оруђа заплењена у Чачку обједињена су у батерију. То је прва артиљеријска јединица НОВ.⁶⁾

У неким покрајинама, што је нарочито карактеристично за Словенију, постојале су артиљеријске јединице које су се само повремено активирале, односно постојала је група бораца — артиљераца у саставу самосталног батаљона или одреда која је извршавала задатке као свака друга јединица, а основна мисао је била да се тако драгоцену оруђа олако не изгубе. Зато су оруђа и муниција скривани у шуме или закопавани. Кад се припремала акција за коју је требала и могла се ангажовати артиљерија, оруђа су извлачена из склоништа, комплетирана запрегама или товарним грлима, довођена у стање бојеве готовости и одвођена на ватрене положаје. По завршетку борбе поново су скривана у склоништа до друге погодне акције.

У Босанској крајини практиковало се формирање специјалних јуришних група састављених претежно од артиљераца за уништавање или заплењивање непријатељеве артиљерије. Ове групе су убациване у непријатељеву позадину и нападале ватрене положаје батерије, уништавале или заробљавале послугу, а затим заплењена оруђа окретале против непријатеља. Оруђа су по завршетку акције извлачена, а ако би то било немогућно — уништавана су.

⁵⁾ Приликом напада на Крупањ 29. августа 1941. год. једно оруђе 37 мм, које је било закопано за време капитулације, употребљено је за ликвидацију болнице и ливнице. Ово је прво артиљеријско оруђе којим су располагале снаге НОВ на територији Србије.

⁶⁾ Оруђа 75 мм пољска М12, систем „шнајдер“, налазила су се у ремонтном заводу у Чачку кад је капитулирала Југославија. Један артиљеријски мајстор је пре него што су Немци ушли у завод скинуо затвараче, ставио их у сандук и закопао. 1. октобра 1941. год. приликом ослобођења града Чачански одред је запленио и та оруђа. Артиљеријски мајстор је донео затвараче и оруђа су комплетирана. Формиране су две батерије од по 2 оруђа. Једна на коњску вучу припала је четницима, а друга, са воловском запрегом, партизанима. Четници, под командом артиљеријског капетана Дерока, који је био истовремено командир артиљерије целокупне четничке војске, одвели су 7. октобра своју батерију према Краљеву, у рејон Жиче. Партизанска батерија кренула је истог дана левом обалом Мораве. Приликом опсаде Краљева целокупна артиљерија је стављена под команду заједничког партизанско-четничког штаба. Прво дејство су ове батерије испољиле 9. октобра.

Кад је 5. новембра избио сукоб између четника и партизана четници су по наређењу Драже Михаиловића напустили положаје код Краљева, а главне снаге предвођене капетаном Дероком са топовима кренуле су на Чачак. У току 6. и 7. новембра у сукобу између Дерокове групације и Чачанског одреда на Љубићу, Чачани успевају да потуку четничку групацију и заплене њихова оруђа. Увече 7. новембра ова оруђа се користе у одбрани Чачка од напада четника. Сутрадан, пошто је четнички напад био сломљен, по наређењу Врховног штаба сва оруђа — 3 топа — којима је сада располагао Чачански одред била су возом упућена у Ужице. (Према немачким документима, приликом једног испада који је извршио 22. октобра 1. бат. 737. пука 717. пд из Краљева, Немци су успели да заплене једно наше арт. оруђе са неколико граната — *Зборник*, књ. I, стр. 558, док. 203).

У борбама које су 27, 28. и 29. новембра вођене против Немаца на приступима Ужичу ангажовано је по једно оруђе на положајима код Дивчибара и на Кадињачи. Тамо су и уништена. Том приликом су уништена и оруђа Ваљевског одреда. Два оруђа која су учествовала у опсади Краљева била су уништена на путу између Ужица и Чајетине.

На основу искустава из западне Србије, Врховни штаб је израдио стратегијску концепцију о стварању већих слободних територија широм Југославије као ослонаца за борбена дејства већих размера. Тиме је прва фаза партизанске борбе са првоформираним јединицама била превазиђена — прешло се на формирање бригада са њеним познатим организацијским искуствима и задацима.

Наше бригаде имају карактер здружених јединица. Наиме, крајем 1941. године Врховни штаб је у основи стао на гледиште да основну снагу НОВ треба да сачињавају здружене јединице, способне за предузимање маневара широких размера и разноврсне борбене задатке који би искрсавали у току рата — формирана је 1. пролетерска бригада, прва здружена јединица НОВ. Њеном формацијом предвиђено је да може имати до дивизиона артиљерије. Прва оруђа која су ушла у састав ове бригаде били су минобацачи 81 мм. Од њих је формиран посебан минобацачки вод у саставу чете пратећих оруђа. После краћег времена бригада је запленила топ 37 мм система „пито“ па је формиран и самосталан топовски вод. У 2. пролетерској бригади, после борби око Братунца, у којој је запленила прве минобацаче 81 мм и једно противоклопно оруђе 37 мм система „шкода“, формирана је, као и у 1. бригади, чета пратећих оруђа. Тешко наоружање обједињавале су у чету пратећих оруђа и остале, касније формиране бригаде.⁷⁾

Услови стварања наше Армије у целини, а посебно услови развоја родова, били су изванредно тешки и до тешког наоружања се теже долазило. То је наметало потребу његовог најрационалнијег коришћења. Штабови бригада су у почетку планирали употребу готово сваког оруђа и сваке гранате из пратећих чета. Касније су тешки митраљези укључени у пратеће водове батаљона, али минобацачи су све до краја рата углавном остали у пратећим четама бригада.

Обично се располагало са свега неколико граната и мина на оруђе, па се морало добро размислити о томе како их је најбоље употребити. Отуда су штабови бригада били принуђени да сами бирају циљеве за артиљерију, да их проучавају, одређују приоритет и доносе одлуку о испаливању сваке гранате и мине.

Минобацачи или артиљеријско оруђе су често са свега неколико мина или граната решавали врло важне задатке, од којих је много пута зависило и успех појединих акција у целини. Топовима су рушени бункери и утврђена митраљеска гнезда која су била тешко приступачна бомбашима.⁸⁾

⁷⁾ Прва пролетерска бригада је у јануару 1943. године код Теслића, на иницијативу штаба дивизије, формирала посебну „противоклопну чету“ од два оруђа 37 мм. То је јединствена формација у оквиру бригаде наше НОВ.

⁸⁾ Приликом првог ослобођења Ливно у јулу 1942. батаљони 1. пролетерске бригаде успели су да заузму цео град. Само је била остала кућа Митровића, саграђена од тврдог материјала, где су се налазили Немци и усташе. Приступ бомбаша био је немогућан. Оруђе 37 мм било је такође немоћно против дебелих зидова. Потпун успех бригаде зависио је од тога да ли ће отпор у утврђеној згради бити сломљен пре него што непријатељу стигну појачања из других гарнизона. Вишеструка бројна надмоћност у људству није значила ништа. Морало

У летњим и јесењим борбама 1942. у Босанској крајини група бригада Врховног штаба и крајишки одреди често су нападали градове. У тим нападима озбиљно се осетио недостатак тежег наоружања, што је нарочито дошло до изражаја у борбама око Купреса. Да се располагало артиљеријом, утврђене и разумљиве тактичке слабости при планирању и извођењу напада на град могле су бити отклоњене или знатно смањене. Ту се у оштрој форми поставило питање реалности и планираних задатака с обзиром на ватрене могућности јединица. Решење тог проблема нашло се искључиво у изненађењу.

Међутим у нападима на Купрес оно није постигнуто. Непријатељ је био утврдио сваку зграду у граду и упорно се бранио. Требало је имати оруђа способна да руше утврђене зграде, а располагало се само топовима 37 мм 2. пролетерске и 1. крајишке бригаде који су за то били немоћни. Да се располагало оруђима већег калибра и са доста муниције, утврђене зграде у Купресу, крцате непријатељем, биле би порушене, а отпор сломљен и не би без потребе изгинуло толико бораца 2. и 4. пролетерске и 1. крајишке бригаде.

Купрес је показао да се напад на утврђена насељена места, ако се не постигне изненађење, не може успешно извести без тежег наоружања. Оперативни штаб за Босанску крајину извукао је из тога потребне закључке и настојао да што боље искористи оруђа на која раније није много рачунао.⁹⁾ Крајем јула 1942. формира хаубичку батерију.¹⁰⁾ У борбама око Бос. Новог и Бос. Крупе, у јуну 1942, ова батерија игра веома важну улогу. Непријатељеви бетонски бункери порушени су непосредним гађањем, чиме је сломљен и његов отпор. У септембру су из јединица повучена сва оруђа већа од 37 мм и формиране самосталне батерије: противоклопна од оруђа 45 и 47 мм и брдска од 75 мм, које су биле под непосредном командом Оперативног штаба.

Главни штаб Хрватске такође уочава значај артиљерије и њену снагу у решавању крупнијих борбених задатака, те тежи да је организацијски учврсти. У септембру, у борбама код Служа, расположиве три батерије обједињује под своју команду и на њихово чело

се чекати на долазак једног тежег оруђа. Гламочки партизански одред располага је у то време једним оруђем 75 мм. Бригада га је затражила. Са неколико година граната у прозоре куће неутралисана је ватра тешких митраљеза. Немци су истакли белу заставу и предали се. Таквих примера у којима су артиљеријска оруђа одиграла веома важну улогу и уштедела многе људске животе било је много.

⁹⁾ Крајишници су 16. маја 1942. запленили код Приједора две хаубице 100 мм М16/19. Услед слабих услова транспортовања и недостатка обученог кадра, оне нису коришћене. Касније, ова оруђа су подржавала Крајишки одред. Кад је од 4. крајишког одреда формирана 1. крајишка бригада, хаубице и 3 противоклопна оруђа 45 и 47 мм закопали су у Грмечу. Бригада је у свом саставу задржавала два оруђа 37 мм.

¹⁰⁾ Хаубичка батерија Оперативног штаба за Босанску крајину била је прва хаубичка батерија артиљерије НОВ.

поставља артиљеријског команданта. Главни штаб Хрватске био је тада највиша команда у НОВ која је имала подручну артиљерију.¹¹⁾

Крајем септембра 1942. у Босанској крајини, Лици и Кордуну створене су, прошириване и међусобно спајане велике слободне територије. Поједини њихови делови морали су се бранити. Дејства НОВ на том подручју постала су сложена. Више команде су осетиле потребу да у својим рукама имају средства којима би могле снажније да утичу на дејства, а јединице да што боље оспособе за маневар. Тим су се руководили Оперативни штаб за Босанску крајину и Главни штаб Хрватске приликом формирања подручне артиљерије.

Врховни штаб НОВ, који је непосредно утицао на дејства у Босанској крајини придаје у то време све већу пажњу употреби артиљеријских јединица. У директиви од 18. октобра 1942. године за напад на Бихаћ, упућеној Оперативном штабу за Босанску крајину, он указује на употребу артиљерије (у овој операцији) и подвлачи неопходност ангажовања целокупне артиљерије.¹²⁾ Припремајући ову операцију, Оперативни штаб за Босанску крајину детаљно планира употребу артиљерије,¹³⁾ противоклопну батерију придаје бригаама на главном правцу, а брдску и хаубичку оставља под својом командом. Батеријама одређује ватрене положаје, начин дејства, почетак артиљеријске припреме и задатке у њој. Артиљеријска припрема се састојала из периода рушења непосредним гађањем и периода неутралисања. Предвиђен је и утрошак муниције од 10 граната на оруђа. На тај начин се први пут у току НОР-а детаљније планира употреба артиљерије у вишем штабу.

Артиљерија је у овој операцији одиграла главну улогу у артиљеријској припреми рушењем великог бункера на Сомишљу и са неколико мањих ватрених налета по важнијим објектима у самом граду. У артиљеријској подршци нису јој били ни прецизирани задаци због тога што није имала довољно муниције нити одговарајућих средстава везе и због неувежбаности командира батерија да рукују ватром у току напада, нарочито ноћу. Поједина оруђа су ангажована за ликвидирање усташког отпора у утврђеним зградама и бункерима. Противоклопна батерија која је била придата бригаама, као и њихове формацијске, кориштене су као пратећа и употребљене за заузимање непријатељевих упоришта, затвора и цркве.

У целини артиљерија је у бихаћкој операцији одиграла значајну улогу. Снажан је био њен утицај на морал сопствене пешадије.

¹¹⁾ У Лици је још у почетку 1942. постојао импровизовани дивизион од две батерије од оруђа која су била заплена приликом заузимања талијанских упоришта око Велебита. Кад су дејства пренета на Капелу и северније (Кордун) батерије су остале јужно од Капеле. Тек у септембру је ова артиљерија пребачена преко Капеле на Кордун. Касније је од ње формиран 1. хрватски дивизион. У септембру су ове батерије обједињене и непосредно потчињене ГШ Хрватске и поново се називају дивизионом. О овоме нема званичних докумената.

¹²⁾ Директива од 18. октобра је први докуменат Врховног штаба у коме се говори о употреби артиљерије као рода.

¹³⁾ План је писмено рађен, а његова садржина је изложена у општој заповести за напад од 31. октобра 1942. год.

Старешине свих степена и борци осећали су се сигурнијим у борби, па је и сам напад имао снажнији замах и већи интензитет.

У то време НОВ је у целини објективно прерасла у стање „вишеродности“, јер се тада артиљерија афирмисала кроз самосталне артиљеријске јединице.

Следећи период односи се на формирање крупних јединица НОВ. Наиме, у новембру 1942. наступио је квалитативан скок у развоју НОВ. Бројно је вишеструко нарасла, постала боље опремљена. Формиране су 1. и 2. пролетерска и 3. ударна дивизија, а затим још четири дивизије и два корпуса (1. босански и 1. хрватски). Три прве дивизије Врховни штаб задржава под непосредном командом у својству оперативно-стратегијске маневарске групе, па аналогно томе оставља и део артиљерије под својом непосредном командом у својству артиљеријске резерве — крајем новембра формира код Гламоча Хаубички дивизион Врховног штаба.¹⁴⁾ У то време је организован у Бос. Петровцу и први наш артиљеријски курс, на којем су се слушаоци упознали са основама из настава гађања и тактике.

Први босански корпус формирао је свој дивизион већ 5. децембра 1942. од батерије хаубица која је учествовала у бихаћкој операцији (2 оруђа) и 4 хаубице 100 мм које су заплењене у Бос. Новом.¹⁵⁾ То је први дивизион корпусне артиљерије у НОВ.

Прва пролетерска дивизија формирала је своју прву артиљеријску јединицу — хаубичку батерију — у новембру 1942. год. после победе над Немцима код Ситнице.¹⁶⁾ Првих дана децембра, после ослобођења Ливна и Дувна, и 2. пролетерска дивизија формирала је дивизијску артиљерију (брдску батерију 75 мм).

Дивизион Врховног штаба први пут учествује у борби при ослобођењу Ливна (децембра 1942). Поред недовољних средстава везе и за осматрање, он успешно подржава батаљон 4. црногорске бригаде који је упао у град и водио борбу у окружењу. У тој борби успешно су употребљена и противоклопна оруђа 2. пролетерске бригаде — из непосредне близине поготком у пушкарницу великог

¹⁴⁾ Дивизион је формиран од 22 до 26. новембра, после другог ослобођења Јајца. Прво је формирана само једна батерија од два оруђа која су се још раније налазила у рејону Остреша. Затим је формиран штаб, попуњујући део дивизиона и нека врста командног вода (извиђачи и везисти) на челу са Бранком Обрадовићем. Предвиђено је да се у дивизион укључи и батерија 100 мм 1. пролетерске дивизије формиране на Ситници.

¹⁵⁾ То је била комплетна батерија која се предала са командиром капетаном Гавриченком на челу.

¹⁶⁾ Ова батерија је после напада на Јајце упућена 3. дивизији, а од заплених брдских хаубица и противоклопних оруђа приликом ослобођења Теслића 1. пролетерска дивизија формирала је две батерије — хаубичку и брдску. 1. прол. и 3. удар. дивизија у то време формирају иницијативно дивизијске артиљеријске штабове. У заповести 3. дивизије од 28. новембра 1942. за напад на правцу Турбе — Г. Вакуф посебно се дају задаци штабу артиљерије. У заповести од 1. децембра помиње се и име команданта дивизијске артиљерије (Лушан Дашчић). У својој заповести од 18. јануара 1943. за дејство на правцу Вања Лука — Теслић, команда 1. пролетерске дивизије поставља прецизне задатке свом команданту артиљерије Милану Антончићу.

ушашког бункера на Башајковцу омогућила су његово брзо заузимање. После те борбе штаб 2. пролетерске дивизије је ставио под команду команданта дивизиона Врховног штаба и своју формацијску артиљерију због недостатка стручног кадра и ради ефикаснијег коришћења расположиве муниције. У борбама око Дувна, Купреса, Бос. Грахова и Стрмице које је крајем децембра 1942. и у јануару 1943. водила 2. дивизија, овако обједињена артиљерија испољила је снажан утицај.

У борбама у Босанској крајини крајем 1942. и почетком 1943. које се по својим размерама, значају и карактеру нису битно разликовале од „регуларног ратовања“ на другим фронтovima, као носилац ватрене моћи почиње да се афирмише артиљерија. Она је често испољавала и пресудан утицај на исход борбе. Ни митраљеви, бомбе, минобацачи, па чак ни поједина артиљеријска оруђа нису били довољни за сламање непријатељевог отпора. Осећа се потреба за сасређивањем снажније артиљеријске ватре. Зато Врховни штаб пребацује свој хаубички дивизион, као ударну ватрену снагу, од Јајца до близу Книна, а затим до Прозора — увек тамо где су вођене најважније борбе око слободне територије. Остварују се концентрације ватре више артиљеријских оруђа чиме се постиже огроман морални и материјални ефекат. Некад неприступачна утврђења код Бихаћа, Јајца, Грахова и Ливна, паралише артиљерија својом ватром и помаже њихово заузимање уз минималне људске жртве. Старешине наших јединица почињу сасређивати минобацачку ватру у оквиру бригаде. Тактика ватреног „кључања“ била је превазиђена и тежило се остварењу ватрених „маљева“ где артиљерија као род једино и може у потпуности доћи до изражаја.

Значајну улогу одиграла је артиљерија почетком IV непријатељске офанзиве при заузимању Прозора и одбрани рањеника. Један пук италијанске дивизије „Мурђе“ који се налазио у Прозору, пружао је жилав отпор из бункера и утврђених зграда против којих су не само бомбаша већ и брдска оруђа 75 мм били немоћни. Да би се сломио тај отпор ангажован је и дивизион Врховног штаба који је најпре са заклоњених ватрених положаја подржавао ликвидирање спољне одбране Прозора, а касније једном хаубицом из стрелачког строја, са свега неколико десетина метара, дејствовало по бункерима и другим утврђеним објектима.

У бици за рањенике између Прозора и Горњег Вакуфа Хаубички дивизион Врховног штаба је задњи пут дејствовао у пуном саставу и врло интензивно. Успешно су артиљеријском ватром тучене немачке колоне и неутралисана њихова артиљерија. То се најбоље види из непријатељевог извештаја који говори о јакој артиљеријској ватри.¹⁷⁾ На Неретви, кад је Главна оперативна група прешла на леву

¹⁷⁾ У оперативном извештају немачке 717. дивизије говори се да непријатељ располаже приближно пуком хаубица. То је изјавио на саслушању и један заробљени мајор — командант батаљона кога су заробиле јединице 2. пролетерске дивизије.

обалу, морала су се уништити оруђа овог дивизиона. Поновно је формиран дивизион Врховног штаба када је код Калиновика заплена једна четничка хаубичка батерија. Он је играо значајну улогу касније у борбама на Дрини, нарочито око Фоче, а повремено и у драматичним борбама у току V непријатељске офанзиве. У борбама западно од Бијелог Поља и код Мојковца, артиљерија 1. пролетерске дивизије наноси непријатељу осетне губитке и успорава његово напредовање. Дивизион 2. пролетерске дивизије, који је оформљен после уништења једног италијанског пука дивизије „Тауринензе“ на Јаворку,¹⁸⁾ био је једним делом пребачен на Сињајевину где је учествовао у успоравању надирања Немаца од Колашина, а затим је цео дивизион ангажован на Пивском Јаворку у локализовању продора немачке 7 СС дивизије „Принц Еуген“. Извлачење оруђа овог дивизиона из кањона Пиве преко Мратића на Пивски Јаворак један је од величанствених подвига наших артиљераца у току рата.

Дивизиони 1. и 2 пролетерске дивизије¹⁹⁾ учествовали су у бици на Сутјесци. Најпре са Вучева, а затим и са леве обале Сутјеске, они су тукли непријатеља и подржавали пробој наших бригада. Но, беспутно земљиште ограничавало је артиљерији маневар. Није било довољно товарних грла да носе оруђа, а људи, ма колико желели, нису то могли. Муниције такође није било довољно. Зато је по преласку Сутјеске уништена целокупна артиљерија, као и противоклопна оруђа бригада. У целој Оперативној групи остало је једно једино артиљеријско оруђе — топ 37 мм 2. пролетерске бригаде. Његов командир није хтео да га уништи, иако му је то било наређено. У критичном моменту, приликом преласка пута Фоча — Калиновик, код села Миљевине, ово оруђе је одиграло огромну улогу у отварању пута Оперативној групи за Босну.²⁰⁾

¹⁸⁾ Писменом наредбом коју су потписали командант и комесар дивизије, одређен је за вршиоца дужности команданта дивизиона Вуко Брајовић, до тада командир батерије, а за комесара Вукота Радовић. Ово је један од првих дивизиона у саставу дивизијске артиљерије.

¹⁹⁾ Штаб 1. пролетерске дивизије је 3. маја формирао дивизион али је он све до Сутјеске дејствовао по батеријама.

²⁰⁾ Када су предњи делови Оперативне групе избили у рејон Ратаја и Миљевине, из Фоче је стигао у Миљевину један моторизовани немачки одред у чијем је саставу било неколико тенкова и затворио одсек којим је требало да прођу све наше јединице. Тенкови су патролирали комуникацијом. Топовско одељење 2. пролетерске бригаде, које је располагало са свега 5 граната, самоницијативно је — пошто је расклопљено оруђе по деловима изнело на једно узвишење удаљено од комуникације око 200 м — отворило ватру на ове тенкове. Како је један точак топа био сломиљен, осовића је ослободила на пањ и учвршћена помоћу камења, а сви послужиоци сем нишанције су заједно са командиром држали оруђе за време дејства. Првом гранатом погођен је први тенк у задњи део услед чега се окренуо и запалио. Кад су остали тенкови пошли назад гађан је трећи тенк и погођен, другом гранатом у гусеницу тако да је остао попреко на путу непомичан. На тенк између ова два који се тада нашао као у мишоловци испалена је једна граната која га је само лако оштетила, али је он услед маневровања на узаном путу слетео у јарак и ту остао. Посада се извукла и побегла. После тога немачки одред се повукао према Фочи, а пут преко комуникације Фоча — Калиновик био је слободан за пролаз наших јединица.

Наше снаге које нису биле у саставу Оперативне групе развијају у овом периоду и даље и учвршћују своју артиљерију. Тако је у 8. и 6. личкој дивизији формирана дивизијска артиљерија јачине од по две батерије и у борбама успешно коришћена. Осма дивизија поставља при одбрани на р. Уни у мају 1943. обе батерије на тежишту у улози дивизијске артиљеријске групе.

У другој половини маја 6. корпус је у Тушини формирао корпусни дивизион мешовитог састава.²¹⁾

У мају 1943. бригада „Иван Цанкар“ је од заплених брдских топова 75 мм формирала батерију бригадне артиљерије. То је истовремено прва батерија у саставу наших бригада.

Шири развој и нови квалитетан скок доживљава наша артиљерија крајем 1943, после капитулације Италије. Врховни штаб је на време предвидео развој догађаја па је само неколико дана по изласку из обруча на Сутјесци издао потчињеним командама директиву да приступе обучавању људства у руковању компликованијом ратном техником, у првом реду артиљеријом. Крајем јуна формиран је низ артиљеријских официрских курсева од којих су, по организацији, броју и квалитету слушалаца, као и нивоу наставе, нарочито значајни онај при штабу 2. пролетерске дивизије (касније штаб 2. ударног корпуса) и при Главном штабу Хрватске. Ови курсеви су одиграли значајну улогу. Када је при разоружавању италијанских гарнизона у наше руке пало неколико комплетно опремљених батерија, није било тешкоћа око коришћења овог наоружања нарочито у 2. корпусу. Тада су многе наше дивизије формирале дивизијску артиљерију од којих се, по јачини и организованости, нарочито истичу 2. пролетерска 4, 6, 7, 8, 13, 14, 15, 18. и 19. дивизија. Друга пролетерска дивизија је формирала дивизион у октобру од три потпуно опремљене батерије 75 и 65 мм. Тринаеста дивизија, која је још од половине августа, имала артиљеријски дивизион слабијег састава, од оруђа 65 мм, формирала је у септембру још један од оруђа 75 мм. Петнаеста дивизија је у септембру — да би олакшала командовање — формирала свој артиљеријски штаб — команду артиљерије. Четврта крајишка дивизија, поред дивизиона за подршку, формирала је крајем 1943. и противоклопни дивизион од 7 оруђа 45 и 47 мм — први противоклопни дивизион наше артиљерије. Итд.

У свим јединицама је тада дошло до наглог прилива тешког наоружања па се, поред осталог, поставио и проблем обучавања кадра. За обуку војника у најосновнијим радњама било је потребно неколико недеља интензивног рада, а за обуку старешина далеко више. Тражени су људи који су служили у артиљерији бивше војске. Њих је било мало у редовима НОВ, а нарочито је мало било подофицирског и официрског кадра. Уз то није било средстава везе

²¹⁾ Интересантна је употреба једне батерије овог дивизиона приликом напада на жандармеријску касарну у Ивањском. Једно оруђе је гађало непосредно у исто место са скинутим упаљачем, користећи само ударну енергију зрна. На зиду је створена рупа кроз коју је настављено гађање са наврнутим упаљачем. Отпор је сломљен без учешћа пешадије.

нити прибора за управљање ватром. Овакво стање принудило је штабове наших јединица да обједињују артиљерију и минобацаче у веће јединице. Појављују се импровизоване мешовите артиљеријске формације. Поједине бригаде формирале су чете тешких оруђа у којима је било и по десет минобацача.

У то време појављује се и прва наша моторизована артиљеријска јединица — хаубички дивизион 4. корпуса од шест хаубица 149 мм који је најпре као целина учествовао у нападу на Огулин, и код Оштарија, у борби против Немаца, а касније су поједине његове батерије (имале су по 2 оруђа) према потреби придаване дивизијама. Стварају се — приликом ослобођења Сплита и околних острва — и прве јединице наше обалске артиљерије. Оне су 20. септембра у близини Примоштена принудиле један немачки брод на предају, а обалска артиљерија са острва Корчуле успешно је одбила неколико напада немачких бродова.

У јесен 1943. године, дакле, наша артиљерија се користи у већем броју, дивизиони дејствују као целина, а понекад се и два дивизиона ангажују за извршење истог задатка. За подршку бригада које су се браниле на р. Лиму, поред дивизиона 2. дивизије, а у циљу заустављања немачког продора према Пљевљима и Јабуци, био је ангажован и корпусни дивизион.

Дивизион 6. личке дивизије, који је иначе тада представљао једну од најорганизованијих наших артиљеријских јединица,²²⁾ у октобру 1943. приликом напада на Перушић, дејствује као целина (11 оруђа). У тој борби први пут је код нас вршено утврђивање ватрених положаја и осматрачница, као и планска коректура, одвојено од групног гађања, што се раније начелно избегавало. Са заклоњених ватрених положаја дивизион је вршио не само артиљеријску припрему него и подршку, дејствујући по једном циљу са више батерија (раније је после припреме дејствовао као пратећа артиљерија). То показује да је проблем управљања ватром у оквиру дивизиона и садејства са пешадијом овде већ био решен.

Крајем 1943. године наша дивизијска артиљерија се у целини коначно учврстила, док је корпусна још била у формирању. Истина, неке дивизије захваћене VI непријатељском офанзивом изгубиле су добар део своје артиљерије. Некима се то десило услед тешке ситуације, а некима услед несналажљивости старешина или неправилног гледања (случај код 2. пролетерске).

У 1944. години ситуација на југословенском ратишту квалитетно се мења јер се и однос снага изменио у корист НОВ. Непријатељ и даље има техничку надмоћ, али много слабије изражену

²²⁾ 17. септембра 1943. штаб 1. хрватског корпуса наређује 6. дивизији да формира брдски дивизион. 24. октобра 1943. штаб дивизије издаје своју наредбу бр. 16 за формирање хаубичког дивизиона у чији састав улазе брдска и пољска батерија које су до тада биле самосталне. Значи, дивизион је формиран више од месец дана после издатог наређења. Дивизион је званично називан хаубички, а у ствари је био мешовит.

него раније. Док је све до септембра 1943. ватрена моћ здружених јединица изражавана у просеку 70% митраљеском и пушчаном ватром, почетком 1944. половину ватрене моћи код великог броја дивизија представљају минобачаџи и артиљерија.²³⁾ Уз ангажовање корпусне артиљерије артиљеријско-минобачачка ватра постаје доминантна.

У почетку 1944. много се ради на организацијском учвршћивању корпусне артиљерије. Нарочито је то изражено код 2, 5, и 7. корпуса. Тако, 2. ударни корпус формира у то време штаб артиљерије који се назива „штаб артиљеријске групе“.²⁴⁾ Под његовом командом се налазе два брдска артиљеријска дивизиона. Штаб организује курсеве са свим старешинама, а по завршетку курса слушаоци врше и бојна гађања. У априлу и мају 5, 7. и 9. корпус формирају корпусне артиљеријске бригаде.

У то време долази до бањалучке операције која по учешћу артиљерије, броју оруђа и интензитету артиљеријске ватре, као и улози коју је одиграла, спада у ред оних у којима је артиљерија дошла до најјачег изражаја у току целог НОР-а. У тој борби артиљеријска бригада 5. корпуса са 20 оруђа вршила је артиљеријску припрему и подржавала бригаде у нападу. Значајну улогу у том периоду одиграла је и артиљерија 2. корпуса у борбама за Грахово, Даниловград, Служ, Рисан и Цетиње. Стварање јединственог стратегијског фронта у другој половини 1944. године представља следећу фазу у развоју наше артиљерије. Тада је знатан део наше државне територије био дефинитивно ослобођен. Успостављен је јединствени фронт. Целокупне снаге НОВ дејствовале су на три основна оперативно-стратејска правца.

Северна групација која је ослободила Србију, а касније продужила напредовање општим правцем Београд — Загреб — Љубљана, била је бројно најјача и технички најбоље опремљена. Она је у свом саставу имала и најјачу артиљерију, добијену делом од помоћи коју су пружали Совјети, а делом из ратног плена.²⁵⁾ У величини дивизија ове групације формира се по један мешовити дивизион артиљерије за подршку (минобачаџи 120 мм и топови 76 мм) и један противоклопни од оруђа 45 мм. Неке дивизије крајем 1944, нарочито после ослобођења Београда, формирају артиљеријске бригаде 1. и 6. пролетерска, 16, 17, 21, 36. и 50. ударна дивизија, као и 5.

²³⁾ До септембра 1943. наше дивизије су у просеку могле да избаце у минуто око 3000 кг челика, а од тога је на артиљерију и минобачаче отпадало 800—1000 кг. После капитулације Италије ватрена снага дивизије порасла је на 4000 кг челика у минуто, а од тога је готово 2000 кг отпадало на минобачаче и артиљерију.

²⁴⁾ Назив је вероватно узет по узору на Италијане. У ствари, то је била команда артиљерије корпуса и састојала се од команданта, комесара и начелника штаба.

²⁵⁾ 1. армија је имала у свом саставу око 90 батерија артиљерије за подршку, 2. армија преко 30, а 3. нешто мање.

крајишка дивизија.²⁶⁾ Неке бригаде добијају тада по једну батерију пуковских топова 76 мм и противоклопну батерију 45 мм а батаљони минобацачке чете од 4—6 оруђа. На тај начин (и због повећања бројног стања уопште) порасла је ватрена снага бригаде за 80—100%, а у дивизијама је до 70% ватрене моћи сачињавала ватра артиљерије.

У корпусима, а касније и армијама које су формиране на територији Србије, формирани су артиљеријски штабови. Они немају формацијску артиљерију, већ према потреби одузимањем артиљерије од дивизија стварају своју подручну. Артиљеријски штабови формирају се и у дивизијама иако у почетку то иде доста споро, јер није било кадрова.

Средња групација која је ослободила Црну Гору, а касније продужила напредовање правцем: Пљевља — Сарајево — Травник Бања Лука — 2. ударни корпус и јединице које су му се придружиле из Босне — располаже скромним артиљеријским средствима, претежно трофејним. Команда корпуса има под својом непосредном командом четири дивизиона, док дивизије имају само по једну батерију, сем 29. херцеговачке која има комплетан дивизион. Дакле, команда корпуса је обезбеђивала маневровање артиљеријом у оперативним размерама. Тако је, на пример, приликом коначног чишћења долине Зете од Немаца концентрисала под својом командом око 70 артиљеријских оруђа.

Јужна групација, која је ослободила острва на Јадрану, а затим средње приморје са Книном и Мостаром и продужила напредовање према Трсту — 8. корпус, односно по укључивању осталих снага са територије Хрватске, 4. армија — формирала је још у пролеће 1944. на острву Вису неколико артиљеријских дивизиона од оруђа из савезничке помоћи (најпре хаубички 105 мм, а касније још три брдска и један противавионски дивизион). Ови дивизиони су успешно коришћени при ослобођењу Брача и Корчуле, а нарочито у книнској операцији када их је команда корпуса све концентрисала под својом непосредном командом. Почетком 1945. формирана је тешка артиљеријска моторизована бригада, а брдски дивизиони су дати у састав дивизија. Интересантно је напоменути да је у мостарској операцији корпус имао знатно преимућство у тешком наоружању над непријатељем (14:11 батерија). Међутим, услед слабе обучености артиљеријских старешина артиљерија није потпуно искоришћена, иако се располагало са доста муниције. План артиљеријског обезбеђења у целини је имао карактер импровизованости. Но, после артиљеријске припреме батерије су на иницијативу командира отпочеле да прате пешадију дејствујући претежно непосредно, тако да је и поред слабог плана артиљерија пружала пешадији добру подршку.

Четврту групацију сачињавале су снаге које су дејствовале у позадини непријатеља. И поред тога што су биле углавном групи-

²⁶⁾ Интересантно је напоменути да је у јесен 1944. у Македонији била формирана артиљеријска бригада а да није имала ни једно оруђе. Циљ формирања био је да се прикупи артиљеријски кадар и сачека док се не дође до оруђа.

сане у дивизије, корпусе и самосталне бригаде, располагале су са мало артиљерије. Дивизије су имале по једну до две батерије, а команде корпуса су настојале да под својом командом задрже обично по дивизион артиљерије.

У завршним операцијама на сремском фронту, нарочито при крају, тежи се сасређивању јачих артиљеријских средстава у рукама штабова корпуса и армија. Тако приликом пробоја у априлу 1944. команда 1. армије одузима дивизијама на помоћним правцима формацијску артиљерију и концентрише је на одсеку пробоја. На правцу главног удара 42. дивизије било је концентрисано 140 артиљеријских оруђа, или 70 оруђа на 1 км фронта. У артиљеријској припреми која је тада остварена (трајала само 15 минута) учествовало је и око 50 авиона, а напад су подржавали и тенкови. Борба је у целини имала изразито здружени карактер и тежиште се према ситуацији преносило са једног борбеног средства на друго.

Слично је било и у тршћанској операцији у којој је артиљерија као род играла веома значајну улогу. У њој је учествовало 450 артиљеријских оруђа и минобацача, и близу 100 тенкова и оклопних аутомобила. На 1000 војника долазило је 13 артиљеријских оруђа, што представља најповољнији однос који је икад забележен у историји ратова наших народа. Ту је дошла до јачег изражаја и противоклопна артиљерија. У борбама пред Ријеком и око самог Трста артиљерија је претходно темељно неутралисала немачке ватрене тачке, артиљерију и рушила бункере и на тај начин омогућила дивизијама 4. армије да савлађују јаке утврђене линије.

У целини, развојни пут артиљерије ЈНА у току НОР је јединствен у историји ратова. Створена је и расла отимањем оруђа од непријатеља. Заплењена оруђа су одмах окретана против оних од којих су отета. Требало је отети од непријатеља и сваку гранату да би се са њом могла рушити његова сопствена снага. Све се то морало платити многим жртвама. Зато се ни једна граната није смела избацити узалуд. Зато ни у једној армији на свету нису са тако мало граната извршавани тако важни задаци.

Смелошћу и безграничном храброшћу наших бораца савладане су тешкоће. Они су је транспортовали козјим стазама, са појединим топовима успешно се борили и са по неколико тенкова, привлачили оруђа пред утврђене објекте непријатеља и рушили их из непосредних близина.

У борби се стварала тактика наше артиљерије која се одликовала кратким и изненадним артиљеријским припремама, без претходне коректуре, широком применом оруђа за непосредно гађање и праћење и честим дејствима.

У борби су се израђивале наше артиљеријске старешине које су се нарочито одликовале способношћу у избору циљева и рационалном употребом ватре.

У целом нашем рату, па и у његовој последњој фази, неједнако је био расподељен артиљеријски материјал. Знатан број бригада, дивизија и корпуса, кроз цео рат, од 1942. године па до краја, имао је

своју формацијску артиљерију. Остајало је без ње али за кратко време. Било је и јединица, нарочито у Македонији, а донекле и у Србији и Војводини, које су све до краја рата располагале врло оскудним артиљеријским средствима.

Разлике у снази артиљерије у појединим јединицама биле су кроз све време па и на крају рата велике. На пример, крајем 1944. год. 5. ударна дивизија има 34 оруђа, 6. личка 52, 8. дивизија само један дивизион од две батерије, 32. и 33. дивизија само по једну батерију, а у мају 1945. године 5. ударна дивизија имала је пет дивизиона са 39 оруђа, 11. ударна четири дивизиона са 11 батерија по 4 до 6 оруђа, 20. дивизија три дивизиона од по 2 батерије са 22 оруђа укупно, 17. дивизија свега 14 оруђа, 13. око десетак итд.²⁷⁾

Различита су била и транспортна средства,²⁸⁾ муницијске резерве које су биле и некомплетирани, са врло мало података о серијама производње, стању експлозивног и барутног пуњења, као и артиљеријски прибори и инструменти који су у већој мери били већ дотрајали, а није их ни било довољно за комплетирање свих јединица. Артиљеријски материјал био је у великој мери дотрајао, а разнолик у погледу порекла, модела, калибра, и тактичке намене. Зато су се преласком на мирнодопски живот пред Армију и њену артиљерију постављали тешки и врло одговорни задаци. Требало је тада много напора да се подигне борбена готовост артиљерије ради сигурне заштите граница нове социјалистичке Југославије и обезбеђења мирне и брзе обнове ратом уништене привреде. То је било отежано услед непостојања индустрије артиљеријског наоружања, муниције и опреме. Требало је завести тачну евиденцију артиљеријског материјала, муниције и опреме, по врстама, пореклу, намени и степену борбене готовости и извршити приближно равномерну расподелу. Потребно је било извршити складиштење муниције, организовати ремонт оруђа, муниције, инструмената и прибора итд.

Проблем школовања артиљеријског кадра постављао се такође у оштрој форми. Ратног кадра је било недовољно, а његово ратно искуство требало је уопштити и употпунити га потребним знањима о законима балистике, тригонометрије и вероватноће погађања циља.

Све те проблеме успешно је савладала наша артиљерија. Кадар се ишколовао, а индустрија је освојила производњу многих материјалних средстава за њене потребе. Замењена су дотрајала — трофејна и застарела оруђа и модернизован је транспорт, тако да је она данас значајан борбени фактор наше Армије, увек спреман да сручи тоне челика на главе оних који би се усудили да повреде границе наше социјалистичке домовине.

²⁷⁾ Подаци о саставу артиљерије поменутих дивизија узети из архиве ВИИ (кут. 915, 954, 995, 1014, 1030).

²⁸⁾ Артиљеријска бригада 5. ударне дивизије, на пример, приликом свог формирања имала је 466 коња и само 4 камиона (Архив ВИИ, кут 786 „А“ Ф.-Д.А.)

О ГОЊЕЊУ

Гоњење је један од облика експлоатације успеха којим се, наступањем уз повремену борбу, тученом противнику онемогућује одвајање, уредно одступање и организовање новог отпора. Значи, да би постојало гоњење услов је да постоји противник који одступа. Ова напомена потребна је да би определили разлику између гоњења и других тактичко-стратегијских радњи које су му сличне. У ранијим епохама гоњење је представљало посебну тактичко-стратегијску радњу и изводило се после одлучујуће битке (боја) која је представљала целину за себе. Од првог светског рата надаље гоњење све више представља етапу операције, али има случајева где се оно јавља као посебна радња која се изводи између две операције у оквиру офанзиве или противофанзиве. По своме значају и снагама које га изводе гоњење може бити тактичко и стратегијско. У историји ратова веома је мали број примера успешно изведених гоњења. Узрока за то има много. Они могу бити општи (замореност војске, пљачка, недостаци у обавештавању, сахрана погинулих, субјективне слабости команданата и сл.) и појављују се у готово свим епохама. Други су узроци посебни и они су непосредно утицали на гоњење само у појединој епохи.

Снабдевање националних војски са терена после француске револуције, као и њихова рашчлањеност на тела способна за самостално дејство омогућили су да се гоњење примени много чешће и у већим размерама него у епохи стајаћих армија када је гоњење кочио магацински систем снабдевања и карактер најамничких војски које се нису смеле много цепати и упућивати непрегледним земљиштем. После битке гоњење је најчешће вршила читава армија, а главну улогу имала је коњица. Гоњење се карактерисало непрекидношћу, брзином и енергијом, али се притом водило рачуна и о сигурности.

У офанзиви Наполеон је извео неколико веома успешних гоњења, као после Таљамента, капитулације Улма, а нарочито после Јене и Ауерштета (1806) које је дуго служило као пример. Гоњење после битке код Дрездена је пример преласка у гоњење после дефанзиве. При одступању Наполеонових трупа из Русије, 1812, гоњење врше руске снаге иако нису тукле победоносну битку. Овде се оно јавља као самостална радња којом се из дефанзиве преузима иницијатива и прелази у офанзиву.

На основу студије Наполеонових ратова Клаузевиц је дао класификацију гоњења и разрадио тактичко и стратегијско гоњење. Његова подела налази се и у немачкој војној литератури почетком XX века, као и у српској до самих балканских ратова. Но, и поред тога, од Наполеонових ратова до првог светског рата не видимо ни један пример онако изведеног гоњења као у доба Наполеона. Разлог треба тражити у гломазности армија које дејствују на широком фронту уз релативно слаба средства обавештавања и везе, као и у појачаном дејству ватре без истовременог повећања покретљивости војске. Коњица, раније најпогоднији род војске за гоњење, постала је веома осетљива (услед дејства брзометне пушке и топа) и мора да се бори пешке те не даје оне резултате које је давала у ранијој епохи.

Упркос овако slabим резултатима, пред први светски рат сва правила предвиђају енергично гоњење. „Треба дрско продирати без почивке до крајњих могућности људства и коњске снаге“ (Мишић). Међутим, нико није видео услове које ће нови рат наметнути гоњењу и мере које треба предузети да се оно омогући.

Пред први светски рат нарасле производне снаге омогућиле су да се у армије уведе толико ватреног наоружања као никада дотле. Пораст материјалних могућности већине држава, а нарочито империјалистичких, омогућио им је држање великих мирнодопских, као и развој још већих ратних армија. Оволике армије биле су распоређене на веома широким фронтovima и заузимале су готово све слободне комуникације, али су биле још мање покретне него у ранијим периодима. Њихова слаба покретљивост дошла је отуда што су могућности снабдевања базираног на сточној (коњској и воловској) вучи биле у нескладу са огромним масама. Једини покретљивији род војске, коњица, био је осетљив на ватру, нарочито митраљеску, и малобројан у односу на остале масе, док је његова употреба организацијски слабо решена. Поред тога, армије нису имале јаким стратегијских резерви које би се употребиле за гоњење; инжињерија је била слаба и није била у стању да на време оправља комуникације, а средства везе су била малобројна и застарела. Средства за парирање гоњења — ватрена средства — омогућују да и слабије снаге (заштитнице, побочнице, снаге за одбрану међупростора) за дуже време задрже гониоца или му успоре кретање или спрече коришћење међупростора, те тако омогуће сређивање главнине снага које одступају или довођење дубљих резерви на правац пробоја.

Гоњење стога мења физиономију. Оно укључује све више покретних борби, које гонилац изводи под нешто повољнијим условима, нарочито у погледу морала, све док га тешкоће дотура не принуде да их обустави, често без већих резултата. Најчешће оно има карактер простог наступања.

Већ у првим операцијама 1914. јачина ватре готово је онемогућила коњичке јурише, а милионске масе споро су се кретале и наступале фронтално јер није било довољно слободног простора за

паралелно гоњење. Бранилац је у повлачењу често рушио и квариио комуникације па је и то смањивало темпо гоњења. Изузетак представља гоњење које је извела српска 1. армија после пробоја фронта аустроугарске 6. армије на Сувобору, јер је било довољно простора за паралелно гоњење, а морална надмоћност српске војске и енергије којом је извођено гоњење одсудно потучених аустроугарских трупа довеле су противника до пуног расула. У гоњењу су нарочито дошли до изражаја предњи делови: дивизијска коњица и гонећи одреди. Они су дејствовали претежно на бокове непријатељевих колона, али су вршили и јак фронтални притисак на њихове заштитнице. По раскаљаним путевима на испресецаном земљишту прешла је 1. армија око 120 км за 8 дана. Ово гоњење вршено је кад је српска војска била у дефанзиви. Иницијативу је преузела на фронту аустроугарске 6. армије, док је на северном фронту била и даље у дефанзиви, а тек пошто је извела ово гоњење успела је да одбаци и остале снаге са своје територије.

У другом периоду рата (1915—17) повећање дубине одбрамбеног система, у оквиру непрекидних стабилизираних фронтова (два и више положаја, дубље ешелонирање резерви), довело је до тога да се гоњење после заузимања једног положаја није могло развити. Нападач је био присиљен да борбом у дубини одбране, у којој су само мањи делови могли гонити, и то у борбеном поретку и на кратком одстојању, савлађује браниочев отпор и поново напада на следећи положај. Тек после пробоја целе дубине одбрамбеног система нападач је могао предузети стратегијско гоњење. На западном фронту, где су стабилност фронта и дубина одбране били јаче изражени него на осталим фронтovima, није у овом периоду било пробоја фронта па ни гоњења. На источном фронту, где је позицијски карактер ратовања имао блаже форме, Немци су извели гоњење после битке код Горлица 1915, а Руси у Брусилловљевом продору 1916. И поред постигнутих успеха у почетку, нападачеве снаге су у оба гоњења убрзо заустављене интервенцијом браниочевих стратегијских резерви. На италијанском фронту, после пробоја код Кобарида 24. X 1917, немачка 14. армија предузела је углавном паралелно, а аустроугарска 1. и 2. сочанска армија фронтално гоњење. И поред великог успеха (заробљено је око 300.000 војника, заплењено на хиљаде топова) аустроугарско-немачке снаге нису могле да потпуно растроје италијанску војску јер су изгубиле многа времена при форсирању набујалих река, Таљамента и Ливенце, а нису располагали ни коњицом, па су Италијани, уз помоћ француско-британских појачања, успели да се среде и задрже на Пијави. У свим овим гоњењима гонилац је био у офанзиви.

У трећем периоду (1918), на западном фронту, и поред неколико пробоја, Немци нису гоњењем постигли веће резултате јер су савезничке резерве брзо пристизале и стабилизовале нову линију фронта. У офанзивама које су савезници предузели од јула 1918. дошло је више пута до пробоја фронта, али су се Немци повлачили на раније

утврђене линије и отпором на њима задржавали краткотрајна савезничка гоњења. Тенкови, које су савезници употребили у већем броју, ангажовани су само за подршку пешадије, јер су били спори и са малим акционим радијусом.

После пробоја солунског фронта српска војска је за 45 дана гоњења (18. IX — 1. XI 1918.) прешла око 500 км. То је пример стратегијског гоњења после победоносног пробоја непријатељске одбране организоване у типу рововске војне, дакле у офанзиви. У исто време оно је достигло највећу дубину од свих гоњења у том рату.

Развој производних снага између два рата омогућио је технички развијеним земљама, а нарочито Немачкој, да у последњим годинама пред други светски рат створе савремену авијацију, оклопне, моторизоване и ваздушно-десантне јединице и радио-средства која ће операцијама вратити покретљивост. Сада је победилац могао престићи одступајућег противника, пресећи му правце повлачења и разбити га пре него што се опорави од почетног пораза.

Постоје различита мишљења шта у условима овако брзих операција — нарочито у периоду „муњевитог рата“ — представља гоњење. Има мишљења да гоњење представљају и они брзи и дубоки продори оклопних и моторизованих јединица који су типични за немачка дејства од 1939. до 1942. и савезничка од 1943. до 1945, који су довели до окружења знатних противничких снага. Такође има мишљења да гоњење представљају и брзи продори немачких јединица који су уследили после бомбардовања главних градова, спуштања ваздушних десаната на важне тачке и дејства „пете колоне“ у неким земљама где је отпор био слаб или никакав.

Мишљења сам да постоји разлика између ових дејстава и гоњења.

Дубоки продори оклопних јединица вршени су на појединим деловима фронта док су главне снаге остајале готово на месту везане с фронта борбом са пешадијским снагама. Снаге које су вршиле продоре биле су углавном у непрекидној борби са деловима који су упућивани из дубине ради њиховог заустављања, а и са снагама које су дејствовале са бокова. У оквиру ових продора било је и гоњења тактичког значаја извесних јединица које су избегле окружење или уништење на самом правцу пробоја, али ако се посматра целина, онда ови продори представљају маневар окружења главних снага. Тако су у првом периоду другог светског рата (септембар 1939 — јун 1941) Немци у нападу на Пољску, после брзог пробоја фронта у граничном појасу, предузели операције окружења у којима су главну улогу имали дубоки и брзи продори оклопних моторизованих снага. У тим операцијама окружене су и уништене главне пољске снаге, тако да до гоњења већег замаха, у стратегијским размерама, није ни дошло. У току операција гоњење је извођено у оквиру осталих дејстава само у ограниченом обиму, имало је тактички значај и њиме су доведене до расула оне малобројне пољске снаге које су, после неуспеха у борби, покушале да се извуку и у дубини среде за нов отпор. У

офанзиве на западном фронту, маја и јуна 1940, Немци су дејствовали на сличан начин, па је гоњење вршено само у мањим размерама и није прелазило тактичке оквире.

У другом периоду рата (јун 1941 — 1942) извођене су на источном фронту углавном операције окружења и у њима се појављивало гоњење тактичког карактера. Првих дана темпо продора оклопних снага у операцијама окружења износи 50—60 км дневно, но услед јачег отпора, лошијих путева и издужених комуникација овај темпо на главном правцу после 20 дана износи 25, а после 70 дана свега 10 км дневно.

Немци су у Холандији маја 1940. и Југославији априла 1941. године без објаве рата извршили страховита бомбардовања авијацијом, спустили ваздушне десанте и активирали „пету колону“, тако да те земље, иначе капитулантски настројене, са покиданим везама и прекинутим саобраћајем, нису ни пружале никакав отпор. Дејство немачких оклопних и моторизованих снага у тим условима не може се назвати гоњењем, јер није било ни организованог одступања нити су обезглављене и деморалисане трупе после граничних судара давале отпора, па је агресор ишао куд је хтео и како је хтео. Ова се дејства могу назвати експлоатацијом почетног удара или акцијама чишћења.

Но, у другом светском рату су изведена и типична гоњења. Ево неких примера.

У Северној Африци су специфичности пустињског земљишта знатно утицале на карактер операција и гоњења. Оперативне базе биле су међусобно веома удаљене и гоњење већих размера вршено је између њих готово без застоја јер се потучени противник могао задржати и средити тек у следећој бази. Због голог и откривеног земљишта морала се ангажовати јака авијација за заштиту моторизованих и оклопних јединица, а способност тих јединица за гоњење битно је зависила од редовног снабдевања, нарочито водом. После победе код Ел Аламејна гоњење је трајало 80 дана на дубини од 2.250 км. У њему је с обе стране учествовао већи број оклопних јединица. Снаге британске 8. армије у комбинованом гоњењу покушале су шест пута да пресеку одступницу непријатељу, али су сви ови покушаји пропали услед тешког пустињског терена, слабог времена и добре одступне тактике Ромела. Но, иако се није успело да се снаге окруже, ипак се није дозволило Немцима да се зауставе на положајима код Ел Агејле и Буерата те су немачко-италијанске снаге натеране на непрекидно повлачење све до Туниса. Карактеристични за ово гоњење су надмоћност у авијацији, добро садејство између авијације и копнених снага, садејство с флотом и добро организовано снабдевање, углавном поморским путем и камионима. Ово гоњење изведено је после одлучујуће битке којом је отпочела противофанзива Британаца у Северној Африци и у којој су немачке и италијанске снаге потучене а њихове пешадијске јединице заробљене. Оно се са борбама код Ел Агејле и Буерата може сматрати и као самостална стратегијска радња и веома је слично класичном гоњењу.

У трећем периоду рата (јун 1943 — август 1945) развојем авиона, тенкова и једрилица за ваздушно-десантне јединице повећане су могућности гоњења.

На западном фронту савезници су после искрцавања извршили веома успешно стратегијско гоњење кроз Француску и Белгију од Сене до немачке и холандске границе. У овом гоњењу су учествовале четири армије формиране у две групе армија, којима је придата по једна посебна тактичка ваздушна армија. За гоњење су предвиђене и ваздушно-десантне снаге (пет ваздушно-десантних дивизија) које су биле намењене за заузимање прелаза преко Сене и Соме и области Па-де-Калеа. Али пошто је гоњење копненим снагама изведено веома брзо, ваздушно-десантне јединице су употребљене тек доцније. Гоњење је изведено уз садејство припадника покрета отпора.

Британске снаге гониле су са истуреним оклопним снагама на већем одстојању (три оклопне дивизије испред армије), с тим што су предњи делови оклопних јединица обилазили места на којима је непријатељ пружао отпор. Оклопне дивизије су некад ојачаване самосталном оклопном бригадом и наступале су на два правца, са по једном бригадом на сваком, а испред њих је био по један пук оклопних кола у улози претходнице. Позади оклопних наступале су пешадијске дивизије подржаване самосталним оклопним бригадама. Гоњење је вршено и ноћу веома великом брзином (2. британска армија напредовала је 360 км за 6 дана).

Код америчких снага је на челу сваког корпуса наступала једна оклопна, а иза ње пешадијске дивизије. За заузимање појединих упоришта примењиван је и тенковски десант. Испред оклопних дивизија обично се кретала претходница од једног мотомеханизованог пука који је ишао иза мреже јаких оклопних патрола. Ово је гоњење извршено у офанзиви и њиме је искоришћена победа савезника у бици у Нормандији (6. 6. до 21. 8. 1944) у условима кад су Немци одступањем избегли да бију очекивану битку на Сени.

Совјетско гоњење у овом периоду карактерише се употребом веома јаких оклопних формација, оклопних армија, великом ширином фронта гоњења, великом дубином и завршетком на некој воденој препреци на којој би се из покрета заузели мостобрани. Тактичко гоњење изводи се у току пробоја непријатељеве одбране између појединих одбрамбених појаса и врши се борбеним поретком и предњим одредима који имају за циљ да упадну у следећи појас пре него што се снаге са претходног појаса извуку. Стратегијско гоњење се изводи свим снагама на чијем се челу крећу оклопне, моторизоване и коњичке јединице које се обично убацују у пробој у другој етапи операције, као армијске или фронтоске покретне групе. У току гоњења брзе јединице подржаване снажном авијацијом крећу се комуникацијама и ван њих у маршевском поретку са истуреним јаким предњим и гонећим одредима којима садејствују партизанске јединице. Жаришта непријатељевог отпора обилазе се и блокирају делом снага, а њихово ликвидирање препушта се армијама које наступају за брзим једи-

ницама. Предње одреде истурају дивизије и корпуси. Дивизијски предњи одред је јачине око ојачаног оклопног батаљона, а корпусни око пешадијског пука обично ојачаног противтенковским пуком, лаким противавионским пуком, самоходним хаубичним пуком и дивизионом гардијских минобацача, дакле, веома јаком артиљеријом.

У току операција окружења које је Црвена армија изводила од средине 1943. до краја рата вршена су веома успешна тактичка гоњења која су, поред осталих дејстава, и омогућавала да дође до окружења. Стратегијско гоњење нарочито је добро изведено у две операције. У белоруској операцији јула 1944. године у гоњењу које је предузео 1. украјински фронт учествовало је 1.573 тенка, 463 самохотке и 3.240 авиона. У пробој су после четири дана битке уведене три тенковске армије и једна коњичко-механизована група. Гоњење се вршило на фронту од 400 км, на три правца и на дубини од 250 км од Владимир-Волинскија до Сандомјежа где је из покрета савладана Висла и образован мостобран широк и дубок по око 40 км. После јашко-кишињевске операције, августа 1944, Црвена армија, после операције окружења, стратегијским гоњењем растројила немачке снаге које нису биле захваћене окружењем. Оба ова гоњења су вршена у офанзиви, но док прво представља саставни део офанзивне фронталне операције која је њиме завршена, друго гоњење се изводи пошто је операција окружења завршена и оно је омогућено не само успехом у операцији већ преласком Румуније на страну савезника и изласком Бугарске из савеза.

У народноослободилачком рату су у прво време партизански одреди вршили гоњење обично када је, после заседе, препада или напада, део непријатељевих снага успео да избегне уништење. Оно је најчешће било кратко, обично до најближег упоришта где се разбијени непријатељ склањао. После формирања бригада и дивизија гоњење је добило развијеније форме. Јединице НОВ, поред гоњења карактеристичног за партизанске одреде, гониле су и непријатеља разбијеног на положају најчешће комбиновано. Друга пролетерска дивизија је после форсирања Неретве, марта 1943, и у борбама код Главатичева и Калиновика гоњењем растројила четнике. Трећа дивизија је, гонећи четнике и Италијане после разбијања на линији Кљуни — Заборани, заузела Невесиње 22. III 1943. године. У завршним операцијама за ослобођење Југославије, априла и маја 1945. године, све четири армије ЈА извеле су, у садејству са снагама на окупираној територији, операције окружења у којима је вршено гоњење тактичког значаја — обично кад су неке мање окупаторске снаге избегле окружење. Тако је 4. армија, после ослобођења Трста, упутила моторизовани одред да непријатељу пресече одступницу у Корушкој. Сва ова гоњења извршена су у офанзиви.

У корејском рату гоњење се врши на тешком земљишту при великим разликама у наоружању појединих армија, као и у различитим условима за снабдевање. Севернокорејске снаге, после разбијања јужнокорејске армије, иако су располагале са око 150—200

тенкова, нису их упутиле у гоњење ради заузимања целог полуострва, већ су гониле пешадијским јединицама у маршевском поретку које су подржавали тенкови. Тако се гонило темпом пешадије правдајући то тиме што је јужна страна имала велику надмоћност у ваздуху и што није било моторизованих јединица које би пратиле тенкове.

У противофанзиви са фусанског мостобрана Американци су имали и јаке тенковске снаге и надмоћност у ваздуху, а у позадини непријатеља, код Инчона, искрцали су поморски десант, па ипак у гоњење нису упутили тенковске јединице већ пешадију. Разлог је био то што су севернокорејске снаге напуштале друмове и одступале тежим планинским тереном непрекидно угрожавајући непријатељеве комуникације те се америчке тенковске јединице нису усудиле да се сувише истакну кроз релативно уске долине Јужне Кореје, утолико пре што ни оне нису имале оклопне пешадије која би их пратила.

Гоњење које су вршиле кинеске снаге у току своје противофанзиве извођено је зими преко снегом покривене планине Сабарк. Снег и лед ометали су кретање америчких и јужнокорејских снага и поједини делови су били потпуно одсечени и угрожени, тако да се морнаричко-десантна дивизија морала пробијати ка пристаништу Вонсан и укрцавати у бродове да би избегла уништење. Ово гоњење је вршено борбеним поретком у којем су пешадијске масе убациване у међупросторе да би се што више пробиле на југ и одсекле непријатеља. Одлика ових снага је била што су биле лако опремљене, способне за кретање по сваком земљишту и веома скромне у погледу снабдевања, те су успеле да врло брзо савладају оних 500 км од границе до Сеула. Прво гоњење у корејском рату вршено је у оквиру офанзиве, а остала у оквиру противофанзива.

Изнети примери показују да је гоњење непосредно зависило од ватрене моћи и покретљивости војске. Уколико је ватрена моћ обостраних снага била јача, утолико су за гоњење били неповољнији услови, а уколико је покретљивост била већа, утолико је при гоњењу било више изгледа на успех.

Снажна авијација одлучујуће је утицала на брзину гоњења. Она је први пут одиграла у гоњењу пресудну улогу у италијанско-европском рату када је поред бомбардовања одступајућих колона снабдевала своје снаге и пребацивала штабове. У току другог светског рата авијација је у гоњењу најчешће дејствовала ватром, а била је веома корисна и у извиђању непријатеља који одступа и снабдевању властитих јединица. У корејском рату се показало да јака авијација може успорити непријатељево гоњење, али да властито не може убрзати ако не постоје одговарајуће оклопне снаге којима би она садејствовала.

Ново атомско доба поставља пред тактику и стратегију потпуно нове услове који захтевају нова схватања и нова решења у свим борбеним радњама. У односу на гоњење основни проблем је у томе што је у погледу јачине ватре учињен револуционарни скок, док је покретљивост незнатно повећана еволуцијом и усавршавањем рани-

јих средстава. „Данас је неравнотежа између ватре и покрета већа него што је икада била у историји“¹⁾. Тако, док је разорна моћ номиналне атомске бомбе 20.000 пута већа од авионске бомбе од 1.000 кг из прошлог рата, брзина моторизованих јединица повећала се само за неколико километара на час. Поставља се питање да ли нападач хоће и може да у измењеним условима ратовања, ван тактичких оквира, примени класичне методе гоњења, тј. да ли ће после успешне битке тежити да непријатеља уништи гоњењем покретом или ће покушати да то постигне другим начином код кога се огромна ватрена моћ може боље искористити. Одговор на ово питање требало би наћи разматрањем најбитнијих елемената који утичу на гоњење: величине и опремљености војске атомског наоружања, улоге оклопних, инжињеријских јединица и јединица у позадини непријатеља.

Армије из рата у рат непрекидно расту и јачају. Може се са сигурношћу претпоставити да би оне у евентуалном будућем рату биле бројно јаче него у прошлом. Ако се узме у обзир количина „класичног“ оружја које је уведено у савремене формације и које омогућава да бројно слабије јединице бране шири фронт, као и услов да се у борбеним порецима постигне потребна растреситост, постаје јасно да ће одређене снаге заузети по фронту и дубини много веће просторије него што су исто толике снаге заузимале у прошлом рату, а с обзиром на пораст армија, да ће стратегијски поредак бити несравњено дубљи него што је икада био. У таквој ситуацији може доћи до тактичког гоњења на појединим правцима и на одређеној дубини, али су за стратегијско гоњење услови неповољни, јер ће се све комуникације и сви правци бранити на великој дубини. Бранилац неће имати потребе да цео свој поредак креће у одступање кад може непријатељеве гонеће делове дочекати једним од ешелона распоређених у дубини, односно спречавати његово гоњење дејством снага распоређених на боковима непријатеља који продире. Из тога се може закључити да ће пораст бројног стања војски у вези са њиховом структуром, наоружањем и распоредом условити освајање сваког дела земљишта борбом.

Атомско оружје које је веома моћно и ефикасно кад се употребљавала у нападу за пробој непријатељеве одбране или уништења појединих упоришта имаће одређени утицај и у гоњењу. У рукама гониоца ово оружје, ако би се радило о тучењу одступајућих делова или уништавања заштитница које коче покрете гонећих делова, не би имало онај ефекат као при пробоју одбране, јер је поредак противника у одступању веома растресит и променљив. Због тога ће се теже проналасити рентабилни циљеви за овако снажно средство, а и теже ће се постићи да дејство буде прецизно јер је за то још увек потребно доста времена. Гониоцу је, стога, много рентабилније да подземним експлозијама испред чела противниковог одступног поретка спречи његово повлачење, натера га на нагомилавање и тиме доведе његове

¹⁾ Микше: *Тактика атомског рата*, издање ВИЗ ЈНА, „Војно дело“, Београд, 1957, стр. 207.

снаге до уништења. Оваквим дејством постиже се циљ само у тактичком гоњењу јер се њиме могу уништити снаге на релативно малој дубини и ширини. Међутим, у стратегијском гоњењу овим дејством би се спречио и покрет властитих снага у противникову дубину, те би тако атомско дејство у ствари кочило односно спречавало гоњење. Код одступајуће стране атомска средства добијају на значају баш због своје огромне снаге. Она представљају потенцијалну опасност за гониоца који се креће на отвореном земљишту тако да не сме концентрисати јаче снаге за постизање надмоћности те га и релативно слабе снаге наоружане лаким противоклопним средствима и аутоматским оружјем могу зауставити. С друге стране, атомским средствима могу се стварати препреке у погодним рејонима (теснацима, клисурама и сл.) између оног који одступа и гониоца, чиме ће први често добити довољно времена да се среди. Притом није потребно да онај који одступа има макар и релативну ваздушну надмоћност, јер се атомска средства могу пренети и појединачним авионима, лансирати ракетама или, чак, активирати као класична експлозивна средства под земљом. Из изложеног излази да атомска средства дају већу корист страни која одступа него гониоцу.

Снажна авијација у рукама нападача може имати двоструку улогу. Прво, она може омогућити непрекидност ватреног дејства против оних браниоачевих делова који буду покушали да спрече продор гониоачевих снага. Друго, транспортна авијација може најбрже пренети део гониоачевих снага у позадину противника, као ваздушни десант, у циљу спречавања одступања. Таквим се дејством веома добро експлоатише учинак атомских експлозија, али за извођење непрекидног стратегијског гоњења нема већи значај јер је за то нужно кретање по земљи. Транспортна авијација може умногоме да олакша гониоачевим копненим снагама ионако доста сложено снабдевање. Авијација у рукама браниоца омогућиће сређивање потучених копнених снага задржавањем нападачевих оклопних јединица било дејством по њима, било рушењем вештачких објеката на комуникацијама. Она такође може дејствовати по непријатељевим ваздушним десантима који би тежили да заузму погодне рејоне у позадини да би спречили евентуално задржавање браниоца на њима.

Оклопне јединице нападача тежиће да се као покретне и снажне гонеће колоне пробију кроз непријатељев борбени поредак, избију у његову дубину и у садејству са ваздушно-десантним јединицама заузму поједине важне објекте. Оклопне јединице браниоца, као брзопокретне резерве, тежиће да противударима задрже нападачеве гонеће колоне или да организовањем одбране на правцима непријатељевог пробоја поново успоставе нарушени борбени поредак.

Инжињеријске јединице нападача имају улогу да разминирањем, оправком комуникација и успостављањем прелаза преко река и других препрека омогуће непрекидно кретање гонећих делова, док ће браниоачеве инжињеријске јединице имати задатак да непријатељу

отежају кретање рушењем, минирањем, изазивањем поплава и применом осталих врста запречавања.

Улога јединица одређених за дејство у непријатељевој позадини зависиће од тога да ли гоњење врше властите снаге или непријатељ. Уколико га врше властите снаге, ове јединице ће потпомагати гоњење дејством из позадине на одступајућег непријатеља. Ако гоњење врши непријатељ, оне ће га ометати дејством по његовој позадини, спречавањем снабдевања, запречавањем итд.

Од односа јачине и места свих тих снага код нападача и браниоца зависиће да ли ће се после успешне битке на једном делу фронта моћи и успешно гонити. За илустровање овога могу послужити три примера о односу противничких снага. Први, кад оба противника располажу најсавременијом техником и нуклеарним наоружањем, а само је у одређеној операцији гонилац имао надмоћност и извојевао победу. Други, кад гонилац располаже најмодернијом техником и нуклеарним оружјем, а гоњени је инфериорнији у техници и не располаже нуклеарним наоружањем. Трећи случај, кад је гонилац технички инфериорнији и не располаже нуклеарним оружјем, а гоњени има и савременију технику и нуклеарно оружје. При томе ваља имати у виду да нису у питању две зараћене стране или две државе од којих је једна увек надмоћна а друга подређена у техници. Историја ратова показује да се ти односи не само на једном ратишту већ и на једном фронту или на делу фронта могу мењати. На могућност таквих промена треба увек рачунати и предузимати одговарајуће мере јер у савезничким ратовима, какав ће бити евентуалан будући рат, врло често може доћи до промена у односу технике. Изнети примери из корејског рата показују да су у почетку техничку надмоћност имали Севернокорејци, после чега је она била на страни Американаца и најзад, кад је модерна техника била паралисана снегом и планинским земљиштем, испољила се надмоћност кинеске мање модерне технике. Наш народноослободилачки рат даје исто тако пример за то. До 1944. године Немци су били надмоћни и у авијацији и у тенковима, а од 1944. Народноослободилачка војска захваљујући својим кадровима и савезницима постиже надмоћност у ваздуху, а на појединим деловима фронта (код 1. армије на сремском фронту и код 4. армије у тршћанској операцији) и у тенковима. На источном фронту 1941. године до Москве су Немци били надмоћни у техници. У току зиме 1941/42. та надмоћност је прешла на страну Совјета, а у пролеће 1942. опет на страну Немаца итд. Према томе, поменута три примера треба схватити само као начин да се мисли боље илуструју.

У првом случају, кад су оба противника на прилично истом техничком нивоу, теоретски би се могло говорити о непрекидном гоњењу једне и непрекидном одступању друге стране. Но, то значи да би гоњени изгубио огромну територију, био изложен непрекидним атомским ударима и великим губицима у живој сили и техници итд. Због тога се данас и на одступање гледа друкчије. Такозвано „непре-

кидно повлачење“ примењује се само у тактичким оквирима, при чему поједине тактичке, па и више тактичке јединице, користећи изненађење, слабу видљивост или неки моментани успех теже да се брзо извуку из додира са непријатељем и повуку на нове положаје у дубини или да заузму повољнији положај у циљу офанзивног дејства. У стратегијским размерама бранилац ће тежити да води неку врсту покретне одбране у којој ће поједини делови одступати непрекидно, други са прихватом, трећи се бранити на одређеној зони, четврти нападати итд., све док се не дође до линије у позадини на којој су његове јединице организовале солидну одбрану. Бранилац, значи, не жељи да се од нападача одвоји брзим покретом уназад, већ тежи да, користећи земљиште и техничка средства за запречавање, отпором и активним дејствима створи време за организовање нових положаја у дубини. Против непријатељевих делова који су се истакли бранилац може интервенисати било нуклеарним оружјем, било да доведе из дубине оклопне снаге, или да баца тежиште на запречавање и тиме успори њихово продирање итд. Дакле, у оном простору у којем је нападач могао планирати детаљно прве етапе операције, где је обезбедио надмоћност нуклеарних средстава и осталих снага он ће моћи да спроведе и висок темпо наступања. Доцније ће морати да се бори са тешкоћама снабдевања и другим па, или ће се зауставити сам и припремати следећу операцију, или ће га зауставити бранилац. Према томе, не може се очекивати да ће бранилац прећи у непрекидно одступање у стратегијским оквирима јер би га то довело у незавидан положај. Из истих разлога ни нападач не може много рачунати на гоњење већ ће тежити да непријатељеве снаге, или њихов део, уништи операцијом окружења у чему ће му много помоћи ваздушно-десантне јединице и нуклеарно оружје. У таквој операцији делови његових снага, а нарочито оклопне, планинске или друге брзе јединице вршиће гоњење тактичких размера које се по распореду снага и начину извршења неће битно разликовати од гоњења у прошлом рату, само ће темпо наступања бити бржи, а основни циљ гоњења биће окружење главних непријатељевих снага.

У другом случају, кад је гонилац технички надмоћнији и располаже нуклеарним наоружањем, док је гоњени технички инфериорнији и не располаже атомским средствима, гонилац би имао веома добре услове да гоњеног не пушта из додира ако овај не би предузимао друге мере већ се ослонио само на кретање. За одступање тактичких размера овакав бранилац има повољније услове него да је технички боље опремљен, јер је мање везан за добре комуникације те може користити теже проходно, пошумљено и слабије комуникативно земљиште. При повољним условима за запречавање и коришћењем ноћи, магле и временских непогода, овакав бранилац може се чак лакше извући из додира с непријатељем организовати одступање у тактичким оквирима него онај који је својом техником везан за комуникације. Међутим, непрекидно одступање стратегијских размера оваквих снага било би свакако још опасније него технички добро

опремљених јер би због слабије заштите више биле изложене дејству непријатељеве авијације, а и замореност јединица дошла би јаче до изражаја. Због тога би противник који одступа, вероватно, својим мање покретним снагама напуштао комуникације и оријентисао их на дејства на бокове непријатељевих делова који продиру, док би његове оклопне и моторизоване јединице, уз помоћ ових првих и уз добро припремљено и изведено запречавање, водиле неку врсту задржавајуће одбране све док непријатеља не зауставе или дођу до организованих положаја у дубини. У овом случају браниоачеве јединице у позадини непријатеља могу одиграти велику улогу спречавањем његовог снабдевања.

Нападач односно гонилац у извесним ситуацијама (пролазно земљиште, дан) може имати добре услове за тактичко гоњење, јер појединим одредима, на гусеничарима, може напустити комуникације и дејствовати кроз међупросторе на бокове заштитница, па и главнина, одступајућих снага. Међутим, стратегијско гоњење не може се ни замислити без коришћења добрих комуникација јер је већина технике, а нарочито оне за снабдевање, потпуно везана за њих. Због тога се, код добро изведеног запречавања, комуникације морају чистити од мина и оправљати, успостављати прелази на рекама итд. а све то доводи до великог застоја што, повезано са дејством лаких противникових снага на бокове гонећих колона, може потпуно паралисати гоњење.

У трећем случају, кад је технички инфериорнији, гонилац може користити слабије комуникативно земљиште и лошије обилазне путеве за паралелно гоњење, док би својим оклопним јединицама могао гонити фронтално. У тактичким оквирима, користећи моментане слабости противника, он може оваквим дејством постићи и добре успехе. У стратегијском гоњењу није вероватно да би овакав гонилац могао имати успеха јер страна која одступа као технички надмоћнија, има услова да авијацијом и нуклеарним средствима поруши комуникације за собом, задржи брзе јединице гониоца и да се својом главнином, као покретнијом, одвоји и у дубини организује нове положаје за одбрану. С обзиром на такав однос технике, а пошто је већ постигао надмоћност на други начин, гонилац ће покушати да гоњењем задржи дејствима убачених, диверзантских и других јединица у његовој позадини и да га спречи да се извуче. Само у случају лоших временских услова, кад је непријатељева техника дуже паралисана, гонилац би могао да успешно изведе и стратегијско гоњење.

Из изложеног се може закључити да ће у евентуалном будућем рату бранилац, који је поражен у судару, тежити да избегне гоњење и да ће за то употребити сва расположива средства. Може се претпоставити да ће се у већини случајева операција окружења, која је реално планирана и добро вођена, у којој су предвиђени и непријатељева противдејства и мере за њихово сузбијање, одвијати предвиђеним темпом и замахом, и да ће се у њеном оквиру моћи извести и планирано тактичко гоњење. Међутим, за дужа стратегијска гоњења

изгледа да су услови у већини случајева неповољни. Стога можемо донети закључак да страна која има надмоћност неће ићи на уништење непријатеља гоњењем покретом у стратегијским оквирима класичним методама кад то може ефикасније учинити ватром, уз чију помоћ може лакше постићи окружење, а онда и уништење противника.

Због тога су и прихватљива гледишта изнета после другог светског рата да је гоњење већих размера изгубило ранији значај, јер се уништење већих непријатељских снага брже и потпуније постиже окружењем. Међутим, постоји доста распрострањено мишљење појединих војних писаца земаља које поседују нуклеарне бомбе да ће се при нападу на слабије опремљеног противника, нарочито оног који не располаже нуклеарним средствима, моћи применити онаква форма експлоатације почетног удара какву су Немци применили у априлском рату 1941, с тим што би се уместо ранијег бомбардовања класичним средствима применила атомска. Сматрам да таква мишљења немају реалну основу јер су све земље извукле искуства из другог светског рата и прилагодиле организацију и формацију војске, тактику и стратегију савременим условима ратовања. О наведеним мишљењима ипак треба водити рачуна.

ИЗНЕНАЂЕЊЕ У РАТУ У ПАРТИЗАНСКИМ ДЕЈСТВИМА

У народноослободилачком рату увек се тежило постизању изненађења. Наш старешински кадар је и у најсложенијим борбеним ситуацијама умешно проналазио најпогоднији пут за остварење те тежње што је омогућавало да јединице постижу успехе и кад је за то било мало изгледа.

Посебну пажњу заслужује изненађење данас кад се ратна техника толико развила да је увелико изменила физиономију борбених дејстава која су постала далеко динамичнија, врло компликована, пуна неизвесности и наглих промена борбене ситуације. Да ли ће се и колико у томе успети зависиће добрим делом од старешина, њихових способности, пре свега самоиницијативе. Још сада, у мирнодопским условима, до детаља сагледати све оно што ће се дешавати у разним борбеним ситуацијама није ни просто, а ни потпуно могућно. Али, изучавање погодних ратних примера и искустава, у првом реду из наше недавне прошлости, може томе корисно послужити и допринети општој оријентацији, у првом реду млађих старешина.

Као прилог томе износим неколико примера успешно оствареног изненађења над непријатељом у току народноослободилачког рата. Примери су из периода 1943.—1945. године, кад су операције наше Армије за ослобођење земље биле у пуном замаху и кад је окупатор уз помоћ разних квислинга упорно бранио сваку стопу заузете територије да би што више својих снага спасао од уништења.

ОДБРАНА ТУЗЛЕ

Тузлу су први пут ослободиле 2. октобра 1943. године, јединице Трећег корпуса. Ослобођење овог важног војнополитичког, економског и индустријског центра имало је огромног значаја за даљи развој народноослободилачког покрета у источној Босни. То је било јасно и окупатору. Зато су Немци већ другог дана по њеном ослобођењу прикупили у рејону Добоја одбачену групу „Фишер“¹⁾ и послали је

¹⁾ Борбена група „Фишер“ била је следећег састава: 2. батаљон 369. пешадијског пука, један ојачани батаљон 187. дивизије, делови 4. пука „Бранденбург“ и батаљон 4. домобранске ловачке пуковније. (*Ослободилачки рат народа Југославије 1941—1945*, издање Војно историјског института, ЈНА, Београд 1957, књ. I, стр. 606.)

преко Лукавца ка Тузли. Брзим и изненадним дејством ове су снаге успеле да ноћу између 3. и 4. октобра заузму Лукавац и да ујутро, 4. октобра, избију у рејон Букиња, непосредно пред Тузлу. Одавде су се основне непријатељеве снаге оријентисале долином р. Јале према Креки, а један део је пошао у правцу с. Хисина и Липоваче (к. 306). Истога дана комбиноване немачко-домобранске јединице отпочињу напад на град.

Долину р. Јале којом воде друмови: Тузла — Лукавац — Добој и Тузла — Живинице — Кладањ затварао је 4. и 2. батаљон 6. пролетерске бригаде. Батаљон је за одбрану посео косу Кужићи, коју су Немци раније уредили за одбрану града, ископавши ровове пуног профила. Десно од 4. батаљона, у рејону солане и рудника угља бранио се 2. батаљоном, а на косама Липоваче, 1. батаљон 6. бригаде, док су лево, према Марковишту, биле јединице 2. крајишке бригаде.

У жељи да изненади наше снаге у Тузли и тиме онемогући организовану одбрану града, непријатељ је такорећи из покрета прешао у напад настојећи да по сваку цену продре долином Јале. Напад пешадије подржао је артиљеријом, авијацијом и са нешто тенкова. Борбе су вођене целог дана. Предвече су немачке снаге приморане да се повуку на полазне положаје у рејон с. Букиња. По паду мрака наше јединице су после краћих припрема прешле у противнапад, са циљем да непријатељу нанесу што веће губитке, присиле га да одустане од офанзивних дејстава и одбаце према Лукавцу. Али Немци су се упорно бранили. И најмањи део земљишта који би изгубили у току наших јуриша, одмах су противјуришима поново заузимали. Тако су се три дана и три ноћи водиле тешке борбе на прагу Тузле. Притом су Немци нападали дању, а ми ноћу. Обе стране претрпеле су осетне губитке.

Свако одуговлачење борби у овој ситуацији ишло је више у рачун непријатељу него нама. Наиме, претила је опасност да његове снаге сваког часа буду појачане новим јединицама и доведу у питање нашу одбрану. То је било потпуно јасно сваком старешини и борцу из одбране Тузле.

Треће ноћи штаб 4. батаљона се поделио по четама да би својим непосредним присуством што више утицао на исход напада. Као и ранијих вечери, нападом наших чета развиле су се врло оштре борбе у долини Јале. Извесни ровови неколико пута су прелазили из руку у руке. У зору је ситуација била непромењена, губици на обе стране тешки и знатно већи од претходних ноћи.

Батаљон се ујутро поново извукао на положаје за одбрану. Јединице су брзо доручковале, попуниле се муницијом и поселе положаје журећи да спремне дочекају напад непријатеља. Дошло је и 7 часова, а непријатељ још не напада, иако је претходних дана то чинио нешто раније или тачно у то време. Дошло је и 8 часова, а напада још увек нема нити су запажени ма какви покрети у долини Јале. Било је очигледно да је непријатељ у току тродневних даноноћних борби претрпео осетне губитке те је морао средити своје

Заплењена немачка теренска кола била су потпуно исправна. Само је требало наћи нешто за контакт уместо кључа којег није било. Брзо се нашао шофер из једне чете. У кола смо ставили неколико „шараца“ и кренули према Букињу отварајући успут снажну ватру. Непријатељ је покушао да организује одбрану и одбије напад наших јединица, али је било касно. Збуњени немачки војници још више су се усукмешали када су приметили моторно возило. Наше чете су још снажније јурнуле и упале у ровове на разним местима одбране. Непријатељ је позвао у помоћ и авијацију, али положаји су тако брзо прелазили из руке у руку, да је она уместо наше у неколико наврата бомбардовала своје јединице. У непријатељским редовима долази до општег расула и паничног повлачења према Лукавцу. У акцију тада ступају и јединице 1. батаљона. Оне су се налазиле десно од нас, на положајима Липоваче. Касније улазе и остале снаге наше и 2. крајишке бригаде. Јединице 4. батаљона уз садејство 1. батаљона са Липоваче прелазе у енергично гоњење не дозвољавајући непријатељу да се одлепи. Сви његови покушаји да у току извлачења организује отпор на неким повољнијим положајима пропадали су, јер му је наш батаљон стално јахао на леђима и није допуштао ни најмањи предах.

У предвечерњим часовима разбијене, крајње измучене и искрвављене, непријатељске јединице су успеле да се по деловима пробију до Лукавца, где су их прихватиле снаге тог гарнизона.

Наш батаљон је дошао до предграђа. Ту је застао ради припреме за напад на Лукавац.

Идућег дана команда 27. дивизије одређује снаге за напад на Лукавац, које га поново ослобађају, а непријатељу наносе тешке губитке и одбацују га према Добоју. Тиме се завршава први напад Немаца на ослобођену Тузлу. Та победа је још више подигла углед наших јединица. Непријатељ је тога дана, у борбама око Букиња и до Лукавца, имао око 30—40 мртвих и рањених. На бојном пољу оставио је много оружја, муниције и опреме, као и све кухиње. Морал његових јединица пао је на врло низак степен.

Наши губици износили су 7 рањених и 4 мртва. Заплењена су једна теренска кола, 4 велика кухињска комплета, 5 „шараца“, 2 минобацача, 6 аутомата, 2 тешка митраљеза, доста муниције и опреме.

У овом случају време напада било је одлучујући фактор за преокрет ситуације у нашу корист. Ова акција је очигледан пример како мали тактички успех, ако се правилно и на време искористи, може врло брзо прерасти у успех широких размера. С друге стране, наведени пример јасно показује да је потпуно могућно из активне одбране, у повољном моменту, прећи у одлучан напад чак и кад је однос снага очигледно у корист непријатеља. Истовремено, таквим нападима штеде се и сопствене снаге што најчешће није случај код других врста напада. Илустрације ради није наодмет да се упореде губици 4. батаљона у овом и нападу претходне ноћи. У овом нападу батаљон је имао 4 мртва и 7 рањених, а претходне ноћи (иако су јединице дејствовале под заштитом мрака) 19 мртвих и рањених.

Значи, напад под заштитом ноћи који је већ неколико пута поновљен на исти начин и углавном истим правцима и приближно истим снагама, у време кад га је непријатељ отприлике очекивао, не само што није побољшао положај наших снага у одбрани, већ их је излагао све већим губицима. А нападом, кад је за то било најмање повољних изгледа, изненадили смо непријатеља и затекли га потпуно комотног, неспремног за одбрану. Таквим нападом решено је, тако-рећи, питање одбране Тузле.

НАПАД НА РОГАТИЦУ

Крајем 1944. године Немци су ужурбано, али потпуно организовано, извлачили преко Југославије своје снаге из Грчке. Део тих снага био је оријентисан преко источне Босне, на железничку пругу Вишеград — Сарајево и на комуникације западно од р. Дрине.

Команда Трећег босанског корпуса одлучила је да у склопу својих општих дејстава на подручју између реке Саве, Босне и Дрине, делом снага разори и железничку пругу Вишеград — Сарајево. Тако би лишила непријатеља могућности да брзо маневрује снагама из Србије преко овога дела источне Босне, присилила га на маршевање малим бројем комуникација кроз планинске пределе и изложила га сталним бочним нападима наших јединица. То би развлачило непријатељеве снаге и одузимало му драгоцену време чиме би било доведено у питање и његово организовано и успешно извлачење.

Задатак да разори железничку пругу Вишеград — Сарајево, уз претходно ликвидирање непријатељевих упоришта у долини Праче, поверен је 27. ударној дивизији. Она се тада налазила на ширем подручју Власеница — Шековићи. Једнодневним маршем она је дошла у непосредну близину Рогатице. Штаб дивизије је одлучио да најпре заузме овај саобраћајни чвор који је био и једно од најјачих упоришта у том крају, а затим да ликвидира и остала у долини Праче: Кукавицу, Месиће, Реновицу, Прачу и Подграб.

За напад на Рогатицу одређене су 16. муслиманска и 20. романијска бригада, које су биле размештене северно од Рогатице на просторији с. Калиманићи — Осово. Напад је требало да отпочне ноћу 22. октобра.

16. муслиманска бригада добила је задатак да једним батаљоном нападне правцима Коштица — Галетица (тт. 1011) и Твичијак — Рогатица, а другим батаљоном правцем Заседе — с. Гулије — к. 710 — Рогатица; 3. батаљон требало је да на М. Тмору (к. 1249) — Равне (к. 1147) и такозваним пешурским положајима затвори друм Вишеград — Рогатица.

Задатак 20. романијске бригаде (без једног батаљона) био је да нападне Рогатицу са западне стране, и то основним снагама правцем Град (тт. 897) — Луњ (тт. 875) — Рогатица, а једним батаљоном прав-

цем с. Феризовићи — Захрид — Рогатица. Трећи батаљон ове бригаде остао је у Шеховићима на обезбеђењу корпусне болнице.

Положаји које је имала да нападне 20. романијска бригада представљали су најјаче и кључне положаје за успешну одбрану непријатељевог гарнизона. То је било јасно наглашено и у заповести штаба дивизије.

Међутим, за напад на Рогатицу стигла је на време само 16. муслиманска бригада. Двадесета романијска бригада закаснила је грешком штаба па је стигла само до с. Гучева, које је од положаја за напад удаљено око 7 км. Тако је 16. муслиманска бригада напала сама. Она је успела да заузме с. Твичијак и покушала да упадне у град. Али пошто је њен напад био изолован, непријатељ је успешно могао маневровати својим снагама, те је овај напад био одбијен. Бригада се ујутро морала повући према с. Шаторовићи. Тако је напад те ноћи пропао, чиме је и план команде 27. ударне дивизије за даља дејства био потпуно нарушен.

Када је ујутро 23. октобра увидео сву озбиљност ситуације и последице закашњења на цео план и замисао команде 27. дивизије, штаб 20. романијске бригаде донео је одлуку да одмах из с. Гучева пређе друм Рогатица — Соколац у рејону Ковања и размести се на простору с. Феризовићи — с. Враголови — с. Гојкуша, а одатле да дејствује према конкретной ситуацији, тежећи да успешним нападом на Рогатицу искупи своју грешку. Бригада је кренула око 6 часова ујутро и за непуна два часа стигла на предвиђену просторију. Међутим, од момента доношења ове одлуке све радио и курирске везе са штабом дивизије биле су прекинуте.

Рогатицу је бранило око 350 усташа „црне легије“, добро познатих кољача и ван граница рогатичког среза. Требало је пронаћи такав маневар који није уобичајен и који ће за усташе представљати потпуно изненађење, а нама гарантовати сигуран успех. Очигледно је да су могућности за тако нешто биле врло скромне.

После подне је одржан састанак штаба бригаде. Командант је изнео план за напад који се заснивао на овоме:

1. — Усташе су навикле да напади партизана најчешће отпочињу ноћу или пред зору. Пошто тачно знају за присуство наших снага у непосредној близини Рогатице, то их овога пута треба напасти дању привукавши се неопажено на блиско одстојање. Тиме ће се постићи изненађење.

2. — У току ноћи бомбашаи ће напасти Луњ и Захрид и још неке отпорне тачке спољне одбране града. То подржати минобацачима да би се код усташа створио дојам да се ради о правом нападу. Да би успех био још бољи неопходно је да овај лажни напад траје целу ноћ како би се усташе што више изнуриле.

3. — Пред зору бомбаше повући и створити утисак да је напад завршен. Тада ће највећи део усташке посаде отићи на доручак и краћи предах, а у отпорним тачкама остаће најнужнија обезбеђења.

4. — Два батаљона и остале елементе борбеног поретка бригаде привући под заштитом ноћи у пошумљене потоке непосредно испод Луња и Захрида (к. 688). Кад се закључи да су у отпорним тачкама остала само обезбеђења, извршити снажан јуриш, брзо ликвидирати ова спољна упоришта и на леђима снага које су их браниле сручити се у Рогатицу, не дозвољавајући непријатељу да организује одбрану у граду.

5. — Главним снагама нападати преко Луња, а помоћним преко Захрида.

6. — Са главним снагама кретаће се командант и помоћник комесара бригаде, а са помоћним комесар бригаде и начелник штаба.

Овај план, иако тешко изводљив, био је врло привлачан и, мада је ризик био велики, он је представљао и једини пут у оваквој ситуацији. Зато га је штаб бригаде и прихватио.

И док је штаб дивизије у току тог дана трагао за 20. романијском бригадом, она се ужурбано припремала за напад. Одабрани су борци и десетари и формирано је осам бомбашких група. Са вођама бомбашких група извршено је потпуно скривено извиђање и сваком су дати прецизни задаци. Затим је по малим групама у највећој тајности извршено извиђање са командама батаљона, чета и командирима водова. Поред детаљно на земљишту одређених задатака, извршене су и друге војничке, као и политичке припреме старешина и бораца.

Нешто пре поноћи 24. октобра бомбашци су отишли на задатак. Отпочео је напад, најпре бомбама, а затим стрељачком ватром. Напад наших бомбаша био је тако умешно изведен да се добијао утисак да јака партизанска јединица жели да по сваку цену заузме Рогатицу.

Пред зору су кренули батаљони. Одлично маскирани они су се потоцима и увалама привукли до испод самих упоришта.

Тада је по плану почело повлачење уморних и исцрпених бомбаша. Носили су неколико рањених и једног мртвог друга. Кад су се повукли завладала је мртва тишина. Убрзо је свануло. Усташе су почеле да нас дозивају и упућују разне погрдне изразе. Таквим понашањем желеле су створити утисак да су јаке и сигурне.

Кад је јутро поодмакло испаљена је ракета, а затим је отпочео јуриш. Борци су се утркивали ко ће пре стићи до бункера. Усташка обезбеђења отворила су ватру из пушака, пушкомитраљеза и четири тешка митраљеза. Али, све је било касно. Луњ и Захрид више нису могли задржати, а тешки митраљези из заузетих бункера убрзо су у рукама наших бораца променили правац дејства. Тако су батаљони у налету заузели Луњ и Захрид који потпуно доминирају Рогатицом. Из ње више нико није могао изаћи а да не буде уочен од наших стрелача.

Видевши шта се догодило усташе су из града насрнуле према Луњу и Захриду уз повике „јуриш“. На то су наши борци дохватили бомбе и за трен ока низ стрме падине Луња и осталих ката котрљала се маса бомби које су експлодирале у стрељачком строју усташа. За-

тим је уследио и јуриш батаљона који су приморали усташе на повлачење. На леђима непријатеља батаљони су пројурили кроз Рогатицу. Усташе су биле приморане да се уз велике губитке повлаче преко отвореног Рогатичког поља у правцу с. Сељана. До малочас разбарушени усташки кољачи, који су се шепурили по Рогатици и хвалисали како су нас прошле ноћи „нагрдили“, били су разбијени наочиглед свих Рогатичана. У том нападу ми смо имали 3 мртва и 5 рањених, док је непријатељ (према подацима из операцијског дневника 27. дивизије) имао 15 мртвих и 20 рањених. Запленили смо 4 тешка митраљеза, 1 пушкомитраљез, 2 лака минобацача, 2 пољске телефонске централе, 1 радио-станицу и око 30.000 метака. Сем тога, у руке наших јединица пале су нетакнуте и све залихе хране и опреме у овом непријатељевом гарнизону.

Одмах по паду Рогатице један батаљон 20. бригаде заузео је мање непријатељево упориште Кукавицу, а 25. октобра у раним јутарњим часовима уследила је ликвидација Месића, Бање, Стене, Праче и Подграба. Тако су изненадним и смелим налетом бригаде очишћени усташки гарнизони дуж железничке пруге Вишеград — Сарајево у дужини 25 до 30 км. После тога је уз помоћ народа потпуно разорена и железничка пруга.

Очигледно је да је закашњење 20. бригаде и њено неучествовање у нападу 22. октобра потпуно пореметило план офанзивних дејстава 27. ударне дивизије у долини Праче и довело у озбиљну опасност извршење замисли команданта дивизије, па и више команде. Но, довитљивим нападом те исте јединице, којим је непријатељ потпуно изненађен и разбијен, враћен је у живот првобитни план више команде и практично потврђена његова реалност.

Из примера се види и то да маневар јединице за чије присуство непријатељ зна, ако је добро припремљен, брзо, лукаво и изненадно изведен, може довести до крупних успеха. Двадесета бригада је успела, у првом реду, зато што непријатељ (бар онај и тада) није био навикао на овакву врсту наших напада и што је био потпуно обманут, те је напад дочекао крајње неспреман. Последице борбе за ослобођење Рогатице видно су се одразиле на даљња дејства наших снага у долини Праче. Тако је, на пример, при првим сукобима са нашим јединицама непријатељ панично напуштао упоришта и бежао према Палама, чак и онда кад је у свом саставу имао и блиндирани воз за одбрану пруге.

НАПАД НА ЗВОРНИК

Истој тој бригади поверен је у октобру задатак да заузме Зворник и тиме олакша напад главних снага 27. дивизије на Тузлу.

Зворник су бранили белогардејци и усташе јачине око 450—500 војника. Град је с југа, запада и делом северозапада био солидно утврђен старим аустријским бедемом и кулама. Стога је било најпогодније напасти од Козлука уз р. Дрину и дуж друма Цапарде —

— Зворник. Трећи правац друмом Власеница — Зворник представља најкраћи пут, али је улазак у град могућан само тим друмом који пролази кроз три тунела, од којих су лево и десно зидани бедеми. Нормално је било претпоставити да прва два правца, с обзиром на њихову погодност за напад, бране јаке снаге, а да последњи, који такође не долази у обзир за напад, бране незнатне снаге. Сем тога, ако би на прва два правца непријатељ био потиснут са спољне одбране брзим налетом наших снага, он има добре могућности да се одмах наслони на град и да буде подржан снажном и ефикасном ватром из осталих отпорних тачака чиме би се довело у питање даље продирање нападача. Исто тако, могућна је подршка ватром одбране Зворника, на овим правцима, и са десне обале Дрине, као и брза интервенција белогардејаца преко реке из Малог Зворника. Посебан проблем представљало је питање како најбрже доћи до моста на Дрини и срушити га. Тиме би се, наиме, спречило извлачење непријатеља из Зворника преко реке и пристизање појачања из Србије.

За истовремени напад на сва три правца бригада није имала довољно снага. Напад најповољнијим правцима: Цапарде — Зворник и Козлук — Зворник није гарантовао брзо заузимање моста на Дрини, од чега је умногоме зависио успех планиране акције. Требало је проценом ситуације пронаћи најосетљивија места у непријатељевој одбрани од чијег ће пада зависити ликвидација целог гарнизона, а да се јединице не уплету у дуже борбе око и унутар града. Јер, свако дуже заплитање у уличне борбе сигурно би омогућило интервенцију из непријатељевих гарнизона: Козлука, Малог Зворника, Љубовије и Ковилаче и тиме довело у питање успех читаве акције.

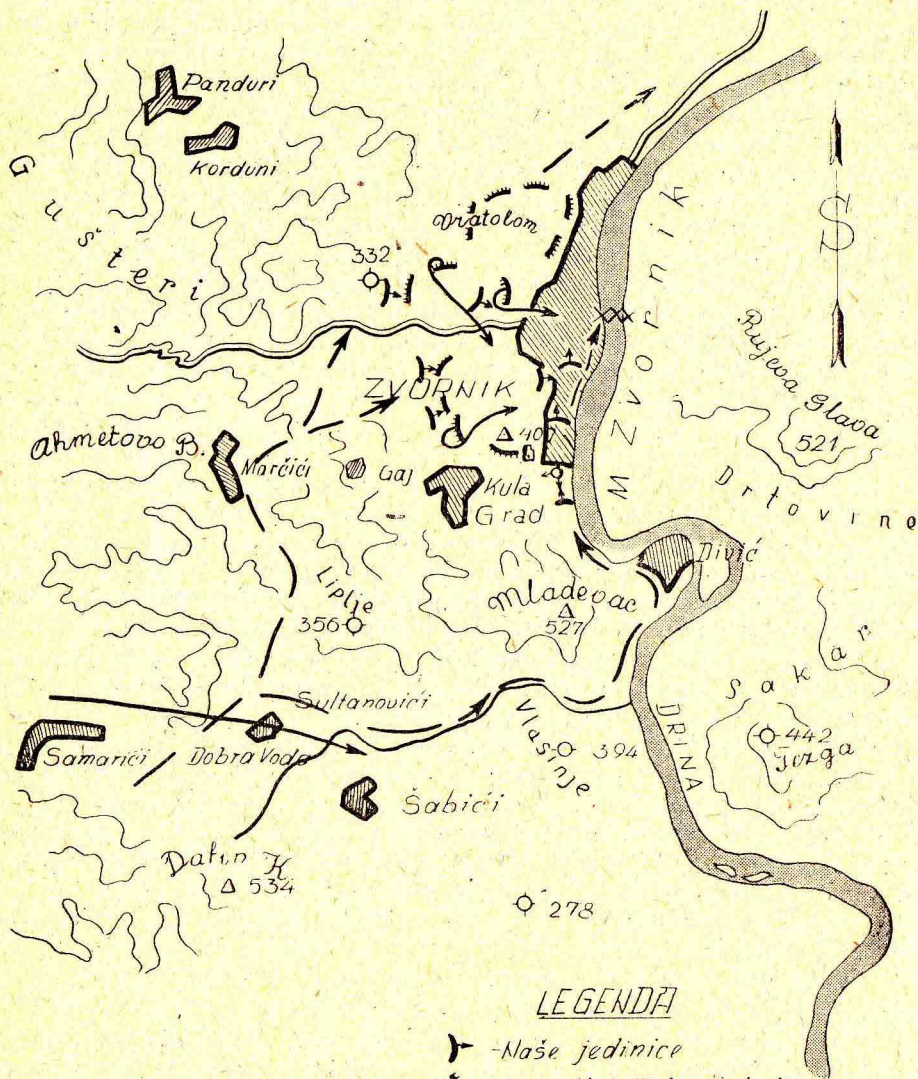
Проценом ситуације штаб бригаде је закључио да Вратоломац (тг. 379) и Змајевац непријатељ највероватније брани са непуне две чете, док делове тих чета држи на самом улазу у град. Остали део града, с обзиром на јако утврђење, држи снагама јачине око једне чете распоређеним по групама у фортицама и око бедема. Улаз кроз тунеле, од Дрињаче, највероватније штити са којих двадесетак војника, јер је сигуран да онуда нико неће ни покушати да напада; може се очекивати да је и будност тих војника слаба. Заузети тунеле, чија дубина са међупростором износи око 50 метара, значи одмах избити у центар града, за леђа најјачим непријатељевим деловима, и сигурно доћи до моста на Дрини.

На основу овакве процене непријатеља, а затим и сопствених снага, одлуку су сачињавали следећи елементи:

а) Напад извршити са два правца. Основним снагама напасти дуж друма Дрињача — с. Дивић — Зворник и по ликвидирању посаде тунела одмах дебушовати у град. Помоћним снагама (један батаљон) дејствовати преко Ахметовог брда, а затим низ косу десном обалом Бјелобаре заобићи са севера и запада утврђења и нападом на Змајевац и Кулу привући и везати за себе непријатеља на том правцу како се не би могао повући ка мосту и ометати дејство главних наших снага.

NAPAD NA ZVORNIK

LEGENDA

- └ - Naše jedinice
- ┌ - Neprijateljske jedinice
- Desna kolona 2/20 part br. izviđa četa, inž vod, prateći vod za vezu
- Leva kolona 1/2

б) По заузимању три тунела, одмах из састава главних снага упутити једну чету са водом инжењерије низ Дрину да заузме мост, дигне га у ваздух и спречи извлачење непријатеља у Србију или интервенцију његових снага са десне обале реке.

в) Тунеле ликвидирати добро припремљеним бомбашима у чији састав укључити и „дон-буле“.

г) Штаб бригаде креће се са главном нападном колоном.

д) Са помоћном колоном ићи ће комесар бригаде. Напад помоћне колоне отпочети тек пошто главна колона ступи у дејство, да би главне снаге постигле потпуно изненађење.

Овом варијантом највише се ризиковало, али ако се све добро спроведе, пружају се најбољи услови за успех. Она доводи до брзог савлађивања одбране гарнизона и тешких губитака непријатеља, а наше снаге штеди од жртава које се нормално трпе при нападу на већа насељена места. У конкретной ситуацији ово решење је било најцелисходније.

У првим вечерњим часовима бригада је кренула са шире историје Власенице и нешто пре поноћи стигла у југоисточни део села Снагова. Одавде се главна колона, састава једног батаљона, извиђачке чете, пратећег, инжењеријског и вода за везу, спустила у с. Дивић, а помоћна продужила према с. Марчићи и даље према добивеном задатку. Обе су неопажене стигле наомак града.

У Дивићу је један сељак, кога смо тихо пробудили, потврдио да се у другом тунелу налази око 15 непријатељевих војника, а да у првом нема никога. Бомбашко одељење, састављено од добровољаца, одмах се изуло и кренуло стотинак метара испред колоне, која је опрезно ишла јарком с једне и друге стране цесте. Ноћ је била тамна и тиха. Приљубљени уз зидове бомбаша су прошли први тунел. На два-три метра испред другог тунела дремљиви стражар пред бункером упитао је ко иде, али је истог момента једним хицем био погођен. У бункеру сagraђеном у литици стене спавали су остали жандарми. Било их је 11. Док су се пробудили и скочили за оружје, наши бомбаша присилили су их на предају. Улаз у упориште био је отворен. Од жандарма смо сазнали тачан распоред снага у граду. Једна чета и вод инжењерије брзо су обалом Дрине стигли на мост и посели га. У том моменту отпочео је напад и 2 батаљона, према коме је непријатељ концентрисао готово сву своју пажњу не знајући шта се догађа на другој страни. Наше главне снаге одмах су избиле у центар града и ликвидирале извесна упоришта. Белогардејци и усташе, изненађени нашом појавом на тој страни, почели су под заштитом из појединих отпорних тачака да се повлаче из града. Но, брзо су били разбијени и натерани у панично бекство. Није био мали број босих и напола обучених непријатељевих војника и старешина који су бежали куд је ко стигао. Највише их се повлачило према мосту на Дрини у намери да се пребаце у Србију. Када им је изгледало да су се дограбили моста наишли су на цеви наше чете. Мост је већ био припремљен за рушење.

После овога налетео је и други талас који се испред нашег 2 батаљона повлачио према Дрини. Покушавали су на све стране да се извуку. Највише их је побегло према Козлуку, јер тамо није било наших снага. Најтеже губитке претрпели су они делови који су се повлачили према мосту на Дрини.

Команда гарнизона умакла нам је за неколико минута. Није успела ништа да склони. Официри су чак оставили и своје торбике с картама.

Тада смо запленили нешто оружја, муниције и опреме, међу којима и око 210 кожних немачких торбака — „телећака“. Нетакнута складишта пала су у наше руке. Убијено је и натерано у Дрину око 50 непријатељевих војника, а 15 их је заробљено. Међу заробљеницима налазила су се и два позната усташка кољача из села Мусиша код Олова, који су пијани били притворени у команди града. Мост на Дрини је до темеља порушен. На нашој страни су била два лакше рањена и један мртав. Заробљеници су после акције изјавили да се уопште нису могли снаћи и да их је нарочито збунила наша снажна и тачна артиљеријска ватра. У ствари, то су били наши „дон-були“.

Дакле, и у овом нападу, као и у два претходна, постигнуто је потпуно изненађење, али са видном разликом у маневру. У нападу на Рогатицу и Букиње пресудну улогу одиграло је време напада. Није било проблема са избором објекта за напад, сваки борац, чак и мештани су знали да се Рогатица не заузима без Луња и Захрида. Али је зато требало пронаћи моменат када је непријатељ најбезбрижнији, кад се осећа најсигурнијим, кад нам се не нада. Тада је његова одбрана била пуна разних слабости које су нам нудиле реалне изгледе за успех.

Код напада на Зворник ситуација је потпуно друкчија. Сви ранији напади наших јединица углавном су вршени преко Вратоломца (т.т. 379), Змајевца и између к. 444 и ријеке Бјелобаре, јер су ти правци најпогоднији. Али, и непријатељ је то знао па је ове положаје бранио знатно јачим снагама него остале. И не само то. Те снаге су представљале основну одбрану Зворника, јер су по губљењу спољних утврђења могле да се повуку на руб града и подржане из виших утврђења на другој страни града и са Дрине, одрже гарнизон или у најмању руку да нанесу тешке губитке нападачу и организовано се повуку преко реке у Србију.

Кроз тунеле мало би се ко усудио нападати, јер се они могу сигурно затворити врло скромним снагама. Али, ако се та минимална могућност запази и искористи како ваља, нападач ће у два скока бити у центру града, izmanевровати најјачи део његове одбране, пресећи одступницу за Србију, спречити интервенцију са десне обале Дрине и напад решити у своју корист. У овом случају тунели су били капија целе одбране града.

Први и трећи напад су изведени под врло различитим временским и другим околностима, али је у оба, различитим маневром, постигнуто потпуно изненађење непријатеља. И не само то. Ова два

примера потпуно се разликују по избору објекта за почетак напада. Напад основних снага на Рогатицу усмерен је на најјаче положаје непријатеља, док су у Зворнику главне снаге нападале најслабије брањене положаје. Међутим, и у једном и у другом случају објекти напада представљали су кључ положаја.

Први и други пример потпуно потврђују да је пуно изненађење над непријатељем могућно постићи и у ситуацији када му је познато присуство наших снага па и њихова приближна јачина.

Услови за напад створени су у три изнета примера у различитим борбеним ситуацијама. Код првог у нападу на с. Букиње — повољан моменат за напад створио је сам непријатељ својом небудношћу и slabим обезбеђењем. Тај моменат требало је само право-времено уочити и што брже искористити. Напад на Рогатицу изведен је у сасвим другачијој ситуацији и под знатно сложеним условима. Овде је требало непријатеља довести у заблуду, обманути га и тиме створити повољне услове за напад. Оно што је заједничко код ова два примера то је време напада. Оно је било одлучујуће за постизање успеха и потпуно извршење задатка.

За разлику од два претходна, напад на Зворник изведен је потпуно у тајности, али његов успех лежи у првом реду у избору правца главног напада. То је представљало највеће изненађење за непријатеља.

По свему судећи овакви и слични поступци у циљу постизања изненађења имаће посебан значај у евентуалном будућем рату, с обзиром на карактер борбених дејстава. Наиме, неће бити увек могућно постићи изненађење изненадним појавом неке јединице из дубине, и њеним ударом, у бок или крило непријатеља, односно тамо где је он најслабији. Много чешће ће јединице у непосредном додиру са непријатељем морати да саме пронађу најпогоднија решења и исцрпу могућности које им се пружају. Чињеница је да ће увек бити у већем или мањем броју слабости у непријатељевом борбеном распореду, само то треба брзо уочити и вешто и смишљено искористити.

Потпуковник НИКОЛА РАЈНОВИЋ

КОМАНДОВАЊЕ И РАД ОРГАНА ВЕЗЕ

У савременој борби командант одређује командно и резервно командно место, затим рејоне наредног командног и наредног резервног командног места, рејон командног места за принудно премештање, а по могућности и рејоне командних места потчињених јединица. При томе он води рачуна да сви ти рејони буду на таквом међусобном одстојању и растојању да дејство атомских пројектила (номиналне снаге) по једном, не нанесе губитке и другом. Ови елементи одлуке чине основу за рад начелника јединица везе.

Резервна командна места имају улогу да преузму командовање јединицама ако командна места престану да функционишу. За планско премештање команди одређују се наредна командна и наредна резервна командна места, а за непланско рејон за принудно премештање.

Планско премештање се врши када је отежано командовање са командног и резервног командног места. Тада се команде премештају на наредно командно место и наредно резервно командно место. Овакво премештање у нападу се врши кад јединице нападача заузму предвиђене рејоне и толико напредују да је због удаљености отежано руковођење и праћење ситуације са командног и резервног командног места. У одбрани до тога долази кад непријатељ продре на појединим правцима и јединице браниоца изгубе неке положаје.

Непланско, изненадно премештање врши се пребацивањем команди у рејон за принудно премештање који командант треба обавезно да одреди у својој одлуци. Код нас се на то у мирнодопској обуци, на вежбама ретко чини. До тога нарочито долази у нападу кад је рад команде на досадашњој просторији онемогућен, а јединице нападача још нису овладале земљиштем на коме је предвиђено наредно командно место. Потреба за тим може да настане и кад непријатељ благовремено открије рејон командног места и туче га атомским пројектилима, конвенционалним наоружањем, или га напада диверзантским, убаченим или остављеним деловима. До непланског премештања може доћи и услед баченог јачег ваздушног десанта на рејон командног места или у његову непосредну близину, брзог и изненадног избијања јаких оклопних снага непријатеља у непосредној близини команде и изненадних продора из позадине.

Уколико је принудни рејон унапред предвиђен, органи команде па и начелник јединица везе би могли да још у току организовања

командовања и веза изврше потребне припреме које би им доцније омогућиле брзо премештање командног места. Тада се може цела или део резерве веза упутити у тај рејон и у извесној мери припремити за рад. Добро је и начелнике жичних праваца упознати са тим рејоном како би, благовремено, провели своје правце или дали спојеве од њих до телефонске централе у том рејону, да би се за случај потребе могли брзо на њу укључити. Уз све ово би требало израдити и склопиште за команданта и његове најважније органе.

Јасно је да би припреме на принудном резервном командном месту зависиле од снага и средстава која стоје на располагању начелнику веза, од погодности и удаљености те просторије од осталих елемената командовања и другог. Уколико ову припрему није могућно извршити, треба бар са тим рејоном упознати људство команде и јединице везе, поставити им конкретне задатке тако да знају ко, када, на који начин и шта треба да ради. То би помогло да се премештање изврши брзо и организовано. Уколико тај рејон није предвиђен, могу настати нежељене последице за командовање.

Могло би се, можда, приметити да је у том случају далеко једноставније да органи команде са командног места пређу на резервно и ту продуже рад. Међутим, не смемо губити из вида да би се онда од једном цела команда нашла на резервном командном месту, активирала би сва своја средства везе и тиме дала могућност непријатељу да је поново открије и, евентуално, уништи.

Командна места потчињених јединица добро је одредити кад год је то могућно, да би начелник јединица везе могао што пре приступити реализовању свог плана. Ово је нарочито потребно код *здружених* и *нижних јединица* где је време за припрему борбених дејстава релативно кратко. Уколико би он морао чекати на извештаје потчињених јединица о рејонима њихових командних и резервних места то би му онемогућавало да благовремено, тј. до изласка јединице на полазне положаје, односно до доласка у зону за одбрану, организује везу.

Одређивање командног места од претпостављеног ствара утисак да се потчињени тиме ограничава у извођењу својих замисли и слободи одлучивања. Међутим, ако се анализира шта све потчињени прима кроз задатак од свог претпостављеног (снаге и средства, зону дејства, дубину, начин извршења и садејство са осталим елементима борбеног поретка, јединицом подршке, готовост дејстава и утрошак муниције) онда нема бојазни да ће му прецизирање рејона размештања командног места ограничавати иницијативу и слободу одлучивања. Ако се уз све оно што добије, потчињеном одреди и рејон размештања командног места, то не значи да га је претпостављени тиме везао да на том правцу обавезно групише своје главне снаге. У одређеној зони њему још увек остаје пуна слобода. Командно место може, али и не мора бити, на тежишту дејства јединице. Ако, пак, потчињене јединице дејствују у саставу своје више јединице, на једном правцу и по истим објектима, онда ће најстарији команданти строго централизовано и стално бити у тесној вези са свим својим потчињенима. Тада се ни

идеје, ни замисли претпостављеног и потчињеног команданта неће много разилазити, јер ће и претпостављени свакако најцелисходније распоредити командна места потчињених јединица.

Одређивањем места претпостављени ће само помоћи потчињеним командантима у доношењу одлуке, да веза буде раније и брже успостављена и остане им више времена за рад. То не значи да неће бити ситуација у којима ће потчињени сам одређивати своје командно место и о томе извештавати. Јединице и органи везе ће и тада морати да успоставе неопходне везе, само уз веће напоре и, често, у дужем временском року.

Размештај командног, резервног, наредног, наредног резервног и принудног резервног командног места врши се на предлог начелника јединице везе. Зато је потребно да он буде благовремено упознат са основном замисли команданта или да буде укључен у колективну процену ситуације команде. Колективна процена је најпогоднија да он непосредно схвати идеју маневра, и упозна задатке сваког елемента борбеног поретка. Ако он буде потпуно схватио одлуку команданта, сагледао идеју маневра, онда је сигурно да ће и његови предлози бити умесни, а веза благовремено и потпуно организована.

За распоред елемената командовања потребно је тражити предлог од начелника јединица везе, да се не би мимоишли објективни захтеви везе. Померање рејона командног места унапред, уназад, лево или десно, на предлог начелника везе, ради бољих услова, за рад средстава везе (боље распрострањање радио-таласа, боља могућност коришћења сталних ваздушних тт линија, бржег и лакшег кретања курира, бољих услова за рад радиорелејних средстава везе, маскирања центра везе као целине и сл.) само ће допринети успешном командовању и командант ће усвојити.

Кад озбиљни разлози принуде команданта да одреди рејон свог командног места и у беспутним брдско-планинским рејонима, везе ће се организовати. Само ће бити у смањеном броју канала, али опет таква да задовољи основне потребе команде. У таквој ситуацији ће се средства везе преносити коњима, а најважнија и људима да би се командовање обезбедило.

Ангажовање и степен напрезања јединица везе при извршењу задатака зависи од организације командовања, од поделе команде на командно и резервно командно место. Полази се од тога да органи на резервном командном месту буду таквог састава и на таквом месту да у случају потребе могу одмах преузети улогу командног места. Али је питање каквог састава, квалитета и јачине треба да буде тај део да би свој задатак могао успешно обавити. Каква и колика средства му треба ставити на располагање, а да при томе не буде сувише гломазан.

Постоје схватања да органи на резервном командном месту могу бити малобројни те да им и нису потребна посебна техничка средства везе која би им омогућила једновремено праћење ситуације, већ да је довољно да они повремено добијају пресек ситуације на фронту од оперативних органа на командном месту. Мислим да би они оваквим

радом сувише споро, непотпуно и неблаговремено прикупљали податке на основу којих би могли бити у току ситуације и спремни за преузимање командовања. Осим тога, мало је вероватно да би се одређени старешина одлучио да му се на овај начин прикупљају подаци за тако одговоран задатак, јер ни материјално ни кадровски није обезбеђен. Овај рад органа на резервном командном месту није нимало лак ни једноставан да би се на овај начин могао решавати. Зато је добро команду, иако је смањена, поделити на органе за командно и органе за резервно командно место, с тим да се солидно обезбеде материјално-техничким средствима (а посебно средствима везе) да би били у стању да једновремено прате ситуацију.

Опремљеност јединица везе је таква да се одговарајуће везе могу организовати једновремено на оба командна места. То се у пракси може извести на разне начине.

Један је начин да организација везе на резервном буде истоветна као и на командном месту, тј. да заменик команданта на резервном има организован исти систем веза као и командант на командном месту. На тај начин он би био у могућности да истовремено кад и командант прима сва наређења од претпостављене команде. Његови би органи примали све извештаје потчињених и садејствујућих јединица кад и органи команде на командном месту, а он би могао да слуша и прима сва наређења команданта потчињеним јединицама.

Овај начин је, по мом мишљењу, могућно остварити тим пре што се почетком борбених дејстава у здруженим јединицама активирају све радио-везе и оне су главно средство везе за све време борбених дејстава. Јасно је да би се радио-везе са резервног командног места одржавале једнострано, тј. сва радио-средства би била само на пријему.

Поред радио-веза, могућно је, уз погодну организацију, успешно искористити и друге врсте везе за праћење ситуације са резервног командног места. Зато се могу искористити и жичне везе, уколико не буду много нарушене у току борбених дејстава. Кад командант са командног места разговора са потчињеним јединицама или претпостављеном командом може се истовремено преко телефонске централе паралелно прикључити и заменик команданта на резервном командном месту и слушати разговоре. Ово паралелно прикључење не представља никакву тешкоћу пошто су оба места међусобно повезана са по два па и више телефонских канала.

И телеграфске везе је могућно за то искористити. Телеграфска централа може једновремено да пусти у рад телепринтере на оба командна места и они би у исто време примали одређени телеграм.

Радиорелејне везе такође је могућно искористити за оба командна места. Погодним распоредом станица један део канала везе одводио би на командно, а други на резервно командно место. Уколико се радиорелејни канали уводе у телефонске, односно телеграфске централе на командном месту, њихово је искоришћавање могућно на исти начин као и код осталих телеграфских и телефонских веза.

Извештај, наређења и остали писмени документи који се упућују помоћу курира могли би се писати у два примерка и једновремено стављати на оба места. На тај би начин органи команде и на једном и на другом командном месту једновремено примали исте документе.

Овакав систем организовања веза омогућио би органима команде на резервном командном месту да буду стално у току ситуације, а да не чекају извештај са командног места. Тиме се растерећују органи на командном и омогућава органима на резервном командном месту да успешно преузму своје улоге у моменту кад командно место престане да функционише. Разуме се да би све то тражило примену нових начела и поступака у командовању и организацијско-формацијској структури јединице везе.

Други начин је да веза на резервном командном месту буде успостављена само са основним елементима борбеног поретка, а да органи команде са командног места обавештавају заменика команданта о ситуацији. Такав начин рада захтевао би мањи број органа на резервном командном месту и мање средстава везе, али би се у најкритичнијем моменту могло довести у питање благовремено преузимање командовања. Осим тога, у току борбених дејстава, због ове обавезе обавештавања, органи на командном месту били би много више оптерећени него у првом случају и губили би драгоцено време.

Веза се може организовати и тако да се на резервном месту налази само део средстава везе која су намењена као резерва и која би се ангажовала само у моменту кад резервно преузме улогу командног места. У том случају органи са командног места морали би повремено да упознају са ситуацијом заменика команданта на резервном командном месту. Тај начин би захтевао најмање средстава везе и органа команде на резервном месту али је, најблаже речено, врло проблематичан, иако на први поглед изгледа погодан.

Сматрам да је први начин најпогоднији и да обезбеђује извршење основног задатка, тј. да резервно командно место преузме командовање и руковођење борбеним дејствима ако би основно било уништено.

Интензиван рад органа и јединица везе почиње од момента кад се њихов начелник упозна са задатком. После тога он издаје претходна наређења и одређује представника везе и групи за извиђање командног и резервног командног места, а затим приступа процени и обради плана везе.

Кад оперативни органи извиђају и бирају ужи рејон ова два командна места морају узети у обзир захтеве официра везе који је у њиховом саставу, јер су јединице везе у здруженим и оперативним јединицама моторизоване и у већој мери зависне од путева. Осим тога, оне располажу многобројном и осетљивом техником коју треба растресито разместити, брижљиво маскирати, а кад год је могућно, и добро фортификацијски утврдити. Довољан број прилазних путева и пошумљено земљиште ужег рејона командног места омогућиће брзо развођење, прикривен размештај елеманта центра везе и брзо подизање приводних линија од главних траса.

Погодан рељеф земљишта ужег рејона командног места омогућиће правилан размештај радио-центра, нарочито радио-станица велике и средње моћи, и радиорелејних станица чији је основни услов за рад оптичка видљивост (услед праволинијског распрострањања електромагнетних таласа). Узимајући у обзир, поред осталог, и ове услове, оперативни органи распоређују елементе командног места по групама. Официр везе, на основу тога, размешта елементе центра везе у рејону командног места. Исти је поступак и при извиђању резервног командног места.

Једно од најосетљивијих и најсложенијих питања за јединице везе је премештање командног и резервног командног места.

Сложеност се огледа у томе што су при премештању средстава везе, изузев мале резерве, сва ангажована за организовање веза на командном месту. А систем командовања се не би смео нарушити једновремено на командном и резервном командном месту. Јединице везе су те које својим главним снагама и средствима чине саставни део оба командна места и обезбеђују командовање, тј. брзо преношење наређења и благовремено примање извештаја. Ово је потребно сагледати због тога што би маневар средствима и јединицама везе у току премештања био много лакши и једноставнији када оне не би биле везане за органе команде.

Премештање командног места може се вршити на неколико начина: један је, да се благовремено припреми рејон наредног командног места, и кад он буде организован за рад, да се органи команде тамо пребацују, било у једном скоку или по деловима.

Благовремена припрема наредног командног места, поред осталог, обухвата: упућивање органа за његово извиђање, упућивање одговарајуће јединице везе за организовање веза и извршење најнужнијих инжињеријских радова у том рејону, као што је израда склоништа за команданта и његове најуже сараднике.

Друга варијанта је да командант са најнужнијим делом органа команде пређе на резервно и са њега руководи борбеним дејствима док се командно место премешта.

Премештање командног места може да се изврши и тако да органи са резервног прелаза у рејон наредног командног места где ће, по завршеној организацији, доћи и командант са најнужнијим бројем официра. Одатле он продужава командовање, а органи команде са командног места премештају се на наредно резервно командно место и у том рејону продужавају рад као резервно командно место.

Логично је да ће се у одређеној ситуацији применити онај начин премештања командног места који командант буде сматрао најцелисходнијим.

Један од услова за благовремено премештање командног места јесте и тај да оперативни органи и начелник везе будно прате ситуацију на фронту. Само тада они ће на време моћи да припреме премештање центра везе. Ово је нарочито важно у нападу, где начелник

везе није у могућности да изврши припреме све док борбени делови не овладају рејоном на којем је предвиђено наредно командно место. У одбрани је још при почетном груписању снага могућно припремити рејоне наредног и наредног резервног командног места, па у њима успоставити везе.

У припреми за премештање командног места оперативни органи, у заједници са начелником везе, благовремено одређују групу за извиђање наредног командног места. Кад год је могућно она са собом води и делове јединица везе како би одмах по завршетку извиђања могли приступити организовању веза на том рејону. Оперативни органи при томе имају у виду могућности јединица везе у односу на време потребно за премештање и успостављање веза у новим рејонима.

Потребно је да начелник јединица везе благовремено тражи одобрење од начелника штаба да укине поједине правце и канале везе који у тој ситуацији нису неопходни. Тако би створио већу резерву и упутио је у рејон наредног командног места да би се тамо благовремено организовао центар везе.

При почетној организацији начелник јединица везе мора организовати систем веза тако како би га што брже могао прилагодити раду у рејону наредног командног места.

Само онај начелник јединица везе који буде добро познавао општу тактику и техничке могућности средстава везе, моћи ће са успехом да прилагоди свој рад раду команде, да сагледа своје место и улогу у систему командовања и правилно употреби јединице, а на тај начин и да обезбеди својој команди благовремену, сигурну и непрекидну везу.

И С П Р А В К А

У Војном делу број 7—8/1961, у чланку *Инфилтрација* на стр. 416, фуснота 14, трећа реченица треба да гласи: Због недостатка артиљерије било је планирано да се око два батаљона из 2. крајишке бригаде — која је имала велико искуство у заузимању утврђених насељених мјеста (Јајце, Бихаћ, Сански Мост, Босански Нови итд.) — неопажено провуку у град са задатком да дезорганизују командовање и везе, заузму ватрене положаје браниочеве артиљерије и да истовременим дејством изнутра олакшају главним снагама заузимање града.

УЗ ДВАДЕСЕТОГОДИШЊИЦУ УСТАНКА НАРОДА ЈУГОСЛАВИЈЕ

МАРА НАЦЕВА

ЈУЛСКЕ ОДЛУКЕ ЦК КПЈ И ЊИХОВО СПРОВОЂЕЊЕ У ЖИВОТ У МАКЕДОНИЈИ¹⁾

Само два дана после избијања рата, 8. априла, Немци су већ били у Куманову.

Партијска организација града се нашла пред низом нових проблема и задатака. Требало је одмах прихватити војнике растурених јединица југословенске војске да би се спречило њихово одвођење у заробљеништво. Наши комунисти су ту много учинили. Знатан број војника је извучен из привремених војних логора које је организовао окупатор, добио цивилна одећа и упућен према свом крају.

Негде средином априла вратила сам се у Београд и преко Веселинке Малинске повезала се са друговима из партијског руководства. Тада су биле у току припреме за мајско партијско саветовање у Загребу. Крајем априла друг Марко ми је саопштио да сам одређена за члана Покрајинског комитета за Македонију и да је потребно да што пре отпутујем у Скопље.

Понела сам одређени партијски материјал као и поруку тадашњем секретару Покрајинског комитета за Македонију Шарлу Шаторову да одмах дође у Београд, јер треба да присуствује мајском саветовању.

У Скопљу сам се јавила у Покрајински комитет, предала материјал, одлуку о мом одређивању код њих на рад и поруку да Шарло иде у Београд. Примео ме је организациони секретар Перо Тиквар и рекао да је Шарло на путу. Тада је он био у Софији ради повезивања са ЦК бугарске партије. То сам доцније сазнала. Мене су одатле упутили на рад у кумановску партијску организацију. Рекли су ми да ће ме звати на састанке Покрајинског комитета. Мало ми је био чудан овакав пријем и одлука, али навикнута на партијску дисциплину, отишла сам у Куманово. С једне стране, било ми је драго што ћу бити у свом родном крају где сам и почела да радим у синдикалном покрету и СКОЈ-у. Секретар Месног комитета Перо Чичо и остали комунисти су ме радо примили. Ја сам им пренела ставове ЦК КПЈ и све друго што ми је било познато из партијских материјала. Изнела сам им и своје утиске у вези са ставом Покрајинског комитета.

¹⁾ Чланак је написан за едицију *Устанак народа Југославије 1941.* коју припрема ВИЗ ЈНА Војно дело.

Шарло се убрзо вратио из Софије, али није пошао на мајско саветовање, нити је признао одлуке и ставове ЦК КПЈ и мајског саветовања. Материјали који су стизали од ЦК КПЈ нису умножавани нити достављани партијским организацијама и широком чланству. Но и мимо званичне линије Покрајинског комитета извесни материјали и обавештења о ставовима ЦК КПЈ долазили су до појединих организација и комуниста. То је изазвало дискусије међу члановима о правилности става и политике Покрајинског комитета. У кумановској партијској организацији много се дискутовало о новонасталој ситуацији, ставу Шарла и комитета према бугарској окупацији Македоније. Одржавани су чести састанци месних комитета на које су позивани и секретари партијских ћелија и други комунисти. Припремама за давање отпора бугарском окупатору били су обухваћени не само сви чланови Партије, него и скојевци па и многи симпатизери и патриоти. Нарочито је широку подршку народа стекла партијска организација у заштити колониста, против којих су бугарске окупаторске власти предузимале сурове мере: расељавање, хапшења и сл. Мада су Бугари покушавали да се додворе и прикажу као ослободиоци, изазивали су код народа презир и мржњу.

По сопственој иницијативи, средином маја. Месни комитет Куманова је организовао партијско саветовање. Ту је дискутовано о прикупљању оружја, санитарског материјала, обучавању у руковању оружјем и другим припремама комуниста за борбу против окупатора. Оваквој активности наше организације помогло је и то што је била упозната са генералном линијом ЦК КПЈ и одлукама у погледу припрема за оружани устанак.

Негде крајем маја ЦК КПЈ је упутио у Македонију и Лазара Колишевског, као новог члана Покрајинског комитета. Међутим, Шарло није хтео да прими ту одлуку па је Лазу послао на рад у Св. Николу, његов родни крај где и није било партијске организације. Лаза је пошао у Св. Николу, али се није помирио са таквом одлуком и ускоро се вратио у Скопље. Негде почетком јуна састали смо се у Куманову. Пошто смо сада обоје добро били упознати са ставом Шарла и Покрајинског комитета, по коме је македонска партијска организација део бугарске партије, закључили смо да о свему томе треба обавестити ЦК КПЈ. Лаза се већ био повезао и са Страшом Пинџуром који је као студент био члан Партије у Београду, а сада инструктор у Покрајинском комитету. Он нас је детаљније информисао о стању у македонској партијској организацији, о ставовима и држању Шарла и његовог комитета.

На наше инсистирање да се одржи састанак Покрајинског комитета, Шарло га је средином јуна сазвао у проширеном саставу. Приступовали су и неки чланови Месног комитета Скопља. На састанку се дискутовало о усвајању прогласа и линије ЦК КПЈ, припремама за оружани устанак и против припајања македонске организације бугарској партији. Поред Лаза и мене, за ставове ЦК КПЈ изјаснили

су се и неки чланови Месног комитета Скопља. Шарло и остала два члана Покрајинског комитета нису хтели ни да дискутују о прихватању ставова ЦК КПЈ. Полазили су од поставке да је за македонску партијску организацију надлежан само ЦК бугарске партије. У вези са таквом ситуацијом Пинџур, Лаза и ја смо се договорили да о свему треба хитно обавестити ЦК КПЈ. Крајем јуна Лаза је отишао за Београд, поднео извештај ЦК КПЈ и после неколико дана вратио се у Скопље. Донео је нове партијске материјале и проглас ЦК КПЈ поводом напада Немачке на СССР. У том прогласу је поред осталог, речено: „Пролетери свију земаља Југославије, на своја места, у прве борбене редове. Збијте чврсто своје редове око ваше авангарде, Комунистичке партије Југославије. Сваки на своје место! Непоколебљиво и дисциплиновано вршите своју пролетерску дужност. Спремите се хитно за последњи и одлучни бој“.

Обраћајући се свим народима Југославије, па и македонском, у прогласу се даље каже: „Ви који стењете под окупаторском чизмом, сви ви који љубите слободу и независност, који нећете фашистичко ропство, знајте да је куцнуо час вашег скорог ослобођења од фашистичких освајача. Зато допринесите и ви ваш део у борби за вашу слободу под вођством комунистичке партије. Борба Совјетског Савеза јесте и ваша борба, јер се он бори противу вашег непријатеља под чијим јармом и ви стењете“.

Али као што Шарло и његов комитет нису раније усвојили мајске одлуке, тако нису усвојили ни овај проглас ЦК КПЈ, нити су дозволили да се материјали умноже и доставе партијским организацијама и чланству. Међутим, уз помоћ извесног броја другова ми смо успели да упознамо знатан број организација са новим прогласом и линијом наше Партије. Већина организација је ту линију и прихватила. С обзиром на такву ситуацију, Шарло је био присиљен да изда свој проглас поводом напада Немачке на СССР. У њему је, поред осталог, речено и следеће: „Дужност је македонског народа да, заједно са другим народима, покаже своју солидарност, своје симпатије према великом Совјетском савезу“ (подвукла М.Н.). И даље: „Данас ви, Македонци, можете да добијете слободу и равноправност само помоћу совјетских народа, само њиховом победом. Дошао је час да се сви мали народи, укључујући и македонски народ, ослободе јарма Немаца и Италијана. Треба да буду потучени и бугарски фашисти који се спремају да се заједно са Хитлером боре против СССР“.

Као што се види из тог прогласа Шарло, а према томе и ЦК КП Бугарске, остаје само код симпатија за СССР и своју слободу очекује од победе његовог оружја. По његовом треба се борити само против јарма Немаца и Италијана. Као да бугарски јарам није био тежак за Македонце, и да је све зло бугарских фашиста само што се спремају против СССР, и зато их „треба тући“. Излази да они ништа не смећају Македонцима. И на крају тог веома мирољубивог прогласа у односу на бугарског окупатора, Шарло завршава паролом „Да живи

слободна совјетска Македонија!“ Таква парола је била више него бесмислена и политички штетна, али је Шарлу и ЦК КП Бугарске била ближа него позвати македонски народ на борбу против бугарског окупатора. Тога се по сваку цену чувала бугарска партија. Не само тада него и касније.

С обзиром на све веће незадовољство партијског чланства са оваквим његовим ставом, Шарло је средином јула био принуђен да закаже партијско саветовање у Водну код Скопља. Циљ му је био да убеди чланство у правилност својих ставова. Међутим, обавештен о расположењу, односно реаговању представника партијских организација и бојећи се пораза своје политике, он је отказао саветовање под изговором да су бугарске власти откриле место.

Пошто делегат ЦК КПЈ није дошао, иако смо га очекивали, то је у другој половини јула Лазо поново отишао у Београд. Вратио се заједно са делегатом ЦК КПЈ, Драганом Павловићем Шиљом који је донео одлуку о суспендовању Шарла са дужности секретара Покрајинског комитета и нове директиве за рад. Из разговора Драгана Павловића и Лаза са члановима Покрајинског комитета Пером Тикваром и Коцем Металцем стицао се утисак да ће они прихватити одлуке ЦК КПЈ. Међутим, на састанку којем су присуствовали: Драган Павловић као делегат ЦК КПЈ, Шарло, Тиквар, Металац и ја, друкчије је испало. После излагања Драгана Павловића о одлукама ЦК КПЈ, ја сам изнела свој став и прихватила одлуке. Очекивали смо да ће то исто учинити Тиквар и Металац. Тиквар је и почео да износи разлоге због којих би требало усвојити одлуке ЦК КПЈ. Међутим, Шарло је одмах интервенисао. Одбадио је одлуке ЦК КПЈ као ненадлежне и погрешне и упозорио Тиквара да ће за такав став одговарати пред ЦК Бугарске партије. После овог Тиквар и Коце Металац су прихватили Шарлове ставове. У таквој ситуацији Павловић и ја нисмо могли ништа друго учинити до да напустимо састанак. Њих тројица су продужили рад и, поред осталог, донели одлуку да нам онемогуће приступ у партијске организације, а тиме и утицај ЦК КПЈ. Пинџура и Лазу су искључили из Партије, а мене суспендовали са дужности члана Покрајинског комитета. Ове одлуке смо добили и написмено.

После овог састанка Павловић, Лаза, Пинџур и ја смо се договарали шта даље да предузмемо и одлучили да Павловић обавести ЦК КПЈ о ситуацији, а Лаза да пође у Софију и понесе писмо нашег ЦК од 21. јула 1941. године бугарском партијском руководству. Даље смо закључили да је потребно обићи што више партијских организација на терену и упознати их са ставом и линијом ЦК КПЈ и ситуацијом у Покрајинском комитету Македоније. Обишли смо организације у Битољу, Прилепу, Велесу, Неготину, Кавадарцима и још неке.

У кумановској партијској организацији није било никаквих проблема пошто је она била у току ситуације још од првих дана окупације и без резерве прихватила линију ЦК КПЈ. Да би сломио отпор

и ове организације Шарло је одлучио да смени секретара месног комитета Перу Чичу и на његово место пошаље Бана Андрејева. Али организација није прихватила ову Шарлову одлуку па је Перо Чичо и даље остао секретар.

Да би онемогућио наш рад у партијским организацијама, Шарлов комитет је негде средином августа организовао партијско саветовање коме је присуствовао и делегат ЦК бугарске комунистичке партије Петар Богданов. На ово саветовање није позват делегат ЦК КПЈ Драган Павловић, као ни Лазо, Пинџур и ја. Али на саветовању је оштро иступио секретар кумановске партијске организације Перо Чичо и критиковао став Покрајинског комитета према одлукама ЦК КПЈ и зашто саветовању не присуствује његов делегат Драган Павловић. Иступање Пера Чиче подржало је више делегата.

После овог саветовања Драган Павловић је отишао у Београд да поднесе извештај ЦК КПЈ.²⁾ По одлуци ЦК КПЈ почетком септембра, Драган Павловић је поново дошао у Македонију са задатком да се мимо Шарловог руководства оформи ново руководство, које ће спроводити одлуке ЦК КПЈ о оружаном устанку. Он нас је обавестио да је наш ЦК послао депешу Коминтерни и захтевао да се донесе одлука о ставу КП Бугарске према Покрајинском комитету Македоније.³⁾ У међувремену преко ЦК бугарске партије у Покрајински комитет је стигла одлука Коминтерне, донета крајем августа, по којој партијска организација Македоније остаје у саставу КП Југославије.⁴⁾ На основу ове одлуке Шарло је предао архиву Покрајинског комитета и отишао у Бугарску на дужност секретара Обласног комитета Софије. После тога оформљено је ново партијско руководство за Македонију. За секретара је постављен Лаза Колишевски.

²⁾ У свом писменом извештају ЦК КПЈ он, поред осталог, наводи да није позват на партијско саветовање, да му је онемогућено да се пре или у току саветовања састане са делегатом ЦК Бугарске, већ тек после саветовања и то само 45 минута. Делегат ЦК Бугарске му је рекао да постоји одобрење Коминтерне за прикључење КП Македоније бугарској партији. У вези са свим тим Драган Павловић пише ЦК КПЈ: „Због оваквог његовог става сам био приморан да престанем да се прекине борба на терену и решење целог случаја пренесе на „очеве“ и „деду“ (ЦК КПЈ и ЦК Бугарске партије и Коминтерну).

³⁾ У телеграму друга Тита Коминтерни од 4. IX 1941. године, поред осталог стоји: „Бугарски ЦК партије подржава Шарла и каже да је Македонија припојена бугарској КП по налогу Коминтерне. Сматрамо неправилним такав поступак ЦК Бугарске партије. Ми шаљемо делегата да организује партизанске одреде, акције и даљи рад, а кривце ћемо ставити под наш ратни партизански суд. Молимо јавите да ли је тачно да је КП у Македонији заиста припојена Бугарској по вашем налогу. Сматрамо да то није добро, јер и Бугарска партија слабо стоји са акцијама и везама“.

⁴⁾ У одлуци Коминтерне поред осталог стоји: „Македонија да буде код Југославије из практичних и целисходних разлога. Основна борба сада се води против немачких и талијанских окупатора и њихових агената. Главни средство борбе је сада партизански покрет. Овај покрет сада се развија на југословенској територији и под руководством Југославије. Потребан је напор за осигурање сарадње између бугарског и југословенског народа против заједничког непријатеља“.

Због оваквог става дотадашњег Покрајинског комитета на челу са Шарлом, условљеног неправилним односом бугарске комунистичке партије према КПЈ и оружаном борби против окупатора, све припреме око организовања оружане борбе у Македонији одвијале су се тешко и са знатним закашњењем. Но, неке партијске организације су се и против званичних одлука Покрајинског комитета припремале. Прикупљале су оружје, санитарски материјал, обучавале у руковању оружјем и слично, тако да су 11. октобра 1941. године партијске организације Куманова, Прилепа и Скопља изbacиле своје прве партизанске одреде.

На тај начин, мада са приличним закашњењем, партијска организација Македоније је почела спроводити у живот јулске одлуке о оружаном борби и устанку против окупатора.

АЛЕКСАНДАР СПАСОВСКИ
и ТРАЈКО СТОЈКОВ

ПРВИ СКОПСКИ ПАРТИЗАНСКИ ОДРЕД¹⁾

Већ крајем јула 1941. Месни комитет Скопља је, и поред штетног става Шарловог покрајинског комитета, предузео мере за пружање отпора окупатору и организацију устанка. Прикупља се помоћ у новцу, намирницама, одећи и обући. Формиране су и привремене диверзантске групе од 2—3 друга, које врше акције мањег значаја. Те групе су уз помоћ чланова СКОЈ-а по околним селима — Бутељу, Булачану, Горњем и Доњем Лисичју сакупљале пушке, муницију, бомбе и други материјал.

Доласком Лазара Колишевског, августа, ситуација се још више побољшала. Почеле су убрзане припреме за устанак. Формиране су диверзантске групе — будуће језгро одреда. Пет формираних група већ августа је ступило у прве акције. Једна од њих је упала у рудник Радуши и успела да изнесе 200 кг динамита, екразита, електричних капсули и штапина.

Средином августа иста група је у проширеном саставу, иако слабо наоружана, у два наврата, успешно провалила рудничке магацине, одакле је изнела већу количину експлозивног материјала.

За ове акције знали су само чланови Партије, скојевци и симпатизери. На партијским и скојевским састанцима сви су се добровољно јављали за извршење таквих задатака. То је створило повољне услове за даље јачање покрета у граду и неким оближњим селима као што су: Чучер, Глумово, Горњане, Бањане, Мирковце, Бродец и др. Та села су до краја рата остала одана покрету.

Двадесет другог августа диверзантске групе су пошле на планину Водно и улогориле се у шуми изнад села Горњег Нерезија. Сутрадан су стигли представници војне комисије Периша Савелић и Љубомир Лековић Горски. Они су саопштили одлуку Покрајинског комитета о формирању Првог скопског партизанског одреда. У састав одреда су ушли сви чланови раније формираних диверзантских група — њих четрнаесторица. За команданта је одређен Чедомир Миленковић Мирко, за политичког комесара Дане Крапчев Стари, а за интенданта Боре Трајковски Буру.

¹⁾ Чланак је написан за едицију *Устанак народа Југославије 1941.* који припрема ВИЗ ЈНА Војно дело.

На том терену одред је остао 15 дана. Сваки дан је био испуњен програмом. Борци су, под руководством команданта и инструктора из града, учили основне ствари о наоружању и тактици. Одржавана су и политичка предавања. Пошто су савладали најосновнију обуку, борци су добили први задатак: ноћу је требало упасти у Пиротехнички завод код Ђорђа Петрова и снабдети се оружјем. Упркос томе што су Завод чували Немци, борци су непримећено ушли у круг Завода, али тамо су нашли само петнаестак дефанзивних бомби и из складишта подигли извесну количину експлозива, капсли и другог материјала. Други, мањи део одреда је добио задатак да из села Чучера донесе неколико пушака и муницију.

Иако нису дале очекиване резултате ове акције су повећале наоружање одреда и подигле морал код бораца.

У то време борци су испитивали могућности за извршење диверзија на железничким мостовима, пругама, радио-станици, аеродрому и другим објектима који су били значајни за окупатора.

Десетог септембра у одред је пред зору дошао Боро Петрушев Папучар (народни херој, погинуо 1943. године). Радио је у илегалној штампарији. Дан пре тога непријатељ је открио технику која је била смештена у Водну, предграђу Скопља. Полиција и војска су почели акцију ширих размера, обухватајући и нека оближња села. Из одреда су одмах упутили курира у град да упозна чланове Месног комитета или војне комисије да одред мора да промени место боравка. Истог дана увече одред је прешао Вардар и сместио се недалеко од села Злокућана. Дан касније дошли су један члан војне комисије и Александар Урдареvски Станко.²⁾ Увече је одред преко Зечјег рида отишао на Скопску црну гору и сместио се југозападно од Чучера у пећини званој Лазаров камен. То је било добро упориште, јер је део сељака био обухваћен покретом. Политички радници неуморно су објашњавали сељацима политичку ситуацију и разобличавали Бугаре као окупаторе. Убрзо је у одред стигла нова група бораца са Љубомиром Лековићем Горским, који је одмах преузео команду над одредом, јер се Чедомир Миленковић Мирко, дотадашњи командант, вратио у град на другу дужност.

Неколико дана касније, 15. септембра, одред је прешао у напуштени манастир Благовештење, на западним падинама Скопске црне горе. Тамо су се одреду, поред осталих, прикључили Александар Урдареvски Станко који је неуморно радио у околним селима Скопске црне горе и Босиљка Ђураковића Дусја. Одред је нарастао на 22 борца који су 17. септембра, у присуству члана војне комисије Перише Савелића, положили заклетву.

Крајем септембра одред је принуђен да поново промени место логоровања, јер је нова група партизана из турске партијске ћелије, при покушају да изиђе из града и прикључи се одреду, пала у руке

²⁾ Народни херој — погинуо 1943. године код села Липљана као командант одреда у борби са италијанским фашистима и балистима.

непријатељу. Пошто је ухапшенима било познато место боравка, а и због предстојеће рације Бугара, одред се пребацио на планину Биљак.

Боравак одреда на терену Скопске црне горе имао је огроман значај за мобилизацију сељака и за развој покрета уопште. За кратко време се повећао број активиста у селима: Чучер, Глуво, Горњане, Бањане и Мирковце.

Окупатор се посебно био окомио на ова села, али није могао да сломи ослободилачки дух сељака. Напротив, број активиста и бораца се стално повећавао. Хиљаду бораца дошло је у току рата из ових села. Од њих је 60 погинуло. Стотине активиста је ухапсио и интернирао окупатор.

За време боравка одреда на том терену формирана је и прва скојевска група у селу Чучер.

Крајем септембра 1941. године, после преласка одреда на планину Биљак, партијско руководство града је донело одлуку да се ликвидирају познати бугарски агенти Мане Мачков и Круме Крос. За извршење овог задатка формиране су две групе од по 2 члана. У једној су били Благоја Деспотовски Шовељ и Боро Ончевски Ефто, а у другој Боте Боцевски Трајко и Александар Смилковски Жухрај. За везу са тим групама био је одређен Раја Момчиловић Марко. Припреме су текле добро. Добивени су тачни подаци о томе где се агенти највише крећу и задржавају, којим улицама иду и у које време. Обе групе су биле наоружане пиштољима и бомбама.

Сишли су у град и два дана су у стопу пратили кретање агената тражећи погодну прилику за извршење постављеног задатка. Једне вечери група је сачекала агенте у данашњој улици Ђура Стругара, недалеко од центра града. Благоја Деспотовски Шовељ је испалио први хитац на Манета Мачкова, али је промашио. Други покушај је био узалудан, јер се метак заглавио у цеви. Агенти и њихови телохранитељи су одговорили ватром из пиштоља и притом ранили Шовеља. Да не би пао жив у руке полицајцима он је одшрафио бомбу и легао преко ње. Бомба га је разнела и притом лакше ранила агента Мачкова. Овом приликом пао је у руке бугарске полиције Жухрај, док су се двојица из групе вратила у одред. Рањени агент Мачков је пренесен у болницу. Ту је био добро чуван, тако да се планови за његово ликвидирање у самој болници нису могли остварити. Ликвидирала га је тек 1942. године једна скојевска група.

После неуспеле акције на агенте одред се поново вратио на терен Скопске црне горе. Ту је примио нове борце, пре свега илегалце компромитоване у граду.

Повратком одреда поново је оживео рад у селима. Негде око 4. октобра у селу Чучер је формиран први народноослободилачки одбор, у који су ушли најактивнији сељаци.³⁾

Одбор је преузео више функција које је до тада вршио одред. Тако је, на пример, један од одборника добио задатак да сакупља

³⁾ Перо Урдаревски, Краљо Качаниклијевски, Илинка Ачкова и Анче Миленков.

оружје и открива народне непријатеље, други да сакупља храну и сакрива илегалце, трећи политички рад са сељацима, а једна друга-рица је била задужена за рад са женама.

Средином октобра одред је прешао на планину Руљак близу села Никиштане. Ту је ступило још 7 другова чланова Партије и СКОЈ-а међу њима Антон Колендит Билећанец и Мирче Маџанов Лефтер члан месног комитета Скопља. Касније је стигао и Александар Крстевски Андреја. У то време је одред био добро наоружан. Поред два пушкомитраљеза „брно“, имао је више пушака, пиштоља и бомби. Сам одред је био подељен у две десетине са по једним пушкомитраљезом у свакој. Изузев одсутних другова који су преко дана добијали разне задатке да се повежу са куририма из околних места и набаве храну, да чувају стражу и друго, остали борци су се обучавали у руковању оружјем. Одржавани су политички часови и даване вести. Често су часови били прекидани узбунама, било због непријатељских авиона или појаве страних лица на терену одреда.

Неактивност одреда и став ишчекивања тешко су падали борцима. Отуда у прво време долази до појединачних дискусија, да би касније борци отворено тражили да се почне с акцијама и нападне бугарска полицијска станица у селу Бразда, запали месна архива у селу Љубанци и ликвидира тамошњи кмет који је био омрзнут код сељака због злостављања и погрома.

За такве акције су постојали сви услови, јер се одред био снабдео довољном количином експлозива и другим. У то време су у Скопљу, под руководством Роберта Гајдика Славка, израђиване паклене машине, mine, ручне и запаљиве бомбе, специјални ексери за бушење аутомобилских гума и друго. Организација је располагала и специјалним запаљивим течностима, које су развијале високу температуру и биле погодне за диверзије на локомотивама и сличним објектима.

Међутим, руководство одреда, држећи се неправилне старе директиве Покрајинског комитета и војне комисије да „још није дошло време и да услови нису сазрели“, није смело да почне оружане акције. Али под притиском бораца морало је да попусти и дозволи да се изврше извиђања објеката који су долазили у обзир за напад. Сачињени су планови и припреме се приводеле крају. Баш у то време дошло је до састанка комесара одреда са једним чланом војне комисије. Комесар одреда је изнео стање одреда и захтеве својих бораца за акцију, али их представник војне комисије није прихватио. Упорно је понављао да одред и даље треба да се клони оружаног сукоба с непријатељем, док се за то не створе повољни услови. Руководство одреда је морало да се повинује ставовима и директивама партијског руководства и војне комисије, иако је знало да су то опортунистичке и капитулантске позиције и да нису у складу са борбом коју су југословенски народи, под руководством КПЈ, већ повеле у другим крајевима наше земље.

Крајем октобра одред поново прелази на терен Скопске црне горе. У прво време се улогорио у Бошковим бачилима да би са првим

снегом прешао дубље у планину према изворима Јужне Мораве. Тада је борцима речено да је циљ овог покрета безбеднији смештај одреда пред почетак оружаних акција. Поново су планиране поједине акције и утврђиване маршруте за извршавање појединих задатака, начин допреме заплењеног материјала до главног логора и све што је било потребно за оружану борбу. Нови логор одреда је био доста удаљен од насељених места и тешко приступачан, тако да је пружао могућност за дужи боравак и добру базу из које се могло одлазити у оружане акције.

Ради везе и обезбеђивања хране за одред одлазило се у село Чучер. Док се чекала веза из града сељаци су доносили храну и друго за одред. Притом су се распитивали за стање одреда и говорили да би се сељаци, ако би почела оружана акција, листом прикључили одреду.

Чим се одред сместио, командант је са још три друга пошао у извиђање. После вишечасовног крстарења патрола је наишла на неколико шумара и групу сељака који су обележавали шуму. Она је покушала да се повуче и на тај начин избегне сукоб, но како их је један од шумара позвао да стану и потегло пиштољ, патрола је отворила ватру и убила га. Остали шумари и сељаци су се разбежали.

После повратка у логор дата је узбуна и упућена још једна патрола која је испитала читав терен. Руководство је затим одлучило да се одред пребаци на планину Рукаљ — раније пребивалиште одреда — што је одмах и учињено. Покрет је био неопходан. Истог дана, после убиства шумара, бугарска војска и полиција су претражиле читаво подручје.

Тако је пребацивањем пропао и план за почетак оружаних акција, а догађаји који су касније уследили, практично су водили ка ликвидацији партизанских одреда.

Због хапшења у граду и прекида веза са селима, одреду је понестало хране. Кемал Сејфула који је тих дана дошао, предложио је да он са још једним другом пође у шиптарско село Никиштане и да тамо набави храну. Сељаци су знали за постојање одреда и бесплатно су и оберучке дали храну. Поред тога сељаци су тражили да се њихових 30 омладинаца са оружјем одмах прикључе одреду. Међутим, другови су морали да их одбију, имајући у виду тренутну ситуацију и стање одреда.

Оставши без везе са градом, командант одреда Љубомир Лековић Горски је са још једним другом отишао у Скопље. Тамо су га још другог дана на улици препознали бугарски агенти и ухапсили. Његовим хапшењем почеле су провале приликом којих је пао добар део руководства Месног комитета, војне комисије и других чланова. Пошто се командант одређеног дана није вратио у одред (предпостављало се да је ухапшен), комесар одреда је упутио Ботета Воцевског Трајка у град да успостави везе. Одред је добио задатак да се те ноћи, убрзаним маршем, пребаци на Водно. Одатле је требало да крене на

кичевски терен, тамо остане преко зиме, а у пролеће се врати у Скопску црну гору.

Почетком новембра 1941. године одред је кренуо. Ишло се ноћу, јер се морало пролазити близу насеља у којима је непријатељ имао јаке полицијске станице и војне гарнизоне. Тамна ноћ је била погодна за несметани прелазак, али за изгладнеле и уморне борце то је био посебан терет. Најзад је одред дошао до друма Скопље — Тетово и баш када се пребацио преко два пута, изненадно је наишла група људи у којој су били и два издајника из оближњих села који су алармирали војску и полицију.

Сазнање да је одред примећен гонило је борце да што пре прођу Вардар. Али како? Ноћ је била тамна. Није се знало где се тачно налази скела за прелазак преко реке. Покушај неких другова да испитају газ пропао је јер је Вардар био много надошао. Подељени у две групе, борци су тражили прелаз. У таквој нервозној ситуацији неко је рекао да је политички комесар Дане Крапчев дезертирао. То је изазвало још већу нервозу и колебање. Међутим, он је у то време, с мањом групом другова, покушавао да покида ланце и ослободи заклучан чамац на реци. Видевши да је то немогуће, хтео је да пође сам и ликвидира стражу на железничком мосту. У међувремену друга група је пронашла један чамац који се налазио на супротној обали. Кемал Сејфула је помоћу разапетог челичног ужета прешао реку и одвезао чамац. Али му није пошло за руком да га покрене. Обавештен о томе комесар одреда је скочио у воду и са великим напором успео да се приближи чамцу и да га заједно са Кемалом довуче до обале. Одред је прешао на десну обалу Вардара. Да би се успоставила веза са куриром који је био упућен у град, два борца су добили задатак да остану на том терену, док је одред продужио пут према планини Водно.

Пошто веза преко ноћи није успостављена, ова два борца су остала у шумарку близу једне воденице где је пре свитања дошло неколико сељака Шиптара. Када су приметили партизане рекли су им да одмах напусте то место, јер је бугарска војска посела цео терен и претражује га. Били су у недоумици шта да раде јер су морали да сачекају везу. У свануће се на другој обали чуо уговорени сигнал. Један од бораца је прешао чамцем реку. Тамо су чекала четири друга, међу којим и нови командант одреда Чедомир Миленковић Марко, који су били упућени у град за успостављање везе са организацијом. Али нова група није могла одмах да крене за одредом. Морала је да сачека још Роберта Гајдића, кога је Гестапо упорно тражио. Он је требало да донесе намирнице, један радио-пријемник и отпремник, који би служио одреду за везу са градом. Њега није било. У међувремену је војска приметила групу. Отворила је одмах ватру. Прикупивши драгоцен материјал, паклене машине и друго, борци су ускочили у чамац. Војници су већ били на обали. Зрна су фијукала око ушију, а чамац се полако кретао ка другој обали. Ни један борац није био погођен.

Али бугарски војници су били и преко реке. Три друга су успела да побегну, док су друга тројица пали у руке непријатељским засадама.

Одред је остао без хране и директива. Војска окупатора налази се у непосредној близини. Сазива се састанак најистакнутијих чланова одреда. Дискусије су мучне. Да ли одред привремено расформирати или прећи на кичевски терен где би се преко зиме могао одржати? Већи је број оних који упорно захтевају да се одред привремено расформира. Њихово мишљење коначно побеђује. Борцима се саопштава одлука — оружје треба покупити и добро спаковано закопати у земљу, а са пиштољима и бомбама сваки се појединачно мора пробити до града. Ту се привремено склонити, а затим потражити везу. Накнадно ће сваки бити обавештен кад ће поново доћи у одред. У том моменту нико није помислио на то каква је ситуација у граду. А тамо су, благодарећи провали бившег команданта одреда Љубомира Лековића, вршена масовна хапшења.

Били су то вероватно најтежи тренуци у животу бораца. Комесар одреда Дане Крапчев Стари саопштио је одлуку о привременом растурању одреда.

Снег је покрио и последње трагове одреда. Остале су само успомене везане за овај период, успомене преживелих бораца и сељака Скопске црне горе и Водна.⁴⁾

Окупатор је тиме нанео тежак удар ослободилачком покрету Скопља. У његове руке је пало много прекаљених бораца. Томе је умногоме допринело издајничко држање Љубомира Лековића и Чедомира Миленковића. Од терора нису били поштеђени ни сељаци Скопске црне горе. Над њима је окупатор вршио најтеже репресалије. Али захваљујући добром држању Благоја Урдаревског и других сељака који су у то време били ухапшени, није постигао очекивани успех.

Кратко време после овог удара партијска организација у Скопљу је поново оживела и почела да се сређује. Пред крај 1941. године реорганизовани Месни комитет је успоставио везу са преосталим борцима Скопског и партизанских одреда Прилепа, Куманова и Велеса.

Рад месне организације у овом периоду био је усмерен на чување преосталог кадра, сакупљање оружја и другог војног материјала, потребног за формирање Другог скопског партизанског одреда који се појавио на терену Скопске црне горе почетком пролећа 1942. године.

⁴⁾ При растурању одреда у његовом саставу су били: Дане Крапчев Стари (погинуо 1943), Александар Урдаревски Станко (народни херој, погинуо 1943), Боро Петрушевски Папучар (народни херој, погинуо 1943), Раде Јовчевски Корчагин (народни херој, погинуо 1943), Васа Стефановски Дрен (обешен 1942), Срећко Гужаљка (обешен 1942), Невенка Георгијева Дуња (погинула 1942), Роберт Гајдик Славко (погинуо 1943), Чедомир Миленковић Мирко (обешен 1942), Благоја Давков (обешен 1943), Мирче Маџанов Лефтер (погинуо 1944), Решад Цавид Чупчик (погинуо 1944), Боте Боцевски Трајко (погинуо 1943) и други.

Ernesto Gevara

GERILSKI RAT¹⁾

Autor je svoja razmatranja o gerilskom ratu na Kubi podelio na četiri poglavlja: »Opšti principi gerilskog rata«, »Gerilska grupa«, »Organizacija gerilskog fronta«, dok četvrto poglavlje predstavlja poseban dodatak u kome on razmatra tajnost organizacije prve gerilske grupe i odbranu revolucije. Na kraju daje analizu sadašnje situacije na Kubi i njene budućnosti.

Opšti principi gerilskog rata

U ovom poglavlju obuhvaćena su sledeća pitanja: osnovi gerilskog rata, strategija i taktika gerile, rat na pogodnom i nepogodnom zemljištu, rat u prigradskim rejonima.

Na početku razmatranja *osnova gerilskog rata*, autor ističe činjenicu da je

¹⁾ *Guerilla warfare*. Autor knjige, Ernesto Gevara je jedan od prvih rukovodilaca revolucije na Kubi i najbliži saradnik Fidela Kastro, a danas odgovorna ličnost za privrednu izgradnju zemlje.

Uspešno izvedena revolucija na Kubi pobudila je veliko interesovanje u celom svetu. O njoj je do sada napisano mnogo članaka bilo vojnog ili opšteg karaktera. Knjiga Ernesta Gevare, zbog interesantnosti materije koju razmatra, naišla je na vrlo dobar prijem kod velikog broja zemalja. Iako je izišla pre relativno kratkog vremena (u 1960. godini), špansko izdanje ove knjige preplavilo je zemlje Latinske Amerike; knjiga je prevedena na engleski jezik, a najavljeno je već i izdanje na ruskom (treba da iziđe krajem ove godine).

Mišljenja smo da će ovaj prikaz, pored već objavljenih materijala, doprineti da se i kod nas dobije potpunija slika o kubanskoj revoluciji. — Prim. prik. J. Man.

sloboda koju je kubanski narod izvojevao oružanom borbom protiv diktatorskog režima Batiste omogućila da se izmene stare dogme i gledanja na rukovođenje narodnim masama Latinske Amerike. Kubanska revolucija je jasno pokazala sposobnost jednog naroda da se putem gerilskog rata oslobodi vlade koja ga ugnjetava. U tom smislu je kubanska revolucija doprinela, po njegovom mišljenju, da se shvate tri osnovna pitanja u rukovođenju revolucionarnim pokretima u Americi, i to:

— naoružane narodne snage u stanju su da dobiju rat i protiv regularne armije;

— ne treba neophodno čekati da se stvore svi uslovi za revoluciju; njih može stvoriti i sam ustanak;

— seoska područja u nerazvijenoj Americi predstavljaju osnovna područja za vođenje oružane borbe.

Prve dve postavke u suprotnosti su sa defetističkim stavom onih revolucionara ili pseudorevolucionara koji ostaju neaktivni i smatraju da se protiv profesionalne armije ne može ništa učiniti, koji čekaju da se nekim mehaničkim putem stvore svi neophodni objektivni i subjektivni uslovi, a sami ne preduzimaju ništa. Sasvim prirodno, ističe autor, ne treba smatrati da će se svi uslovi za revoluciju stvoriti kroz impuls koji im daje aktivnost gerile; mora se uvek imati u vidu da postoji neophodan minimum bez kojeg uspostavljanje i konsolidovanje prvog centra praktično nije moguće.

Treća postavka predstavlja osnov strategije. Autor ukazuje na to da oni koji se kruto drže mišljenja da je borba narodnih masa usmerena samo na pokrete u gradovima, potpuno zaboravljaju ogromno učešće ljudi sa sela u životu svih nerazvijenih delova Amerike. Time on ne misli da potcenjuje borbu organizovanih radnika po gradovima i njen značaj, već

želi samo da ukaže na to da su u postojećim uslovima ilegalni radnički pokreti suočeni sa mnogobrojnim opasnostima. Kao zaključak autor ističe da geografski i socijalni uslovi u svakoj zemlji uslovljavaju način i posebne forme koje će gerilski rat poprimiti, uz napomenu da postoje opšti principi kojih se treba pridržavati u svim borbama ove vrste.

Autor zatim razmatra osnovne principe ove vrste borbe i pravila koje narod koji se bori za slobodu treba da ima u vidu. Kao prvo on postavlja pitanje ko su sve borci gerilskog rata. Nasuprot profesionalnoj armiji, sa svim njenim karakteristikama, stoji narod čitave zemlje ili nekog rejona. U vezi s tim on ističe da gerilski rat predstavlja rat masa, rat naroda. Gerilska grupa predstavlja naoružano jezgro, borbenu avangardu naroda. Pripadniku gerile je neophodna puna podrška naroda određenoj rejonu.

I dalje, pripadnik gerile je socijalni reformator koji je uzeo oružje protiv neprijatelja svog naroda i koji se bori za to da se izmeni socijalni sistem koji njegove sugrađane drži u stanju potpune podređenosti i bede. S obzirom da pripadnik gerilskih snaga pretežno vodi borbu u siromašnim i slabo naseljenim rejonima u kojima je borba naroda, prvenstveno i gotovo isključivo, usmerena na promenu sopstvenosti nad zemljom, on, pripadnik gerile, je pre svega agrarni revolucionar. On u stvari izražava želju ogromnih seljačkih masa da budu sopstvenici zemlje, sopstvenici sredstava proizvodnje i svega onog što im je potrebno za život.

Prema autoru, postoje dva tipa gerilskog rata. Prvi — kada gerilski rat upotpunjuje operacije regularne armije, i drugi — kada oružane grupe vode borbu protiv postojeće kolonijalne ili druge vlasti. U svim slučajevima ovog drugog tipa odlučujući ekonomski uticaj proizilazi iz težnje za postizanjem sopstvenosti nad zemljom.

Kao osnovni princip gerilskog načina vođenja borbe autor postavlja da nijedna borba, bitka ili okršaj ne treba da budu preduzeti ukoliko ne postoje izgledi na uspeh. Strategija i taktika gerile obuhvataju analizu ciljeva pojedinih grupa i sredstava kojima se ovi ciljevi mogu postići. Autor posebno ističe iznenađenje kao jedan od osnovnih elemenata kojem gerilske snage moraju pokloniti punu pažnju. Po neprijatelju treba uvek iznenada udariti i povući se. To treba da bude stalna praksa tako da neprijatelj nikad nema mira.

»Osnove gerilskog rata« autor završava konstatacijom da je gerilski rat, u stvari, početna faza rata koja se neprestano razvija sve dok gerilske snage, u svom neprekidnom porastu, ne dobiju karakteristike regularne armije. Onda će one biti spremne da nanesu konačne udare neprijatelju i ostvare slobodu.

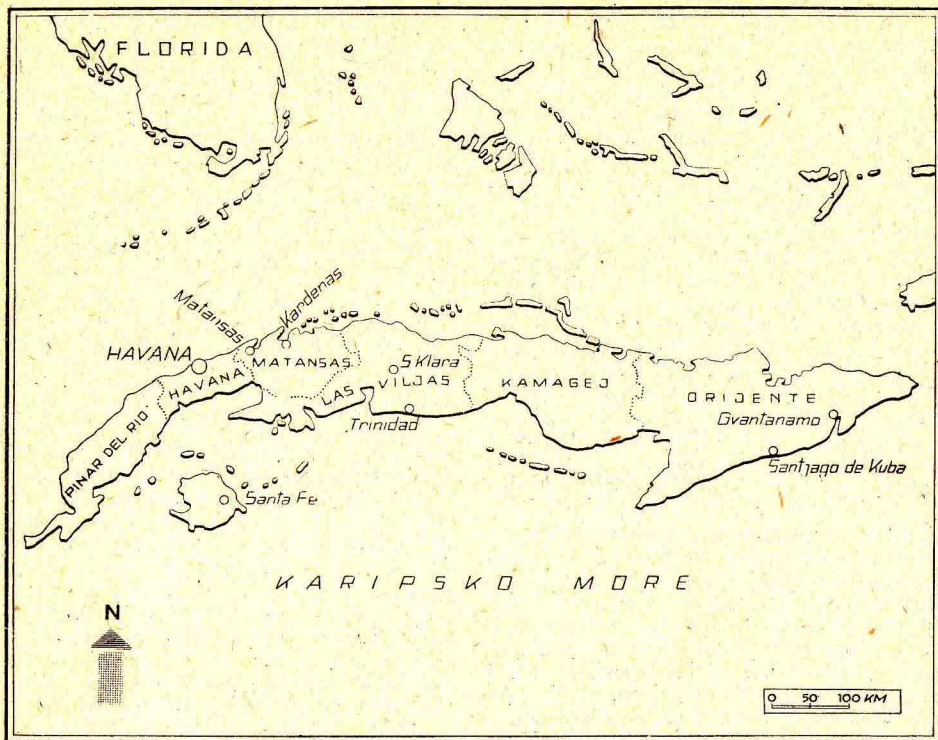
Da bi se strategija gerile pravilno shvatala, neophodno je izvršiti dublju analizu o tome kako će neprijatelj dejstvovati, kao i koji mu izvori stoje na raspolaganju (živa sila, naoružanje, podrška naroda, njegovo rukovodstvo, pokretljivost). Pošto se utvrde ciljevi i izvrši njihova analiza, neophodno je da se prouči red dejstava koja će dovesti do ostvarenja konačnog cilja. Sve ovo treba da bude unapred planirano, bez obzira na to što će biti potrebne razne modifikacije i prilagođavanja razvoju borbe i okolnostima koje se budu nametnule.

U samom početku borbe osnovni je zadatak gerilskih snaga da ne dozvole da budu uništene. Sa narastanjem snaga pristupiće se i postepenom iznuravanju neprijatelja, u početku na najbližim mestima, a kasnije dublje na teritoriji koju on drži, pri čemu će se napadati komunikacije, baze odakle preduzima dejstva, kao i centralne baze. Ove udare treba neprestano izvoditi. Neprijatelju ne treba dati mira. Potrebno je stvoriti kod njega utisak da se nalazi u potpunom okruženju. U pošumljenim i ispresecanim rejonima ova dejstva treba da se odvijaju i danju i noću, a u ostalim rejonima samo noću.

Da bi se ovo moglo ostvariti, neophodna je potpuna saradnja naroda i poznavanje zemljišta. Dobrom organizacijom, shvatanjem ciljeva revolucije i stvaranjem odgovarajućih uslova moguće je paralisati čitave armije, ili industrijski život nekog rejona, odnosno onemogućiti neprijatelja da koristi puteve za pokret (sem u izvesnim časovima). Ukoliko se ovo postigne moral neprijateljstvenih borbenih jedinica počeće da slabi.

Kada gerilski pokret ojača u pogledu naoružanja i broja boraca, potrebno je pristupiti formiranju novih četa. Čim broj četa poraste toliko da teritorija postane suviše mala za njih, preduzima se nastupanje prema rejonima koje neprijatelj čvrsto drži. Ovim i daljim dejstvima dolazi se do situacije povezanog fronta, tj. do rata koji vode regularne armije. Međutim, podvlači autor, i u takvoj situaciji ova gerilska armija ne sme biti odvojena od svoje baze; ona treba da stvara nove gerilske jedinice u pozadini neprijatelja, koje će tamo

dejavovati na isti način kao i prve gerilske jedinice.

Taktika gerile razmatra praktične metode kojima se ostvaruju glavni strategijski ciljevi. Kao osnovnu karakteristiku gerile autor na prvom mestu ističe pokretljivost koja joj omogućava da se, ako je to potrebno, za nekoliko minuta pokrene iz udaljenih reiona, da stalno menja front i izbegava bilo koju vrstu okruženja, da vrši okruženje neprijateljevih položaja ili kolona u pokretu, nanosi im poraz i blagovremeno povlači, itd. Ova ista taktika može da se primeni i noću kada se ispoljava i veća agresivnost, jer je neprijatelju mnogo teže da izvrši opkoljavanje gerilske jedinice.

Pokret noću predstavlja drugu važnu karakteristiku gerile. Pokreti noću se izvode ka položajima za napad, ili kada postoji opasnost za gerilske jedinice na jednoj, — radi prikupljanja na drugoj, novoj teritoriji. Izvršenje napada mora uvek biti iznenađeno, jer iznenađenje u napadu predstavlja veliku prednost za gerilu — neprijatelju se nanose veliki gubici, a ne trpe

se ozbiljni na sopstvenoj strani. Noćna dejstva i pokreti su vrlo važni, pogotovu kada neprijatelj koristi avijaciju, a zemljište nije pokriveno.

Elastičnost predstavlja sledeću osnovnu karakteristiku gerile. Umesto krutih, klasičnih metoda borbe, gerila pronalazi sopstvenu taktiku za svaku borbenu situaciju, sa stalnom primenom iznenađenja.

U ovom delu autor posebno razmatra važnost sabotaže koja, ako se dobro organizuje, predstavlja vrlo efikasno oružje.

Jedna od najslabijih tačaka kod neprijatelja jeste njegov transport putevima i železnicom. Autor ističe da je praktično nemoguće čuvati svaki deo puta ili železničke pruge. Ovo, pak, omogućava da se miniranjem i istovremenim dejstvima iz zaseda neprijatelju nanose gubici u živoj sili i materijalu. Pri tome se mora računati i s tim da će i neprijatelj menjati svoju taktiku. Međutim, ako se budu imali u vidu osnovni elementi gerilske taktike, rezultati neće izostati, a to su, kako ih autor navodi: odlično poznavanje zemljišta; osmatranje i predviđanje puteva za izvla-

čenje; budnost u odnosu na pomoćne puteve kojima neprijatelju može doći podrška na mestu napada; prisno prijateljstvo s narodom u zoni tako da se može računati na njegovu sigurnu pomoć u pogledu materijalnih sredstava, transporta, privremenih ili stalnih skloništa, ukoliko budu potrebna, za ostavljanje ranjenika; brojna nadmoćnost na izabranom mestu dejstva; potpuna pokretljivost i mogućnost upotrebe rezerve.

Autor posebno razmatra odnos prema narodu koji između ostalog treba da bude zasnovan na poštovanju svih pravila i tradicija naroda određene zone.

Pogodno zemljište za gerilski rat, prema mišljenju autora, predstavljaju zone teško pristupačne za neprijatelja — guste šume, jako ispresečane planine, neprohodne pustinjine i močvare. Međutim, gerilske snage neće uvek dejstvovati u predelima najpogodnijim za primenu svoje taktike, jer se može desiti da neprijatelj u te rejone nikad i ne dođe. U tom slučaju gerilske jedinice odlaze u rejone gde postoji mogućnost za borbu, tamo gde su i gde mogu doći jedinice neprijatelja.

Vođenje borbe na pogodnom zemljištu, a naročito u planinama, nudi mnoge prednosti, ali ima i negativnih strana kao, na primer, nemogućnost da se u jednoj akciji zapleni značajnija količina oružja i opreme (zbog opreznosti slabijih snaga neprijatelja u ovim krajevima). I obratno, tamo je, pored ostalog, moguće osnivanje malih industrijskih pogona, bolnica, centara za opšte obrazovanje i obuku, magacina, organa propagande itd.

Prilikom priprema za izvođenje gerilskih akcija iz ovih rejonu uzima se u obzir da objekti dejstva ne treba da budu udaljeni više od 5—6 časova marša (marš se obično izvodi noću) od mesta gde postoji maksimalno mogućna bezbednost.

Pogodno oružje za ovu vrstu ratovanja je, po autoru, ono sa velikim dometom i malim utroškom municije, koje podržava grupno automatsko i poluautomatsko naoružanje. Idealno naoružanje, po njegovom mišljenju, za gerilsku jedinicu jačine 25 ljudi bilo bi: 10—15 običnih pušaka i oko 10 automatskih oružja, uključujući i lake mitraljeze.

Način snabdevanja u ovim rejonima predstavlja vrlo važnu stvar, pogotovu kada se ima u vidu da su to siromašniji, slabo naseljeni krajevi. Zbog toga je potrebno obezbediti minimum hrane u skladštima — za svaki eventualno nepovoljan razvoj situacije.

Nepogodno zemljište obuhvata rejone koji nisu jako brdoviti, gde nedostaju šume, a postoje mnogi putevi. U ovakvim uslovima takođe dolaze do izražaja osnovna načela gerilskog rata, a menjaju se samo oblici njihove primene. Tako, na primer, pokretljivost treba da bude izuzetno velika; najpoželjnije je da se udari nanose noću i da budu krajnje brzi; pokrete treba izvoditi iz nekoliko polaznih rejonu — koliko god je moguće dalje od objekta napada; najveći deo naoružanja treba da predstavlja automatsko oružje koje bi se upotrebljavalo sa kratkih odstojanja i to jakom koncentracijom vatre (lovačka puška predstavlja, na primer, dobro sredstvo za dejstvo po nepokrivenim vozilima koja prevoze ljudstvo, pa čak i protiv zatvorenih vozila, koja nemaju posebnu zaštitu — autobusi i sl.); upotreba mina na putevima i rušenje mostova su od velike važnosti. Bazuka je vrlo pogodno oružje za gerilske jedinice u borbi protiv oklopnih vozila, kao i za druge svrhe.

Vrlo važan problem predstavlja snabdevanje municijom, koja će se gotovo uvek oduzimati od neprijatelja. Zbog toga je neophodno da, između ostalog, udari budu usmereni tamo gde će se obezbediti nadoknada utrošene municije (izuzev ako postoje obezbeđene rezerve u municiji). Sve ovo pod uslovom da gerilske jedinice raspolazu istim naoružanjem kao i neprijatelj (vrsta i kalibar).

Broj ljudi za ova dejstva u jednoj grupi ne treba da bude veći od 10—15 (ovaj broj se može uspešno prikriti, mogućna je veća brzina pri kretanju i dr.).

Kao posebno važan faktor za gerilska dejstva u ovim rejonima, zbog svih njihovih specifičnosti, autor ističe rad među narodom. Taj rad treba da bude neprekidan i on u stvari treba da predstavlja borbu za jedinstvo radnika, seljaka i pripadnika ostalih klasa koji žive u određenoj zoni kako bi se postiglo jedinstveno držanje prema pripadnicima gerile. U obratnom slučaju, opstanak gerile u ovim rejonima biće vrlo težak i gotovo nemogućan.

Rat u prigradskim rejonima je od velike važnosti, ima svoje posebne specifičnosti i odvija se pod različitim okolnostima. Ukoliko se za vreme rata gerilske jedinice približe gradovima, infiltriraju u prigradske rejone i budu u mogućnosti da stvore odgovarajuće uslove za dejstva, pojavljuje se potreba za njihovom specijalnom obukom, odnosno organizacijom.

Autor smatra da zadatak ovih jedinica nije izvođenje samostalnih dejstava, već

koordiniranje aktivnosti sa opštim stratejskim planovima. Brojno stanje ovih grupa, po njegovom mišljenju, ne sme biti veće od 4—5 ljudi. Ograničenje u pogledu broja je važno, jer su ove grupe smeštene na izuzetno nepogodnom zemljištu.

Grupe koje dejstvuju u prigradskim rejonima koncentrišu svoje dejstvo na sabotaže (za koje je dato naređenje), a nikada ne izvode oružane napade, izuzev iznenadnih napada na jednog ili dva pripadnika ili agenta neprijateljevih jedinica. Ukoliko postoji više gerilskih grupa, one se nalaze pod rukovodstvom jednog rukovodioca koji im, putem kontakta sa poverljivim licima koja žive kao legalni građani, daje određene zadatke.

Gerilska grupa

U drugom poglavlju autor razmatra sledeća pitanja: pripadnik gerile kao socijalni reformator; gerilac kao borac; organizacija gerile; borba; početak, razvoj i kraj gerilskog rata.

Govoreći o pripadniku gerile kao socijalnom reformatoru, autor ističe da gerilac započinjući borbu postavlja sebe u ulogu oružane avangarde naroda koji se bori, čoveka koji nastoji, manje ili više prikriveno, da izmeni staro nečim novim. Već je pomenuto da je pripadnik gerile, pre svega, agrarni revolucionar. Uslovi u kojima će agrarna reforma biti realizovana zavise od uslova koji su postojali pre početka borbe, kao i od dubine socijalne suštine borbe. Socijalne reforme variraju zavisno od razvoja rata. Tako u početku rata neće biti moguće da se preduzimaju bilo kakve promene ove vrste. Pripadnik gerile, kao socijalni reformator, neće pružiti primer samo svojim ličnim životom, već će konstantno davati orijentaciju u pogledu ideoloških problema.

Kada se govori o gerilcu kao borcu, onda se postavlja, kao najvažnija stvar, da se on, pre svega, oseća stanovnikom određene zone (koju treba dobro da pozna); ako se tako postavi on će imati prijatelja i moći će uspešnije da radi. Zatim autor razmatra još neke karakteristike pripadnika gerile kao borca, na primer: gerilac je prvenstveno noćni borac (mora imati sve specifične kvalitete koje takva borba zahteva); on mora da rizikuje svoj život kad god je to potrebno (ali istovremeno se ne sme izlagati opasnosti kada to nije potrebno); treba da poseduje sposobnost brzog shvatanja i trenutne snalazlji-

vosti; nikada ne sme ostaviti ranjenog druga na milost i nemilost neprijateljskim jedinicama (drugarstvo mora biti zastupljeno u najvećoj meri); mora strogo voditi računa da svojim pričanjem ne odaje tajne (neprijatelj će uvek pokušati da preko špijuna otkrije planove, lokaciju i ostalo o gerilskim jedinicama); pored moralnih, on mora da poseduje i niz veoma važnih fizičkih kvaliteta; mora biti sposoban da podnese krajnje teške uslove života (ne samo oskudicu hrane, vode, odeće, nemanja krova nad glavom, već i bolesti i rane često bez pomoći lekara).

Navedena razmatranja o uslovima pod kojima treba da se bori pripadnik gerile nameću i pitanje njegove idealne starosti. U vezi s tim, autor napominje da je teško dati tačan odgovor jer na ovo utiču i individualni i socijalni uslovi. Uopšte uzet, maksimalna starost u potpuno »nomadskom« stepenu razvoja gerilskog pokreta ne treba da prelazi 40 godina (mada mogu da postoje izuzeci). Nižu granicu starosti od 16 godina ne bi trebalo uzeti za one koji učestvuju u borbi, izuzev u sasvim specijalnim slučajevima. Prema tome, autor izvlači zaključak da su najbolje godine za borca gerile između 25 i 35.

Razmatrajući dalje ličnosti borca gerile, autor ističe da ljudi sa tako istaknutim osobinama odanosti i čvrstine moraju imati neki ideal koji će im davati podstrek da podnesu krajnje teške uslove gerilskog ratovanja i dadu živote bez i najmanje oklevanja. Taj ideal gotovo kod svih seljaka predstavlja pravo da obrađuju parče zemlje koje je njihova sopstvenost i da uživaju pravilan socijalni tretman; za radnike — da imaju mogućnosti da rade, da primaju odgovarajuću zaradu, kao i pravilan socijalni tretman; za studente i profesionalce kao motiv za borbu, uostalom kao i za sve ostale, treba da bude — sloboda.

Organizacija gerile, po mišljenju autora, ne može se dati po nekoj krutoj šemi; postojaće beskrajne razlike, u skladu sa okolnostima u kojima gerile dejstvuje. On navodi pritom neke primere. Borbena jedinica (četa) dislocirana na pogodnom zemljištu, planinskim terenima, u uslovima koji nisu tako loši da zahtevaju stalne pokrete, ali ne i tako dobri da služe kao osnova za izvođenje neprestanih dejstava, ne treba da broji više od 150 ljudi, a možda bi najidealnija jedinica bila ona koja broji oko 100 ljudi. Jedinica sa ovim brojnim stanjem (100—150) deli se na nekoliko

grupa od 30—40 ljudi (vodovi), a ovi na odjeljenja od 8—12 boraca.

Jedan od osnovnih problema ovakve jedinice je snabdevanje hranom. Svaki borac treba da nosi sa sobom rezervni obrok, a svakodnevno obezbeđenje hranom zavisiće od okolnosti u kojima će se jedinica nalaziti.

Zadaci koje četa izvršava mogu biti različiti, no u svakom slučaju moraju biti preduzete odgovarajuće mere obezbeđenja. Kada se četa nalazi na logorovanju, posebna se važnost pridaje izboru mesta i njegovom obezbeđenju. Izabrano mesto za logorovanje treba da bude na takvoj visini da postoji široka preglednost rejonu u toku dana, a da noću bude teško pristupačno. Ukoliko se u istom logoru ostaje više dana, pored dobrog obezbeđenja koje se istura u svakom slučaju, preduzimaju se i ostale odbrambene mere.

U toku marša kroz nepoznata mesta prethodnica se istura na približno 100—200, pa čak i više, metara (zavisno od karaktera zemljišta). Bočna obezbeđenja se obavezno isturaju. Ako se marš izvodi radi izvršenja napada, borci ostavljaju svu suvišnu opremu na mestu ponovnog prikupljanja po izvršenom napadu. Kod planiranja napada i određivanja snaga za njegovo izvršenje dobar deo snaga, po mišljenju autora, treba da bude u rezervi.

Opšte obrazovanje pripadnika gerilskih snaga je vrlo važno i ono se izvodi od samog početka borbe. Njima treba objasniti socijalni cilj borbe i njihove dužnosti. Kao najbolji primer u sprovođenju obrazovanja služi lično držanje starešina.

Borba, ističe autor, predstavlja najvažniji momenat u životu gerile.

U prvoj fazi gerilskog rata neprijateljeve kolone će prodirati dublje na teritoriju ustanika. Zavisno od jačine ovih kolona, gerila ih može napasti na dva načina. Prvi način se može sprovesti mesecima i on prouzrokuje sistematsko smanjenje ofanzivnih mogućnosti neprijatelja. Izvodi se dejstvom na prethodnice neprijatelja da bi se one uništile, i to uglavnom kada jedinice gerile ne raspolažu dovoljnim brojem ljudi, tj. kada nema rezerve, a neprijatelj je dosta jak. Kada to dozvoljava jačina gerilske jedinice, izvodi se potpuno okruženje neprijateljeve kolone (ili se u najmanju ruku ostavlja takav utisak). Obruč se zatvara postepeno, prvenstveno noću. Gerilske snage za izvršenje ovog zadatka imaju sledeće prednosti: gerilci dobro poznaju teren, dok to kod neprijatelja nije slučaj; broj gerilaca noću

izgleda veći, a neprijatelj oseća strah koji sama noć još više povećava. Pored toga, na pravcima sa kojih neprijatelj može dobiti pojačanja postavljaju se potrebna obezbeđenja i zasede. Na taj način, bez mnogo teškoća, neprijateljeva kolona može biti potpuno uništena, ili joj u najmanju ruku mogu biti nanaseni takvi gubici da ostatak njenih boraca ne bude više sposoban da se pregrupiše i ponovo stupi u borbu. Način na koji će se izvršiti napad na neprijateljski konvoj ili položaj mora odgovarati uslovima izabranog mesta za napad. U svakom slučaju iznenađenje prilikom izvođenja ovih dejstava predstavlja jedan od odlučujućih faktora za postizanje uspeha. Ukoliko se, pak, ono ne postigne, onda se, pored ostalog, preduzimaju sve mere da napadnutom neprijatelju ne dođe pomoć. Između ostalih mera, autor podvlači veliku važnost miniranja puteva, postavljanja zaseda i dr.

Autor smatra da u svakoj borbi mora uvek da bude i izvestan broj nenaoružanih boraca. Njihov zadatak bi bio da preuzimaju oružje ranjenih ili ubijenih drugova, oružje zapljeno u borbi ili od zarobljenika, da odnose ranjenike i dr. Broj nenaoružanih može biti različit, ali načelno na svakih 10 naoružanih boraca treba da dođu dva ili tri nenaoružana.

Kada se izvode odbrambena dejstva, tj. kada jedinica ima zadatak da sprečava prolazak neprijateljeve kolone preko izvesnog rejonu, njeno dejstvo dobija karakter izvođenja pozicione odbrane; ali i tada, i to od samog početka, treba da bude zastupljen faktor iznenađenja. U slučajevima kada se izvode odbrambena dejstva mora biti potpuno obezbeđena tajnost rasporeda jedinica, pogotovu ako se dejstva izvode u naseljenim rejonima. Izvođenje odbrane i sve mere koje se u vezi s tim preduzimaju treba da budu usmerene na to da neprijateljevi prednji delovi uvek upadaju u zasedu. Ovakav način dejstva, pored ostalog, u velikoj meri slabi moral kod njegovih jedinica. U svim borbenim situacijama vrlo važan faktor, po mišljenju autora, predstavlja pravilna upotreba rezervi.

Autor posebno ističe problem izbeglica koji se pojavljuje za vreme vođenja borbe. Kada neprijatelj uspe da prodre na teritoriju koja je u celini na strani gerilskih snaga, dolazi do masovnog bekstva naroda iz straha od represalija. Tada se pred gerilske snage postavlja kao obaveza pružanje pune pomoći izbeglicama.

U delu *početak, razvoj i kraj gerilskog rata* autor daje kratak pregled idealnog razvoja gerilskog rata od njegovog početka — kad on otpočne od jednog jezgra, i to na pogodnom zemljištu (kao što je to bio slučaj sa Kubom).

Od samog početka postoji manje ili više homoga grupa, sa nešto oružja, koja se uglavnom kreće kroz zabačena mesta, uspostavljajući manje kontakte s narodom na selu. Izvestan broj seljaka učestvuje u borbi skrivajući prvu grupu gerile, a mladi idealisti ostalih klasa priključuju se jezgru; stiže se veća smelost i počinje dejstvo u naseljenim mestima, uspostavljaju se veći kontakti s narodom date zone; napadi se ponavljaju, a zatim dolazi do iznenadnih angažovanja u borbi sa nekom neprijateljevom kolonom i uništenja njene prethodnice. U daljem toku povećava se broj ljudi u grupi, ali njena organizacija ostaje još uvek ista.

Kasnije se uspostavljaju privremeni kampovi koji se napuštaju posle prijema vesti o nailasku neprijateljeve vojske, posle pretrpljenog bombardovanja i sl. Kao rezultat rada među masama dolazi do jačanja gerile. U ovom stadiju razvoja gerila dobija novu organizaciju, novu strukturu. To je početak velikog pokreta sa svim karakteristikama male vlade. Donose se zakonski propisi; rad na obrazovanju seljaka se nastavlja i on se proširuje i na radnike — ukoliko se nalaze u blizini, te se tako i oni privlače u borbu. Posle toga nastaje momenat kada dolazi do podele snaga — odvajaju se čete ili vodovi koji odlaze radi borbe i u druga mesta. Rad vlade se proširuje, uspostavljaju se škole u kojima se vrši obuka novopridošlih boraca.

Međutim, postoji i teritorija na kojoj su neprijateljske jedinice i koja je nepogodna za gerilski rat. Ovde se počinju infiltrirati manje grupe, koje dejstvuju na putevima, ruše mostove, postavljaju mine, unose nemir. Pokret i dalje narasta; radom među masama omogućava se pokret snaga na teritoriji nepogodnoj za partizanski rat i tako otpočinje konačna faza razvoja — rat u prigradskim rejonima.

Broj sabotaža se sve više povećava na teritoriji cele zone; gerilske snage odlaze u ostale zone gde vode borbu sa neprijateljem čak i na utvrđenom frontu; do ovog perioda osvojeno je već i teško naoružanje — možda čak i tenkovi. Tada se nanose sve teži udari neprijatelju dok na kraju ne dođe do njegovog uništenja.

Organizacija gerilskog fronta

U ovom delu autor razmatra: snabdevanje, civilnu organizaciju, ulogu žena, sanitetske probleme, sabotažu, ratnu industriju, propagandu, obaveštajnu službu, obuku i obrazovanje, organizacionu strukturu armije revolucionarnog pokreta.

Dobar sistem snabdevanja, ističe autor, od osnovne je važnosti za gerilu. U prvoj fazi snabdevanje će se vršiti od naroda sa teritorije zone. Razvojem gerilskog pokreta postaće neophodno da se ta sredstva obezbede i van zone. Osnovno je pravilo da sve stvari uzete od prijatelja treba platiti. Ako je situacija takva da nema novca, onda se za uzetu robu daju potvrde. Ukoliko stalno postoji slobodna teritorija moguće je uspostaviti kolektivne plantaže i farme gde narod obrađuje zemlju u korist gerile (ovde mogu raditi i nenaoružani borci). Kasnije, ukoliko se uslovi poboljšaju, može se uvesti poreza (u novcu ili u namirnicama) ili organizovati (manje-više primitivna) kožna industrija.

Daljim razvojem pokreta mogu se organizovati kanali snabdevanja sa sela i iz gradova, koji bi obuhvatali čitavu teritoriju. U ovom periodu treba da postoje organizovana skladišta (po određenim kućama ili tajna) za sva sredstva.

Civilna organizacija ustaničkog pokreta ima vrlo važnu ulogu kako na unutrašnjem tako i na spoljnom planu. Na unutrašnjem može postojati niz organizacija koje izvršavaju specifične funkcije (organizovanje seljaka i radnika za rad na svim poslovima koji treba da omoguće uspešniji razvoj pokreta, na primer: u pogledu snabdevanja, izgradnje puteva, uspostavljanja sredstava veze, organizacije administracije, sakupljanja poreze, organizacije skladišta itd.). Na spoljnom frontu (van zona dejstva gerile) funkcije se razlikuju kako po kvalitetu tako i po kvantitetu (propaganda poprima više nacionalni karakter), kao, na primer: upućuju se pozivi seljacima i radnicima za masovno učešće u borbi; izdaju se vesti; sakuplja poreza iz ostalih zona; obezbeđuje se snabdevanje; sprovodi se sabotaža u saradnji sa glavnom komandom itd.

Udeo žena u razvoju revolucionarnog procesa može biti od izuzetne važnosti. Žena je sposobna, ističe autor, za izvršenje najtežih zadataka. Kada se unutrašnji front konsoliduje, žena može izvršavati znatan broj specifičnih zadataka (održavanje veze između pojedinih jedinica, a iznad svega sa jedinicama koje se nalaze

na neprijateljevoj teritoriji; organizacija i držanje nastave po školama na selu; u sanitetskoj službi; rad u radionicama organizovanim na slobodnoj teritoriji).

Rešavanje sanitetskih problema je od posebne važnosti u gerilskom ratu. Organizacija bolnica zavisi uglavnom od stepena razvoja gerilskog pokreta. Postoje tri osnovna tipa bolnica. U prvoj fazi lekar se stalno kreće sa borcima; on ujedno izvršava i sve funkcije borca; jedna od njegovih najvažnijih funkcija ogledaće se u uticaju na moral trupa. U drugoj fazi postoji mogućnost smeštaja ranjenika po kućama; sada se mogu već vršiti i hirurške intervencije; sanitetska oprema i sredstva postoje u većem broju; u izvesnim rejonima mogu biti uspostavljene bolnice u kojima će bolesni i ranjeni odlaziti na oporavak. U trećoj fazi već postoje mogućnosti za organizovanje pravih bolnica. Neophodna sanitetska sredstva i oprema mogu se dobijati putem kontakta sa zdravstvenim organizacijama koje postoje na neprijateljevoj teritoriji. Ponekad se sredstva mogu dobiti i preko organizacije Crvenog krsta.

O važnosti sabotaža već je bilo govora. Ovde autor, pored ostalog, ističe da postoje dve vrste sabotaža. Najpre, sabotaže od nacionalnog značaja, koje su usmerene protiv objekata od odlučujuće važnosti, zatim lokalne, koje se izvode na bojištu. Sabotaže od nacionalnog značaja su u osnovi usmerene na uništenje veza (telegraf, telefon), komunikacija (mostovi i dr.), važnih industrijskih objekata i dr. Sabotaže na bojištu uperene su opet u osnovi na veze, puteve, sve fabrike i centre proizvodnje koji svojim proizvodima omogućuju neprijatelju održavanje njegovih ofanzivnih sposobnosti protiv narodnih snaga.

Ratna industrija zavisi od stepena kontrole teritorije i mogućnosti njenog organizovanja. Postoje dve osnovne vrste industrije, od kojih je jedna proizvodnja obuće i kože. Ova vrsta industrije je podeljena na dva dela — za opravku obuće i proizvodnju cokula. Druga vrsta je industrija naoružanja. Ona takođe obavlja različite funkcije: popravku manje oštećenog naoružanja, proizvodnju izvesne vrste naoružanja i pripremu mina sa različitim mehanizmima. Pored toga, može postojati fabrika cigara i cigareta, konzerviranog mesa i dr.

Propaganda, po mišljenju autora, može se podeliti u dve vrste koje dopunjuju

jedna drugu i na taj način pokrivaju celu nacionalnu teritoriju: propaganda koja je usmerena van slobodne teritorije, a sprovodi je nacionalna civilna organizacija i propaganda koja se odnosi na slobodnu teritoriju, s tim što se baza njenog sprovođenja nalazi u armiji. Obema rukovodi jedno lice koje koordinira rad. Propaganda van slobodne teritorije sprovodi se preko štampe, biltena i proklamacija. Najefikasnija je ona koja se priprema za rad na slobodnoj teritoriji. Prvenstvo se daje objašnjenju osnovnih ideja među stanovnicima zone, a zatim objašnjenju važnosti ustanka. U ovoj se zoni takođe izdaju bilteni i proklamacije, a korišćenje radija ima posebno važnu ulogu.

Obeštajna služba, ističe autor, zasniiva se na paroli »upoznaj sebe i svog protivnika i bićeš u stanju da se boriš u stotinu bitaka bez ijednog poraza«. Po njegovom mišljenju ništa ne daje više pomoći borbenim jedinicama nego tačne informacije. One se prikupljaju o situaciji i stanju kod neprijatelja kako u njegovoj pozadini tako i u zoni borbenih dejstava. Radi prikupljanja informacija organizuje se infiltriranje pogodnih ličnosti (žene u ovome mogu da odigraju veoma važnu ulogu), vrši se povezivanje sa neprijateljevim vojnicima i sl. Mada svi stanovnici treba da se angažuju u prikupljanju podataka za potrebe gerile, na posebno važnim mestima moraju postojati naročito određena lica.

U početku ustanka, po mišljenju pisca, neće postojati mogućnosti za sistematsko sprovođenje obuke. Sistematski rad može početi tek na dovoljno velikoj slobodnoj teritoriji, kada je potreban i veliki broj ljudstva za izvođenje borbenih zadataka. Tada se organizuju škole za novopridošle borce. Obuka u ovim školama se, pored ostalog, sastoji iz fizičkih vežbi radi postizanja kondicije za akcije tipa komandosa, tj. za dejstva koja se odvijaju u najtežim uslovima. U obuci novopridošlih posebna se važnost pridaje njihovom obrazovanju — da jasno shvate ciljeve borbe i sve ono što je povezano s tim. Pored toga, treba da postoje i škole za obuku nastavnog kadra.

Organizaciona struktura armije revolucionarnog pokreta, po zamisli autora, izgledala bi ovako: na čelu vojne organizacije nalazio bi se vrhovni komandant, zatim komandanti rejonu ili zona (koje postavlja vrhovni komandant), komandiri četa i ostali niži oficiri (prvi i najniži čin

je poručnički, dok podoficirskih činova nema).

*

Kao što je u početku navedeno, u četvrtom poglavlju knjige autor razmatra tajnu organizaciju prve gerilske grupe, odbranu revolucije koja je pobedila, kao i analizu situacije na Kubi — sadašnju i perspektivnu.

Na početku ovog poglavlja autor, pored ostalog, navodi da će gotovo svi narodni pokreti preduzeti protiv diktatura pretrpeti poraz ukoliko se ne preduzmu odgovarajuće pripreme. U začetku samih priprema osnovna stvar za uspeh pokreta je apsolutna tajnost. Druga stvar, takođe vrlo važna, je izbor ljudstva — tj. ljudi koji su u punoj meri spremni da se bore za slobodu svoje zemlje. Po mišljenju autora, prvo jezgro treba da broji 30—50 ljudi — broj koji je dovoljan za početak oružane borbe u bilo kojoj zemlji Amerike — uzimajući u obzir pogodne uslove za dejstvo gerile.

Autor smatra da rat treba otpočeti sa 500 ljudi, ali oni ne treba da budu koncentrisani na jednom mestu. Skriveno naoružanje treba rasporediti na nekoliko mesta i izdavati ga tek kada rat već treba da počne. Sledeći vrlo važan faktor, po mišljenju autora, predstavljaju pripreme ljudstva za vođenje krajnje teških borbi koje predstoje (stroga disciplina, visok moral, potpuno shvatanje zadatka koji treba da bude izvršen itd.). Pored ideoloških i moralnih priprema, za podnošenje svih teškoća gerilskog rata neophodna je i fizička.

Kad se rat dobije, nastavlja se sa organizovanjem nacionalne odbrane za slučaj eventualnog novog rata ili agresije protiv novih snaga. U vezi s tim, autor smatra da će strani monopolistički krugovi početi agresivan i sistematski napad na oslobođenu zemlju. U okviru priprema zemlje za odbranu, pored ostalih mera, autor navodi i potrebu pridobijanja svih poštenih ljudi, reorganizaciju i obuku postojećih oružanih snaga.

Na kraju knjige, u analizi kubanske situacije, autor ističe da su postignuta ogromna dostignuća na socijalnom, ekonomskom i političkom polju. Nacionalna revolucija na Kubi, u osnovi agrarna, uz veliku podršku radnika, ljudi iz srednjih klasa i danas čak sopstvenika industrije, stekla je veliku važnost u svetu. Autor navodi sve mere koje su do sada preduzete na socijalno-ekonomskom polju na Kubi (agrarna reforma, nacionalizacija na mnogim sektorima i dr.), pozitivan odjek na koji su one naišle, s jedne, i represalije koje su one izazvale protiv Kube, s druge strane.

U pogledu budućnosti Kube, odnosno odbrane njenih revolucionarnih tekovina, autor, pored ostalog, ukazuje na spremnost svakog Kubanca da pruži otpor napadaču (armija je čitav narod), pri čemu će se koristiti sva raspoloživa sredstva za odbranu, sve dok internacionalna solidarnost više stotina miliona ljudi ne stvori moćnu barijeru protiv svake agresije.

J. Man.

ORGANIZACIJA PEŠADIJSKE DIVIZIJE I TENDENCIJE NJENOG RAZVOJA

Da bi se dala približna slika savremenih pešadijskih divizija i mogle uopštiti neke njihove zajedničke karakteristike i tendencije daljeg razvoja, potrebno je, bar u najkraćim crtama, osvrnuti se na najnovije reorganizacije u nekim od njih.

Iako ćemo zbog obima prikaza uzeti u razmatranje savremene divizije samo nekoliko ekonomski najrazvijenijih zemalja u svetu, to ne znači da i ostale, ekonomski manje razvijene, zemlje nemaju savremenih divizija koje su saobražene njihovim uslovima i mogućnostima. Divizije vodećih zemalja uzećemo i zbog toga što bi se u slučaju novog svetskog

rata baš ove divizije najverovatnije prvo i pojavile na bojištu, i što ove zemlje imaju izvesna mirnodopska iskustva sa atomskim borbenim sredstvima koja, zajedno sa brzim usavršavanjem klasične borbene tehnike i naoružanja, bitno utiču na tako učestale reorganizacije, oružanih snaga u celini i savremenih divizija posebno.

Iz navedenih razloga razmotrićemo pešadijske divizije SAD, Zapadne Nemačke, Francuske i SSSR.

Sjedinjene Američke Države. — Masovnija proizvodnja atomskog oružja nametnula je nove zahteve savremenoj američkoj diviziji. Zbog toga su one, u

pogledu organizacijsko-formacijske strukture, doživele poslednjih godina više promena. Najkarakterističniji momenat u prvim promenama bila je u stvari težnja ka smanjenju brojnog stanja ljudstva i vozila, uz istovremeno povećavanje vatrene moći. U 1957. godini usledile su najveće i najznačajnije promene u organizaciji američkih divizija jer je tada odlučeno da se sve one preformiraju po principu nove »pentomik« divizije (sa 5 borbenih grupa), o čemu je u toku ranijih godina u više navrata već pisano u časopisu »Vojno delo«.

Međutim, prema najnovijim podacima¹⁾ SAD su pristupile novoj reorganizaciji svojih divizija koja treba da se sprovede kod aktivnih divizija u toku 1962. godine, dok je za rezervne i snage nacionalne zaštite predviđen nešto duži rok. Prema ovoj reorganizaciji KoV SAD će imati četiri tipa divizija i to: pešadijske, mehanizovane, tenkovske i vazdušno-desantne.

Pešadijska divizija imaće u svom sastavu: štab divizije (sa štabnom četom i četom vojne policije); 3 brigade (svakoj može biti dodato 2—5 bataljona); 8 pešadijskih i 2 tenkovska bataljona; 5 ad (od kojih 3 ad H 105 mm, 1 ad 155 mm itd.); izviđački, inženjerijski, avio i bataljon veze; a od pozadinskih ustanova: sanitetski, transportni, tehnički bataljon i administrativnu četu.

Mehanizovana divizija imaće 7 oklopnih i 3 tenkovska bataljona, tenkovska 6 tenkovskih bataljona i 4—5 oklopnih, vazdušno-desantna 9 padobranskih i 1 bataljon jurišnih topova. Jačina pešadijskih, mehanizovanih i vazdušno-desantnih bataljona trebalo bi da iznosi po 900, a tenkovskih po 800 ljudi, što znači da bi nova brigada mogla biti jačine od 1.800 do 4.500 ljudi.

Sve četiri vrste divizija imaće isti organizacijski sastav (broj komandi, jedinice podrške i pozadinske jedinice), a razlika će biti samo u vrsti pretežnog broja bataljona prema dotičnoj vrsti divizije, specijalnosti ljudstva, opremi i transportu. Time bi se ljudstvo delilo po specijalnosti u dve grupe; prvu za pešadijske, mehanizovane i vazdušno-desantne divizije, i drugu za tenkovske, čime bi se upostavila specijalnost, olakšala obuka i povećala ekonomičnost.

Smatra se da divizija u ratu treba da ima maksimum 15 bataljona. Jačina pešadijskih, mehanizovanih i tenkovskih divizija biće po 15.000, a vazdušno-desantnih po 14.000 ljudi.

I pored težnje za što većom standardizacijom divizija, nemoguće je stvoriti takvu divizijsku organizaciju koja bi zadovoljila sve zemljišne uslove. Tako, na primer, karakter evropskog ratišta zahteva po mišljenju pisca postojanje pretežno tenkovskih i mehanizovanih divizija.

Smatra se da ovakve divizije bolje odgovaraju uslovima atomskog doba, pa i klasičnom načinu vođenja borbe, nego ranije »pentomik« divizije, i da se umnogome približavaju organizaciji divizija glavnih saveznika SAD u Evropi. Međutim, postoje i suprotna mišljenja. U svakom slučaju ovo je, u smislu formacije, izvestan korak unazad — ka staroj formaciji pre »pentomik« divizije.

Zapadna Nemačka — Poznata je činjenica da čitavih deset godina posle drugog svetskog rata Zapadna Nemačka nije imala pravo na oružanu silu. Tek pristupanjem Atlantskom paktu (Pariski ugovor od 5. maja 1955) ona je dobila pravo na uspostavljanje oružanih snaga u jačini od 500.000 ljudi. Tada je bilo predviđeno da se formiranje kopnene vojske (od 350.000 vojnika) završi tokom marta 1961. godine, a ratne mornarice i ratnog vazduhoplovstva do kraja 1962. Međutim, Nemci su već krajem 1958. formirali 7 divizija (od kojih 1 planinsku i 1 vazdušno-desantnu) i stavili ih na raspolaganje NATO-u, dok su druge dve divizije bile još u toku formiranja. Organizacijsko-formacijska struktura tih divizija zasnivala se na borbenim grupama (3 štaba borbenih grupa) sa 7 grenadirskih i 1 tenkovskim bataljonom.

U junu 1958. Štraus je nagovestio novu reorganizaciju kopnene vojske, ali se njoj pristupilo tek posle opsežnih vojnih manevara u jesen iste godine, na kojima su učestvovala pešadijske, oklopne i brdske divizije stare formacije, kao i nova, eksperimentalna »jedinstvena« divizija, koja se na ovim vezbama, po mišljenju Nemaca, pokazala mnogo praktičnijom. U 1959. i 1960. godini reorganizovano je svih 12 divizija, od kojih 1 planinska i 1 vazdušno-desantna.

Prema podacima²⁾ ova »jedinstvena« divizija ima 15.000 ljudi i sledeću strukturu: dve grenadirske brigade po 3.600 ljudi; svaka brigada ima po 2 grenadirska, 1 oklopni i 1 tenkovski bataljon, me-

¹⁾ Podaci uzeti iz članka »Struktura nove divizije KoV SAD«, od potpukovnika Vilijama Zirta, Army, SAD, od jula 1961.

šoviti artiljerijski divizion, bataljon za snabdevanje, štabnu, izviđačku i pionirsku četu, protivtenkovsku raketnu bateriju i bataljon za popunu. Pored grenadirskih postoji i jedna tenkovska brigada (od 2.800 ljudi) ovakvog sastava: 2 tenkovska i 1 oklopni bataljon, samohodni artiljerijski divizion, bataljon za snabdevanje, štabna, izviđačka i pionirska četa, protivtenkovska raketna baterija i bataljon za popunu. Pored toga, divizija u svom sastavu ima: štabnu četvu, četvu vojne policije, eskadrilu avijacije, artiljerijski puk, izviđački bataljon, inženjerijski bataljon sa ABH četom, bataljon za vezu, sanitetski bataljon i službu za snabdevanje — svega 5.000 ljudi, kao i bataljon za popunu od 1.000 ljudi.

Grenadirski i oklopni bataljoni imaju po 700 ljudi. Prvi su motorizovani, a drugi na oklopnim transporterima. Tenkovski bataljon ima 600 ljudi i 54 tenka M-48, što znači da ova divizija raspolaže sa oko 220 tenkova.

Divizija je 100% motorizovana i raspolaže sa oko 3.000 vozila. Samo grenadirski bataljon ima 175 vozila. I grenadirske i tenkovske brigade osamostaljene su u pogledu snabdevanja.

Prema nekim podacima ovakva divizijska odganzacija je dosta povoljno ocenjena u nekim zapadnim zemljama. Ukoliko bi ona ostala takva i u slučaju eventualnog budućeg rata, njena osnovna slabost sastojala bi se u malom broju prvopotčinjenih jedinica u diviziji, tj. svega 2 grenadirske i 1 tenkovska brigada, što ne bi omogućavalo mnogo kombinacija u borbenom poretku na bojištu. Ukoliko bi u ratu današnje brigade prerastle u divizije, sa većim brojem prvopotčinjenih jedinica, tada bi ova slabost potpuno otpala.

Francuska. — I u Francuskoj su na osnovu intenzivnih vežbi i manevara vršene promene u organizacijsko-formacijskoj strukturi divizija gotovo čitavo vreme posle drugog svetskog rata. Poslednjih godina i ona se opredelila za tip divizije sličan zapadnonemačkoj,²⁾ jačine 13.000 ljudi, sastava 3 pešadijska puka, 1 puk srednjih i 1 lakih tenkova. Pešadijski pukovi imaju po 3 bataljona jačine po 1.000 ljudi.

²⁾ Podaci uzeti iz prikaza »Reorganizacija Bundesvera« (Vojno delo br. 3/59) i »Francuska i zapadno-nemačka divizija tipa 1959« (Vojno delo br. 9/1960).

Divizija raspolaže sa oko 120 tenkova, 72 oruđa poljske artiljerije, 162 minobacača, 36 bestrajnih oruđa i oko 2.300 transportnih vozila.

Prema direktivi za taktičku upotrebu kopnenih snaga, koju je izdao Generalštab francuske vojske, bataljon je osnovna jedinica koja se ojačava tenkovima, artiljerijom i drugim sredstvima, iz čega izlazi da je on združena jedinica taktičkog manevra.

Sovjetski Savez. — Po nekim podacima iz stranih časopisa⁴⁾ pretpostavlja se da je SSSR 1958. godine imao oko 175 divizija, od kojih 65 oklopnih i mehanizovanih što znači da su njegove divizije u to doba većinom bile moto-streljačke. Po istim podacima moto-mehanizovana divizija SSSR-a bila je ovakvog sastava: 3 moto-mehanizovana puka, 1 puk srednjih i 1 teških tenkova, a brojno stanje divizije u celini iznosilo je 15.000 ljudi i oko 320 tenkova. Tenkovska divizija, međutim, imala je 13.000 ljudi, 3 puka srednjih, 1 puk teških tenkova i 1 puk oklopne pešadije sa ukupno nekih 400 tenkova. Moglo bi se zaključiti da ni njegove moto-streljačke divizije nisu bile veće od 13.000 ljudi i da su imale 3 moto-streljačka i 1 tenkovski puk, sa ukupno oko 200 tenkova u diviziji. Smatra se da je više od polovine ovih divizija bilo 100% motorizovano.

Veći broj potčinjenih jedinica i stalnost organizacijske strukture ovih divizija, kao i skladan odnos rodova u njima (posebno pešadije i tenkova), pružali su dosta garantija u pogledu zadovoljavanja borbenih zahteva u savremenim atomskim uslovima.

Po nekim najnovijim podacima, opet iz stranih izvora⁵⁾, sovjetska pešadijska divizija ima danas 12.000 ljudi, mehanizovana 11.000 (od toga 50% pešadija), a tenkovska oko 10.500 ljudi, sa oko 400—

³⁾ Podaci uzeti iz prikaza: »Organizacija i važnije odlike taktičke upotrebe francuskih divizija« (Vojno delo br. 1-2/59).

⁴⁾ Podaci uzeti iz članka »Organizacija kopnenih snaga u atomsko doba«, autor kapetan BO Forsmen, *Military Review*, SAD, od aprila 1958.

⁵⁾ Podaci uzeti iz članka »Novi pogled na sovjetske oružane snage«, od majora Edgara O'Belansa, *Military Review*, SAD, od aprila 1961. i članka »Sovjetska ofanzivna taktika«, od majora Vilijema Brauna, *Infantry School Quarterly*, SAD, od marta-aprila 1961.

450 tenkova. U naoružanju stari, ratom provereni, tenk T-34 ustupio je mesto tenku T-54, koji predstavlja standardni srednji tenk. On je male siluete, težine je 36 tona, naoružan je topom 100 mm, dosta je lako oklopljen i taj nedostatak nadoknađuje velikom brzinom i manevarskim sposobnostima. Standardni teški tenk je JS-3, težine oko 45 tona, koji je naoružan topom 122 mm. Međutim, postoje podaci o velikom broju amfibijskih tenkova (top 76 mm), pretežno za izvidanje, kao i amfibijskih oklopnih transportera-guseničara, kapaciteta po 25 vojnika, koji su u širokoj upotrebi naročito u mehanizovanim i oklopnim divizionima. Koriste se i druga amfibijska vozila slična džipu za komandovanje i izvidanje, odnosno američkom amfibijskom vozilu od 2,5 tone. Artiljerija je znatno usavršena i zastupljena u velikom broju (sa raznim kalibrima) u jedinicama. Topovi 203 mm i minobacači 240 mm osposobljeni su za izbacivanje atomskih punjenja. Pt topovi od 82 mm, koji su spušteni sve do četa, mogu da probiju oklop debljine 200 mm na odstojanju 400 m, a pukovski pt topovi, od 107 mm — oklop debljine 300 mm na odstojanju od 700 m. Lako naoružanje je takođe usavršeno usvajanjem sovjetskog standardnog zrna od 7,62 mm.

Deo pešadije u operativnim jedinicama je smanjen, dok je broj specijalista porastao, iz čega izlazi da SSSR podjednaku pažnju poklanja kako tehnicima naoružanja tako i ljudskom faktor. SSSR ima velik broj aktivnih oficira čiji je niži, pa i srednji sastav visoko stručno i tehnički osposobljen.

Po istim podacima sovjetska pešadijska divizija ima 3 streljačka i 1 tenkovski puk. Jačina streljačkog puka je 2.500 ljudi, a sastoji se od 3 streljačka bataljona po 550 ljudi.

Ovaj najnoviji izvor, mada se ne bi mogao uzeti kao 100% tačan, pokazuje smanjenje brojnog stanja kod sovjetskih divizija.

Ovakvom organizacijom sovjetska armija je načinila još jedan korak napred, kako u odnosu na svoje ranije divizije, tako i na ostale dosad razmatrane, ako ne ničim drugim a ono time što je smanjila brojno stanje ljudstva, ne smanjujući pritom njihovu vatrenu i udarnu moć.

Iz iznetih podataka o organizacijsko-formacijskoj strukturi pešadijskih divizija nekoliko zemalja u svetu može se, između ostalog, doći do izvesnih konstatacija i zaključaka:

Savremena divizija kao združena taktička jedinica organizovana po ustaljenoj formaciji, dobija u atomsko doba još veći značaj. Nju su usvojile sve zemlje sem malih izuzetaka. Stoga se slobodno može reći da divizija čini danas osnovnu organizacijsku čeliju oružanih snaga u celini. Dobro postavljena organizacijsko-formacijska struktura divizija omogućava lako i brzo stvaranje većih oružanih sastava prostim združivanjem.

Težnja da se u novim uslovima postigne što elastičnija organizacija dovela je do stvaranja »borbenih grupa« umesto pukova, koje ne bi imale stalne neposredno potčinjene jedinice (bataljone i dr.), već bi se oformljivale prema konkretnom zadatku. Nemci su u prvoj fazi formiranja svoje armije posle drugog svetskog rata imali slično organizovane divizije sa 7—8 bataljona pod neposrednom komandom divizije, ali su na kraju od toga odustali. Takva organizacija, pored veće elastičnosti u formiranju borbenih poredaka i drugih dobrih strana, ima i osetnih slabosti. Jedna od njih je i ta što bi se čestom promenom sastava u okviru borbenih grupa oslabila kohezija njihovih sastavnih delova, a samim tim bi i efekat njihovog dejstva bio smanjen. Svaka takva borbeni grupa lakše bi žrtvovala ovakvu jednu privremenu jedinicu nego onu iz svog stalnog organskog sastava. Iz tih i drugih razloga, verovatno, nije ni došlo do prihvatanja ovakve organizacije, pa je većina zemalja ostala i dalje na trojnoj, stalnoj formaciji unutar divizije, sa pukovima ili brigadama koji imaju stalne sastave i koji se, prema konkretnim zadacima, mogu ojačavati divizijskim delovima, odnosno jedni na račun drugih.

U toku poslednjih godina neke od pomenutih zemalja pokazale su težnju za univerzalnošću svojih divizija (američka »pentomik« i zapadnonemačka »jedinstvena« divizija). Mada univerzalne divizije, na prvi pogled, imaju prednost u pogledu obuke, snabdevanja, zamenjivosti i dr., teško je i kod njih naći rešenje koje bi uspešno zadovoljilo borbene zahteve na raznovrsnom zemljištu. Time se, pored ostalog, i može tumačiti napuštanje ovog stava od strane SAD prilikom najnovije reorganizacije njihovih divizija, pri čemu je zadržana standardizacija divizija ali ne i njihova univerzalnost. Iz tih razloga je većina zemalja i zadržala više vrsta divizija u okviru KoV (pešadijske, mehanizovane, tenkovske, brdske,

vazdušno-desantne itd.). Dalja iskustva i opiti u tom pogledu daće verovatno neke potpuno drugе zaključke.

Posle drugog svetskog rata gotovo sve armije nastojale su da što više smanje brojno stanje svojih divizija i da istovremeno povećaju njihovu vatrenu moć. Zahvaljujući u prvom redu sveopštem razvoju tehnike i uvođenju savremenijih borbenih sredstava (uključujući i atomsku) u sastave divizija, u ovome se prilično uspelo. Velike i tehnički razvijene zemlje, s obzirom na svoje materijalne mogućnosti, s jedne, i organizacijsko-formacijsku strukturu divizija eventualnih protivnika, s druge strane, računaju da je danas najpogodnije brojno stanje za njihove divizije 13—15.000 ljudi. Male i slabije razvijene zemlje, koje nemaju dovoljno mogućnosti da svoje divizije opreme masovnijom i težom tehnikom, smatraju da su za njih najpogodnije divizije od oko 10.000 ljudi, koje bi bile naoružane što savremenijim i pretežno lakšim naoružanjem. Razlika u brojnom stanju između mirnodopskih i ratnih divizija sve se više smanjuje (zapadnonemačka »jedinstvena« divizija ima, na primer, 15.000 ljudi u miru, a 17.000 u ratu; međutim, postoje podaci o tome da je ova razlika sada svedena na svega nekih 500 ljudi).

Najveći broj armija u svetu ima danas trojnu organizacijsko-formacijsku strukturu svojih divizija. Ovde nisu uzeti u obzir tenkovski pukovi u okviru divizija velikih i ekonomski razvijenijih zemalja koji, s obzirom na njihovu namenu i način upotrebe, povećavaju ovu višebrojnost. Zahtev za većim brojem prvopotčinjenih delova unutar divizija nameću i sami atomski uslovi, u kojima se javlja potreba za većim kombinovanjem i elastičnošću pri formiranju borbenih porudaka.

Isto tako kod većine armija zadržan je tradicionalan naziv »puk« za prvopotčinjene jedinice u diviziji, dok neke umesto pukova imaju brigade (Velika Britanija, Zapadna Nemačka, a sada i SAD). Pukovi i brigade gotovo svih zemalja sastavljeni su od bataljona (3—4), a ovi od četa, vodova i odeljenja.

U drugom svetskom ratu pešadija je zadržala odlučujuću ulogu mada su, pored nje, vidno mesto po svojoj brojnosti i efektu dejstva zauzeli artiljerija i tenkovi. Procenat pešadije u organizacijsko-formacijskom sastavu pešadijskih divizija kretao se od 50—70%. Danas, pak, po-

stoji priličan broj mišljenja, i to prvenstveno kod vojnih pisaca velikih i tehnički razvijenih zemalja, da će glavni faktori uspeha u budućem ratu biti atomska borbena sredstva i tenkovi. Prema tim mišljenjima, pešadija će znatno izgubiti od svog značaja. Međutim, na osnovu organizacijsko-formacijske strukture njihovih najnovijih divizija vidi se da sve te zemlje žele da unutar svojih divizija povećaju pešadiju, pogotovu u najnižim sastavima, na račun ostalih neborbenih delova, sa težnjom da se što više dobije u vatrenoj snazi divizije kao celine. Stoga se može zaključiti da će redosled po brojnosti i važnosti rodova ostati i dalje nepromenjen.

U pogledu naoružanja i vatrenih mogućnosti divizija je ostala združena jedinica koja u sebe uključuje sve rodove i službe, odnosno lako i teško konvencionalno naoružanje. Atomsko naoružanje ušlo je već u organizaciju divizija vodećih svetskih sila. Mnoge zemlje srednje veličine i ekonomskih mogućnosti već su izvršile manje ili veće pripreme za njegovo uvođenje u sastav svojih divizija i razvile sistem mera i postupaka za ublažavanje posledica njegovog dejstva. Brz tehnički razvoj usavršio je konvencionalnu borbenu tehniku koja je vatrenu moć divizija gotovo udvostručila u odnosu na drugi svetski rat, bez obzira na smanjeno brojno stanje. Vatrene moć pešadijskih divizija pojedinih vodećih zemalja iznosi danas oko 50—60, a kod srednjih 30—40 tona čelika u minuti, računajući samo konvencionalno naoružanje. Male i tehnički nedovoljno razvijene zemlje nastoje da vatrenu moć svojih divizija približe donjoj granici vatrene moći divizija zemalja srednje veličine i da svoju inferiornost u tehnici nadoknade odgovarajućom taktikom i dr.

Uproščavanjem i boljom organizacijom sistema komandovanja postignuti su vidni uspesi. Sve se više teži smanjenju komandi i štabova radi njihove što veće operativnosti. U novije vreme javlja se i podela divizijske komande zbog osiguranja neprekidnosti komandovanja u slučaju gubitka osnovne komande. Ide se sve više ka razumnoj decentralizaciji u rukovođenju, s tim da odluku donosi onaj ko je najbliži mestu izvršenja zadatka. Sve veći značaj pridaje se samostalnosti i samoinicijativi nižih starešina u borbi, zbog čega ona treba da poznaju opšti cilj svoje pretpostavljene komande za duži period,

kako bi mogle i u otežanim uslovima samostalno dejstvovati u duhu toga cilja.

Savremene pešadijske divizije mnogih zemalja su već danas 100% motorizovane. Kao pogodan odnos smatra se 1 vozilo na 10 vojnika. Zasićenost divizija transportnim vozilima povećava njihovu pokretljivost, uz uslov da je i zemljište na kojem bi one dejstvovale pogodnog karaktera i sa potrebnim brojem komunikacija. Ukoliko divizije raspolažu većim brojem vozila-guseničara, kao što je to slučaj kod zapadnonemačke »jedinstvene« divizije, one su utoliko manje zavisne od komunikacija. Podašavanjem lične opreme borackog sastava na pogodnu meru i zamenom zastarelje i teže borbene tehnike savremenijom (lakšom i efikasnijom), povećavaju se manevarske sposobnosti divizije kao celine.

Sve više preovlađuje tendencija da se divizije popunjavaju ljudstvom iz dopunskih bataljona koji pripadaju njihovom organskom sastavu. U pogledu snabdevanja preovlađuje princip centralizovane raspodele i decentralizovanih transportnih sredstava radi što većeg osamostaljenja prvopotčinjenih jedinica (brigada, pukova i grupa). U zapadnonemačkoj »jedinstvenoj« diviziji svaka brigada ima po jedan transportni bataljon kapaciteta prenosa od 240—360 tona, što zadovoljava snabdevačke potrebe jedinica u čijem se sastavu i nalaze. Stoga se može reći da su savremene divizije osposobljene za duža samostalna dejstva, s tim što se ova karakteristika u sve većoj meri odnosi i na njihove sastavne delove.

Najverovatnije tendencije daljeg razvoja pešadijske divizije mogu se, između ostalog, nazreti i u sledećem:

S obzirom na potrebu sve veće elastičnosti divizija na bojištu u savremenim atomskim uslovima, realno je pretpostaviti da će se nastaviti proučavanja u pogledu formiranja borbenih grupa, ove ili one vrste, u okviru divizija, mada one imaju ozbiljan nedostatak zbog slabe međusobne kohezije usled čestog menjanja svog sastava, a što neminovno povlači i slabije efekte. Iskustvo je više puta pokazalo da međusobno upoznavanje jedinica, koje se često nalaze rame uz rame na bojištu zajedno sa stečenim autoritetom njihovih starešina, daju mnogo veće rezultate.

Težnja za što većom vatrenom i udarnom moći jedinica prinudiće sve zemlje da i dalje usavršavaju sve vrste klasičnog naoružanja i uvode atomska borbena

sredstva u organski sastav divizija. Zbog povećane udarne moći divizija, njihove veće otpornosti na atomske udare i većih manevarskih sposobnosti ići će se sve više (pogotovo u ekonomski jačim zemljama) sa pešadijskih na mehanizovane i oklopne divizijske formacije, kao i na što veću unifikaciju borbene tehnike.

Isto tako dalje povećavanje operativne i taktičke pokretljivosti divizija nametnuće prilagođavanje čitavih jedinica, njihovog naoružanja i opreme za prenos vazдушnim putem, mada je to teško postići a da im se ne umanjati vatrena i udarna moć. Težiće se daljem motorizovanju jedinica, prvenstveno pomoću oklopnih guseničnih transportera, zameni motorizovane samohodnom artiljerijom, boljem organizovanju saobraćajne službe, zameni teških borbenih sredstava lakšim, daljem uvođenju avijacije i helikoptera u organski sastav divizija itd.

Dalje smanjenje brojnog stanja divizija i jedinica uopšte omogućeno je uvođenjem sve savremenijeg naoružanja, većim mehanizovanjem jedinica radi izvršavanja pojedinih radova (opravke, utvrđivanje, pretovari i dr.), a da se pri tome vatrena i udarna moć jedinica ne smanjuje. Ovome treba dodati sve veću primenu atomskog oružja, koje će svojim malim brojem a velikom moći biti u stanju da, delom ili u celini, zameni mnogobrojnu artiljeriju. Smanjenju brojnog stanja jedinica doprineće i dalje uprošćavanje sistema snabdevanja, na čemu rade mnoge zemlje, pošto ono još uvek angažuje velik broj ljudi.

Težiće se daljem uravnoteženju i što skladnijem odnosu između rodova vojske i službi unutar divizijske organizacije, uz njihovo razvijanje na savremenoj osnovi, pod pretpostavkom da će redosled po brojnosti i važnosti ostati sličan dosadašnjem, uz napomenu da tenkovske jedinice dobijaju naročito značaj zbog otpornosti u atomskim uslovima.

Dosada je, uglavnom, divizija bila združena taktička jedinica koja je u sebi sadržavala sve rodove vojske i službe potrebne za samostalno dejstvo. Zbog svoje veličine i sve većih zahteva da divizija u atomsko doba dejstvuje na znatno širem prostoru nego u drugom svetskom ratu, nameće se potreba za osamostaljenjem njenih nižih organskih sastava na bojištu. Danas se već može smatrati da je ova težnja ostvarena do brigade, odnosno pučka ili borbene grupe, a već se pojavljuju

tendencije da se u tome ide i do bataljona (Francuska).

Važan zahtev predstavlja i efikasno i uprošćeno snabdevanje uz istovremeno smanjenje pozadinskog aparata. Materijalne potrebe u eventualnom budućem ratu biće mnogo veće. Jedinice se sve više motorizuju, njihovi marševi su za oko 5 puta duži nego kod pešadije kad se najviše napreže, što znači da će se pravci snabdevanja sve više izduživati bez obzira na svoju osetljivost. Savremena borbeno sredstvo troše sve više municije, a mnogobrojna borbeno i transportna tehnika sve više goriva. Pozadinske jedinice moraću da obezbede dnevnu popunu svoje jedinice borbenim i životnim potrebama, što znači da će se morati kretati istom brzinom kao i borbene. Poznata je izreka da je jedna armija onoliko pokretljiva koliko je pokretljiva njena pozadina. Velike i tehnički razvijene zemlje teže sve više ka snabdevanju vazдушnim putem čime se, pored veće pokretljivosti, izbegavaju i opasnosti od protivničkih partizanskih dejstava.

Težiće se dalje da se osobine atomskog oružja dopune što savremenijom organizacijom i konvencionalnom borbenom tehnikom, da se jedinice što više mehanizuju i osposobe za pokret van puteva, da pešadija pri dejstvu ne mora izlaziti iz svojih oklopnih sredstava itd. Isto tako će se i atomsko borbeno sredstvo pril-

godavati za upotrebu (manji kalibri) u nižim taktičkim jedinicama. Produžiće se sa što širim korišćenjem atomske energije kao pogonskog sredstva, što će dalje uticati na organizovanje i dejstva oružanih snaga u celini i divizija, kao njihovih osnovnih ćelija, posebno.

Od daljeg usavršavanja i pojednostavljanja komandovanja u velikoj meri zavise gotovost i borbene sposobnosti jedinica. Ovaj cilj postići će se daljim skraćivanjem pripremnog perioda, uprošćavanjem borbene i radne dokumentacije, usavršavanjem sistema veza, smanjivanjem štabova, efikasnijim regulisanjem kretanja, ukidanjem pojedinih komandi itd.

Vodeće sile težiće sve više standardizaciji ustaljenih organizacijsko-formacijskih sastava unutar svojih blokova, kao i standardizaciji opreme i naoružanja.

Iz ovog kratkog izlaganja jasno se vidi koliko je teško, pri današnjem snažnom razvoju nauke i tehnike i zategnutoj međunarodnoj situaciji, naći pravilno rešenje u pogledu organizacije i formacije oružanih snaga, koje bi najbolje odgovaralo u eventualnom budućem ratu. Da je to tako najbolje potvrđuju česte reorganizacije oružanih snaga velikih zemalja, mada smo — na prvi pogled — često skloni verovanju da su one sve to na najbolji način već rešile.

N. Rad.

Potpukovnik R. Roter

VAZDUŠNI TRANSPORT U SAVREMENOM RATU¹⁾

Da bi dokazao kako vazdušni transport postaje sve značajniji činilac u različitim oblicima savremenog rata, pisac u početku daje kraći istorijski osvrt na izvesne sukobe i lokalne ratove iz nedavne prošlosti u kojima je on naročito došao do izražaja, pri čemu se dotiče i nekih još uvek aktuelnih zbivanja na pojedinim neuralgičnim tačkama u svetu. Da bi taj značaj reļfjnije istakao, on razmatra redom potrebe koje vazdušni transport treba da zadovolji, sredstva koja će pritom morati da upotrebi,

kao i načine na koje će ova koristiti u raznim fazama eventualnog sukoba.

Pisac podseća na to da će *pokretljivost* i ubuduće predstavljati najvažniju osobinu jedne vojske, odnosno jedinice. Sve velike bitke, u bilo kom periodu istorije, dobijene su po njegovom mišljenju zahvaljujući više pokretljivosti — koja je omogućavala snažnu koncentraciju na odlučujućem mestu — nego ostalim faktorima. U današnje doba ova potreba za pokretljivošću zadovoljava se, pored ostalog, i postojanjem transportne avijacije, a ostvaruje planovima za njenu upotrebu na raznim stepenima vojne organizacije jedne armije, zavisno od toga da li problemi koje

¹⁾ Le transport aérien dans la guerre moderne, par le Lieutenant-colonel R. Roter, *Revue militaire générale*, Francuska, jul 1961.

će ona imati da rešava spadaju u domen strategije, taktike ili logistike.

Velike zemlje koje raspolažu veoma prostranim teritorijama nastoje da povećaju prvenstveno strategijsku pokretljivost svojih snaga, u nameri da ih mogu što brže i što dalje premeštati, i to u uslovima najveće sigurnosti i apsolutne tajnosti. Te su zemlje primorane da drže rezervne snage i da ih transportuju tamo gde njihovo prisustvo može biti korisno. Njihova efikasnost zavisi uglavnom od brzine kojom mogu da intervenišu. Prebacivanje ovih jedinica vazдушnim putem predstavlja veliku prednost za njih i omogućuje im potrebnu nadmoćnost pod uslovom da im se istim putem dotura i potrebno oružje i oprema.

Unutar jednog bojišta transportna avijacija treba da olakša premeštanje jedinica u toku manevra kopnenih i vazduhoplovnih snaga. Najzad, komandovanju je neobično važno da i u okviru same borbene zone poveća pokretljivost snaga u dodiru. I ovde je u pitanju korišćenje »vazdušnog prostora« radi premeštanja angažovanih jedinica i njihove opreme. Jedino vazdušni put omogućuje duboko opkoljavanje neprijatelja, spuštanje jedinica u njegovu pozadinu, snabdevanje i ojačavanje izolovanih delova, odnosno njihovu evakuaciju i priključivanje ostalim snagama. To su ujedno i prvenstveni zadaci koji se dodeljuju transportnoj avijaciji, mada nisu i jedini. Postoje i druge potrebe za koje nikada neće biti dovoljno raspoloživih sredstava. Ovde pisac misli na logističku podršku trupa u svim ešelona i fazama snabdevanja, prilikom ojačavanja u ljudstvu ili, pak, sanitetskog zbrinjavanja.

Postoji, dakle, čitava skala mogućnosti upotrebe transportne avijacije. Pisac ih, ipak, sve klasificira uglavnom u dve grupe:

— na učešće transportne avijacije u manevru već angažovanih, ili snaga spremnih za angažovanje, pri čemu ona treba da obezbedi prebacivanje ljudstva, opreme i naoružanja;

— na učešće transportne avijacije u vidu stalne podrške snaga, bilo da one manevruju, ili se nalaze u rezervi, ili drže strategijske baze, odnosno važne strategijske tačke izvan zone operacija koje su u toku.

Transportna avijacija, po mišljenju pisca, nije drugostepeni činilac, već značajan strategijski i taktički faktor kako za kopnene tako i za vazduhoplovne snage. Postojanje transportne avijacije uslovljava

i organizovanje izvesnih velikih transportnih jedinica i njihovih delova, razradu doktrine i mogućnosti njihove upotrebe, kao i načina njihove borbe. Ono uslovljava isto tako izvesne mogućnosti za njihovu intervenciju i utiče gotovo uvek na stvaranje ideje manevra. Pisac čak smatra da će ideja manevra uvek biti nepotpuna ako se zanemare ili slabo procene mogućnosti vazdušnog transporta.

Zadaci transportne avijacije mogu se podeliti na: strategijske, taktičke i zadatke vazdušnog snabdevanja itd.

Strategijski i zadaci vazdušnog snabdevanja izvode se u zonama u kojima je osetljivost leta uglavnom smanjena, tj. u uslovima koji su bliski mirnodopskim. Taktički zadaci, naprotiv, primoravaju transportnu avijaciju da interveniše na bojištu, u okviru borbenih zona, ili u neposrednoj pozadini neprijatelja. Avioni u tom slučaju prodiru u sektore koji su pod vatrom i protivničke avijacije i njegovih oruđa sa zemlje.

Dok se pisac zadržava na strategijskim zadacima relativno malo, uzimajući za primer sasvim običan slučaj kod koga se efikasnost operacije uglavnom svodi na brzinu intervencije transportne avijacije, na vazdušni transport ljudstva, oružja, municije, kamiona i ostalog materijala, na vazdušno snabdevanje, pri čemu bi ljudi i materijal bili ukrcani na jednom a iskrcani na drugom aerodromu, kao u mirnodopskim uslovima, dotle on taktičke zadatke razmatra detaljnije i za primer uzima sledeće slučajeve:

— Vazdušno-desantna dejstva (u stvari padobranska) koja obuhvataju spuštanje specijalno obučanih trupa iznad izabranih zona, sa opremom, vozilima i naoružanjem kojim su one organski opremljene. Cilj tih dejstava je zauzimanje živom silom pojedinih sektora na neprijateljevoj teritoriji, mostobrana ili oblasti koje su nepristupačne drugim sredstvima, ili obrazovanje snaga za održavanje reda u slučaju unutrašnjeg sukoba u jednoj zemlji. Njihov cilj može biti i ojačavanje izvesnih sektora, potpuno izolovanih ili teško pristupačnih suvozemnim putem, koji ne raspolažu dovoljnim prostorom za spuštanje transportnih aviona.

— Vazdušno-desantna dejstva koja se izvode u blizini neprijatelja i na zemljištu izloženom njegovoj vatri. Mesta iskrcavanja predstavljaju u stvari prve osnovice na neprijateljevoj teritoriji. Njih će zauzimati i štiti jedinice prvog ešelona koji je spušten padobranom; ovaj ešelon imaće

ujedno i da raskrči neposredne prilaze ovim mestima i da ih uglavnom uredi.

Pisac je mišljenja da će ova vrsta dejstva ubuduće postepeno zamenjivati klasične vazdušno-desantne operacije, zavisno od toga sa koliko će se aviona — osposobljenih da se zadovolje vrlo ograničenom infrastrukturom — raspolagati. Njihovom primenom izbegava se rasturanje jedinica, što je neizbežno pri spuštanju većih grupa padobranom, ona nisu mnogo skupa i ne uslovljavaju neku specijalnu opremu. Takva dejstva omogućuju naročito stalnu vezu sa već iskrcanim delovima i upućivanje mnogo teže i obimnije opreme i njenu neposrednu upotrebu. Pa ipak, ona pretpostavljaju avione sa specijalnim osobinama sletanja, kod kojih se istovar tereta vrši za vrlo kratko vreme.

— Vazdušno-desantna dejstva na zemljištu pripremljenom za redovan saobraćaj, koje nije izloženo vatri sa zemlje, ali pod uslovima koji zahtevaju naročitu zaštitu i mere opreza. U pitanju će, dakle, biti ili prebacivanje snaga, ili obezbeđivanje logističke podrške izvesnim snagama, a sa stojaće se u dovođenju ljudi i materijala u isturene zone ili, pak, u zone unutar neprijateljevog rasporeda, sa preletom preko oblasti koje on drži. Izvođenje ovih dejstava zavisiće uglavnom od stepena zadovoljene slobode dejstva u vazduhu i ona mogu biti ograničena noću ili izvesno vreme preko dana.

— Dejstva radi vazdušnog snabdevanja sastoje se u normalnom nastavljanju vazdušno-desantnih dejstava, za čitavo vreme koje prethodi spajanju jedinica spuštenih padobranom i glavnih snaga, ili imaju za cilj podršku opkoljenih jedinica, ili izolovanih usled razaranja komunikacija. Mogu biti u pitanju i dejstva koja se izvode zbog nedostatka transportnih sredstava ili nesigurnosti komunikacija na zemlji.

Takvi zadaci obuhvataju spuštanje padobranom ili bacanje tereta koji se prenosi. Ovo bacanje tereta biće predviđeno samo kada u zoni istovara ne postoji mogućnost spuštanja aviona ili helikoptera, tj. predstavljaće izuzetak.

— Dejstva radi sanitetskog zbrinjavanja predstavljaju još jednu vrstu taktičkih zadataka transportne avijacije, bilo da su specijalno organizovana u slučaju hitne potrebe ili da se preduzimaju u okviru vazdušno-desantnih dejstava, pri čemu se koriste avioni ili helikopteri koji se prazni vraćaju.

Kao primere zadataka vazdušnog snabdevanja pisac pominje vazdušni mostobran sa Berlinom 1948. godine, Liban i Formozu.

Sredstva i sadašnje mogućnosti transportne avijacije. — Da bi se obezbedilo uspešno izvršenje svih ovih zadataka transportna avijacija mora zadovoljiti određene zahteve. Ona će morati da:

— iskrca tovar na zemljište ograničenih dimenzija, koje je nabrzinu podešeno, a eventualno i pod vatrom neprijatelja;

— ima široke mogućnosti za let potpuno opremljenih padobranaca i materijala koliko teškog toliko i obimnog;

— naizmenično prenosi teški tovar, ljude (kako borce tako i ležeće ranjenike);

— što brže i sa minimumom pomoći sa strane utovari i istovari materijal koji prenosi;

— bude osposobljena za noćno letenje i po rdavom vremenu, bez pomoći radioinfrastrukture;

— raspolaze velikom nosivošću i da ne iziskuje naročito održavanje;

— ne bude suviše osetljiva na neprijateljska dejstva ili klimatske uslove.

Pisac je mišljenja da je danas teško naći avione koji mogu da zadovolje u isti mah sve ove zahteve. Zato se do sada i nije išlo na to da se izradi jedan tip aviona koji bi bio osposobljen za sve, već se pribegava kombinovanoj upotrebi nekoliko tipova aviona koji se uzajamno dopunjuju.

Tipove transportnih aviona koji su sada u upotrebi pisac razvrstava u tri grupe.

a) *Teški avion* je sposoban da izvršava zadatke od strategijske važnosti, da preleće okeane i prima gotovo sve vrste opreme koje danas koriste oružane snage. Kao predstavnika ove grupe on navodi C 133 *Cargomaster*, težine 130 t (sa tovarom), koji može da prevali 6.500 km leteći brzinom od 600 km/čas. Nosivost mu je 25 t tereta ili 200 ljudi.

b) *Srednji avion* izvršava taktičke zadatke koji su vezani za bojište: vazdušno-desantna i padobranska dejstva, snabdevanje i evakuaciju. On može da ima nešto manju brzinu i akcioni radijus, ali zato mora biti osposobljen da se spušta na travne poletno-sletne staze, na pesak ili led i da tamo dotura angažovanim jedinicama neophodnu opremu: kamione, topove i haubice, inženjersku opremu, baterije taktičkih raketa itd. Za primere ove vrste aviona pisac uzima američki C 130

Hercules, britanski *Beverley* i francuski *Bréguet 765*.

c) *Laki avion* je prilagođen za najkraće etape, ekonomičniji je i zadovoljava se ograničenom infrastrukturom. U toj grupi vlada suparništvo između aviona nešto poboljšanog klasičnog tipa, onih koji poleću vertikalno ili sa vrlo kratkih poletno-sletnih staza, i helikoptera. Ovde se još uvek traži najbolje rešenje i po pišćevom mišljenju izgleda da za sada još nije pronađena najpovoljnija formula. Pa ipak, on smatra da ova kategorija aviona može da izazove najveći preokret u izvođenju borbe na zemlji pošto će njihova upotreba biti vrlo elastična, a broj veliki. Helikopter, donedavno ograničen na maksimalni teret od 3 t, povećao je sada svoju nosivost na 4,5 t ili 43 čoveka (britanski *Westminster*). On može da pređe 600 km, da leti brzinom od 240 km/čas, i da ponese 4 t ili 40 ljudi. Sovjetski helikopter *Horse* može da savlada 800 km, leteći brzinom od 175 km/čas, dok sovjetski *Hook* savlađuje odstojanje od 600 km (leteći brzinom od 200 km/čas), noseći pritom teret od 10 t ili 80 ljudi.

Mnoge činjenice govore u prilog toga, ističe pisac, da se u ovoj grupi aviona ne teži po svaku cenu ostvarenju potpunog vertikalnog poletanja ili sletanja. Poletanje sa kratkih odstojanja, od nekih otprilike 100 m, i sletanje sa dosta smanjenom brzinom na isto toliko dugu poletno-sletnu stazu dopuštaju da se nazru buduća ostvarenja na ovom polju.

Transportna avijacija pojedinih zemalja. — Transportne flote u okviru vazduhoplovstva pojedinih zemalja trebalo bi da odgovore potrebama raznih intervencija koje se predviđaju. Međutim, one su najčešće ograničene budžetskim mogućnostima svake zemlje, zatim prioritetom koji se gotovo svuda daje avionima za borbu i sredstvima protivavionske odbrane. Problemi koji iskrsavaju u vezi sa transportnom avijacijom različiti su u svakoj zemlji. Avioni u upotrebi su različitih tipova, a izvesni počinju i da zastarevaju.

Tako, na primer, pisac tvrdi da SAD raspolažu sa 1.400 transportnih aviona, među kojima su 600 teških četvoromotora, od kojih samo jedan deo izvršava zadatke transporta u pravom smislu reći, a ostali imaju više pomoćne zadatke. Američka vazдушna transportna flota u mogućnosti je da odjednom prenese 7.000 t na daljinu od 6.000 km.

Grupe taktičkog vazduhoplovstva raspolažu trenutno istim kapacitetom prenosa od ukupno 7.000 t, a pri neprekidnom korišćenju, transportnom moći od 8.000 t dnevno na daljinu od 1.000 km (odlazak i povratak).

Gro sredstava francuske transportne avijacije obrazuje 7 skvadrona²⁾ (avioni *Nord 2.500*) koji su pojačani jednim teškim skvadronom *Bréguet 765*. Kapacitet ove transportne flote iznosi trenutno 500 t, a pri neprekidnom korišćenju dnevni kapacitet dostiže 600 t na 1.000 km (odlazak i povratak).

Britanska transportna flota raspolaže u isti mah transportnom avijacijom sa dugim akcionim radijusom i transportnom avijacijom za izvršenje taktičkih zadataka. Avioni koji se koriste su sasvim različitih osobina i nemaju iste zadatke. Zato je, po mišljenju pisca, teško proceniti njihove mogućnosti. On smatra da bi britanska transportna avijacija mogla u svakom slučaju da obezbedi prenos od 1.500 t dnevno na daljinu od 1.000 km (sa povratkom).

Ovim sredstvima, koja sačinjavaju avioni klasičnog tipa, od kojih je jedan deo već prilično zastareo, treba dodati i transportna u organskom sastavu američkih kopnenih snaga koje su opremljene lakim avionima i naročito helikopterima namenjenim da im omoguće veću pokretljivost u borbenoj zoni. Trenutno, tvrdi pisac, svaka američka armija raspolaže sposobnošću prenosa 6.000 ljudi ili 700 t tereta na odstojanje od 100—200 km. Laki helikopteri u organskom sastavu američke pešadijske divizije omogućuju jednovremeni prenos 140 ljudi sa lakim naoružanjem. Transportnu podršku divizije mornaričke pešadije obezbeđuje nekih 100 helikoptera i lakih aviona.

Što se tiče SSSR-a, pisac smatra da je tamo glavni napor usredsređen na oblast helikoptera, s obzirom da se sovjetske vazdušno-desantne jedinice uglavnom prenose helikopterima i dejtstvuju u direktnoj vezi sa kopnenim jedinicama, naročito oklopnim divizijama. Transportna flota sovjetskog vazduhoplovstva obuhvata još mnogobrojne dvomotorne avione, približne vrednosti kao i avioni tipa *Dakota*, oko 600 aviona za vazdušno-desantne

²⁾ Skvadron kod transportne avijacije odgovara približno jačini jedne eskadrile, s tim što ima svoj štab dok ga eskadrila nema. — Prim. prik. V. H.

jedinice i isto toliko za svaku armiju taktičkog vazduhoplovstva. Ukupna moć sovjetske transportne avijacije može se, po mišljenju pisca, proceniti na 10.000 t dnevno na daljinu od 1.000 km. Opremanje transportne avijacije avionima *Antonov ANIO*, koje je u toku, treba još više da podigne vrednost ovih snaga i da im omoguću prenos težih tereta na velike daljine.

*

Proučavanje potreba koje može da zadovolji transportna avijacija i sredstva kojima raspolaže ili treba da raspolaže, u priličnoj meri dopušta, po mišljenju pisca, da se proceni njena uloga u različitim oblicima eventualnog sukoba. Dosađajne iskustvo omogućuje izvlačenje pouka u pogledu onoga šta se može očekivati od transportne avijacije u jednom sukobu lokalnog karaktera, kao što je to bio slučaj u Koreji i Indokini.

Međutim, interesantno je osvrnuti se na njenu ulogu u eventualnom atomskom

ratu. Korišćenje moćnog eksploziva, velikog radijusa dejstva, nateraće jedinice na bojištu na rasturanje po frontu i dubini, dok će koncentracije snaga ostati i dalje neophodne za razvoj svake operacije. Lako se može zamisliti da će svaki manevar, čiji uspeh rezultira iz pokretljivosti, zavisiti isključivo od brzine potrebnih premeštanja jedinica. Štaviše, treba pretpostaviti da će komunikacije na zemlji postati praktično neupotrebljive usled levkova stvorenih eksplozijama i zemljišta zatrovanog radioaktivnim padavinama. Prema tome, kako za izvođenje operacija tako i za logističku podršku ostaće kao jedino upotrebljiv vazdušni put.

Iz iznetog proizilazi, podvlači pisac na kraju članka, značaj postojanja transportne avijacije, kako strategijske tako i taktičke, pa makar ona bila i ograničene jačine, s tim da bude prilagođena zahtevima savremenog rata.

V. H.

Fridrih Depner

NEKA RATNA ISKUSTVA IZ PEŠADIJSKE ODBRANE¹⁾

Činjenica da je nemačka vojska bila poražena u oba svetska rata otežava, po mišljenju pisca, zauzimanje kritičkog stava u pogledu procene njenih ratnih iskustava. Međutim, on smatra da pri tome uspeh ili neuspeh ne bi smeo da se uzme kao odlučujuće merilo, već da treba razmotriti sve uticajne faktore kako bi stena iskustva mogla imati neku vrednost.

S obzirom na to da Nemci u toku prvog svetskog rata — u stvari pozicijskog — nisu mogli da razviju neke odlučne operacije jer su bili materijalno slabiji od protivnika, oni su se kasnije, više instinktivno nego na osnovu principijelne procene, odricali svake pozicijske odbrane. Ovo su činili uprkos činjenici da je pozicijska odbrana mogla biti i vrlo efikasna, jer se nije mogla probiti sve do masovne pojave tenkova.

Pisac ističe da rovovskom odbranom ne treba tražiti rešenje. U operaciji se i odbrana izvodi dinamično. U taktici je, međutim, pozicijska odbrana najprostiji vid borbe kojim se slama napadač i štete sopstvene snage.

Problem protezanja prednje linije odbrane, u svetlu iskustava iz drugog svetskog rata, razmatran je već ranije u jednom članku u časopisu *Wehrkunde*. U njemu se traži protezanje glavne borbene linije na brdovitom zemljištu, po pravilu, na zadnjem nagibu, a katkad i po grebenu. To su one iste postavke koje je obuhvatalo i nemačko pravilo posle prvog svetskog rata. U tom članku se dalje kaže da samo jake protivtenkovske prepreke ispred fronta i teško pregledno zemljište mogu opravdati izbor glavne borbene linije na prednjem nagibu.

Mideldorf je u svojoj knjizi »Taktika u pohodu na Rusiju« izložio osnovne uslove od kojih treba da zavisi izbor položaja. On navodi da na prvo mesto dolazi protivoklopna zaštita, zatim da pešadija

¹⁾ Über die Auswertung von Kriegserfahrungen in der infanteristischen Verteidigung, von Friedrich Doepner, *Wehrkunde*, Zap. Nemačka, jun 1961.

mora biti zaklonjena od ugleda sa zemlje i osmatrane vatre. Zahtevi protivoklopne odbrane, međutim, ne smeju biti važniji od zahteva pešadije. Tesnoj povezanosti između pešadije i protivoklopne odbrane od daje naročito mesto. Kroz teškoće na koje napadač nailazi, Mideldorf vidi prednosti položaja na zadnjem nagibu.

Odrana na prednjem nagibu bila je u drugom svetskom ratu skopčana sa naročito visokim gubicima usled pojačanog dejstva oruđa sa položenom putanjom (tenkovi, samohodna i protivoklopna oruđa) koja su gađala neposredno. U stvari, slična su bila i iskustva iz prvog svetskog rata pa su ipak zanemarena. Potreba za artiljerijskim osmatračnicama ne sme, po mišljenju pisca, nikad nametnuti pružanje glavne borbene linije na prednjem nagibu, jer sopstvena artiljerija, pritisnuta i sama vatrom, ne može sprečiti neprijateljevu artiljeriju i tenkove da uništavaju pešadiju i doprinesu slomu odbrane.

Povezanost odbrane. — Oklopne jedinice mogu i u odbrani da rasturaju svoje snage i da ostavljaju neposednute rejone jer svakog momenta mogu da intervišu i tuku neprijatelja koji bi u njih upao. Pešadija je, međutim, usled nadmoćne vatre napadača, vezana za svoj položaj i ne može da interviše u međuprostorima jer bi napadač takve pokušaje svojom nadmoćnom artiljerijom, tenkovima i pešadijom odmah razbio. Eventualni uspeh sopstvene pešadije, koja za ovakve zadatke nije opremljena, zahtevao bi suviše mnogo gubitaka, što se protivi osnovnom zahtevu odbrane — ekonomičnoj upotrebi sopstvenih snaga.

Snage se pri posedanju položaja ne raspoređuju neprekidno i ravnomerno, već obrazuju težišta sa gušćim i dubljim posedanjem. Kod neprekidnog posedanja nema međuprostora koje bi trebalo braniti vatrom, pa zato nije ni potrebno da se koriste dominantne tačke, već treba uzimati najmanje upadljive delove zemljišta i pružanje položaja prilagođavati prirodnim zaklonima. To odgovara i iskustvima iz prvog svetskog rata o posedanju položaja sa osloncem na neupadljive i šahmatski raspoređene oslone tačke. Otporne tačke moraju, naprotiv, imati vatrene zone u više pravaca pa su zato vezane za istaknute delove zemljišta. Na taj se način one iz nužde izlažu osmatranju i dejstvu sa zemlje i iz vazduha i mogu lako biti savladane.

Protiv neprekidnog — linijskog posedanja položaja postoji prigovor da za njega u odbrani nema dovoljno snaga. Međutim, pri normalnim širinama fronta ima dovoljno automatskog oružja ne samo za posedanje u neprekidnom šahmatskom rasporedu, već i za raspored po dubini, tako da se mogu obrazovati čak i težišta.

Svakako da se prikupljanjem streljačkog voda na malom prostoru može pojačati odbrana takvog reiona. Pri njegovom rasporedu na širini od 65 m došlo bi po jedno automatsko oružje na 2 m fronta, ali bi između takvih otpornih tačaka ostali međuprostori od 400 m po širini i 250—300 m po dubini. Pešadija prikupljena u takvim otpornim tačkama bila bi idealan cilj za napadačevu artiljeriju i minobacače i ne bi mogla da se izvuče levo ili desno. Kako bi ona onda, pita se pisac članka, pritisnuta vatrom napadača, mogla sprečiti njegov prodor kroz međuprostor? Ona to nije u stanju da učini, pa se zato organizuje za kružnu odbranu. U tom slučaju se moraju angažovati pokretne rezerve radi oslobađanja otpornih tačaka, a pešadija u stvari ne izvršava svoj zadatak — zamene i oslobađanja oklopnih jedinica za druge zadatke. Pešadija svojim rasporedom mora prinuditi napadača da je napadne, a ne da je pritisne vatrom po otpornim tačkama, da prođe pored nje i okruži je.

Mideldorf u svojoj »Taktici« predviđa da se između otpornih tačaka primene otporna gnezda, čije posade treba da se pri nadmoćnijem napadu povuku u otporne tačke. Ovako zamišljena gnezda teško bi mogla da ispune svoj zadatak — da upotpunjuju vatru otpornih tačaka tako da napadač naiđe na vatru sa dva, a po mogućstvu i sa tri pravca. Pitanje je takođe da li flankirnoj vatri treba pri davati toliki značaj, pošto će se svako gnezdo braniti prvenstveno frontalno. Pri povlačenju iz otpornih gnezda napadač bi nesmetano mogao da savlada braničeve snage i time da naruši sistem odbrane. U kritičnom momentu njegovog prodiranja morale bi se u otpornim tačkama izdvojiti snage s fronta radi kružne odbrane i na to se mora računati još od početka.

Posebno iskustvo iz drugog svetskog rata, ističe pisac, odnosi se na spojeve branioca. Da bi se oni obezbedili, treba grupe za obezbeđenje spojeva slati na susedne odseke, i to u dubinu odbrane, a u visinu prednjeg kraja da bi se jedinice na taj način međusobno bolje »povezale«. Sovjeti su decembra 1941. godine

pred Moskvom, kroz nedovoljno obezbeđene spojeve, postizali manje prodore, a posle ih, zbog nepažnje Nemaca, proširivali do operativnih razmera na taj način što su kroz njih u toku noći ubacivali sve jače snage. Do problema spoja u odbrani, po mišljenju pisca, dolazi usled nedovoljnog osećanja odgovornosti za njih, dok se unutar rejona jedinice svaki upad napadača ozbiljno shvata. Pešadija u nižim jedinicama vodi, s jedne strane, frontalnu odbranu, a ujedno se grčevito bori za održavanje celovitosti jedinice, jer se u slučaju njenog narušavanja moraju upotrebiti rezerve, što je opet skopčano sa gubicima.

Korišćenje pomenutih ratnih iskustava u odbrani pešadije opravdano je samo kada se raspolože sa dovoljno snaga. Ako ovih nema dovoljno, ne može se više obrazovati nikakva dubina i tanka linija pešadije postaje slična bisernom nizu, koji nije dovoljan za zadržavajuću odbranu, već jedino za osiguranje. Iskustva stečena sa takvim snagama ne mogu se koristiti kod određivanja načina posedanja položaja u odbrani. U zimu 1941/42. godine Sovjeti su se provlačili kroz takve linije neprimećeni čak i po danu, a noću se provukla i čitava jedna njihova konjička divizija. U bici kod Baranova u kojoj je vidljivost, zahvaljujući veštačkoj magli, bila ograničena na 50—100 m, oni su često upadali neprimetno i u dubinu do jednog kilometra.

Prema Mideldorfu, grenadirska četa može da brani front od 1000 m sa 3—4 otporne tačke širine 80—150 m, dakle sa 240—600 m posednutog i 760—400 m neposednutog fronta. Kako se to može uskladiti sa iskustvima kod Baranova? U Koreji su uspevali napadi tehnički slabije opremljene strane jer kod branioca nije bila obezbeđena povezanost. Otporne tačke, koje su bile pripremljene za kružnu odbranu, obilježene su i tako su gubile svoj značaj.

Pisac navodi jedan primer iz drugog svetskog rata gde su linijski raspoređene jedinice na prednjem nagibu još pre početka borbe uništavane masovnom i osmatranom vatrom protivničke artiljerije, dok je jedna divizija raspoređena na zadnjem nagibu imala mnogo manje gubitaka. Iz ovog se primera, međutim, izvlači zaključak da u ovom slučaju linijski raspored nije odgovarao.

Izdata uputstva u toku rata često su upućivala na linijsku izradu rovova. Na jednoj skici iz 1944. godine prikazana su

paralelno 3 neprekidna rova. Pri daljoj izgradnji trebalo je izraditi još jedan rov širine najviše 80 sm koji bi služio jednovremeno i za protivtenkovsku zaštitu. U jednom nemačkom udžbeniku, izrađenom na osnovu ratnih iskustava, stoji da se pri prelasku u odbranu pojedinačna postrojenja, raščlanjavanjem po dubini, povezuju u neprekidan položaj i da se najistaknutija postrojenja glavne borbene linije međusobno povezuju rovom koji će ujedno biti i prva linija rovova uređena za borbu. Dalje se govori o drugom, trećem i četvrtom rovu. U jednom nastavnom uputstvu iz poslednjih meseci rata stoji da se međuprostori između stalnih postrojenja izgrađuju kao poljski položaji i njihova postrojenja povezuju prikrivenim saobraćajnicama.

Utvrdjivanje u nemačkoj vojsci, kao ni odbrana, nije bilo omiljeno. Međutim, u uputstvu za obuku iz januara 1945. godine ističe se značaj utvrđivanja. Iskustva o utvrđivanju, stečena na istočnom frontu, odnose se prvenstveno na oblast improvizovanog, poljskog utvrđivanja, čija se vrednost tamo naročito pokazala.

Planski organizovano utvrđivanje od strane nižih komandi još je daleko značajnije od improvizovanog. Nedovoljno primenjivanje planskog utvrđivanja ukazuje na to da u ratu ne može da funkcioniše ono što se nije pripremlilo u toku mira. Poljsko utvrđivanje spada u domen inžinjerijske obuke svih trupa, a obično se izvodi uz stručnu pomoć inžinjerijskih jedinica. Plan utvrđivanja u odbrani, podvlači pisac, značajan je kao i plan vatre.

Protivoklopnu odbranu pisac razmatra samo sa gledišta protivtenkovskih prepreka jer su ove značajne za izbor prednjeg kraja. Prvi zadatak neprijateljevih tenkova, po mišljenju pisca, biće da sa daljine uspešnog dometa svojih topova neutrališu pešadiju i protivoklopna sredstva. Ako neposredno pred položajem branioca postoji neka reka ili močvarno zemljište kao protivtenkovska prepreka, prednji kraj će se najčešće morati postaviti na prednji nagib kako bi se prepreka mogla braniti. Ova prepreka, međutim, ne može sprečiti da tenkovi i artiljerija svojom vatrom ne neutrališu pešadiju i protivoklopna sredstva raspoređena na prednjem nagibu. Kada oni budu neutralisani, napadačeva pešadija će zauzeti prednji nagib i protivtenkovska prepreka izgubiće značaj. Ona zapravo i nema nikakvog značaja, osim da navuče pešadiju na posedanje prednjeg nagiba i time

je izloži uništenju. To se iskustvo ponavljalo veoma često u drugom svetskom ratu i istaknuto je u jednom nemačkom uputstvu iz 1944. godine. Po njemu, za određivanje protezanja prednjeg kraja mogu se uzeti u obzir samo veći rečni tokovi i jake protivtenkovske prepreke. Da li će se glavna borbena linija povlačiti duž vodenog toka ili iza njega, određuje se izviđanjem na zemljištu. Manji vodeni tokovi, sa mnogo okuka, nisu pogodni za glavnu borbenu liniju. Kod njih je bolje da se odbrana organizuje na zadnjem nagibu uzvišenja koje se nalazi na napadačevoj obali. Na širokim rekama treba na napadačevoj strani organizovati mostobrane i to na zadnjim nagibima i dominantnim tačkama. Na taj način reka obrazuje protivtenkovsku prepreku pozadi glavne borbene linije.

Protivtenkovske prepreke moraju se postavljati i birati tako da ih može osmatrati sopstvena pešadija i protivoklopna sredstva, ali da se ovi pri tome ne izlažu neprijateljevom osmatranju i vatri. To znači da moraju biti na zadnjem nagibu i u dubini položaja. Za to su pogodne strme padine, usečeni putevi, vodeni tokovi, a naročito veštački protivtenkovski rovovi i zaseci. Njihovo mesto određuje komandant. Prema jednom nemačkom propisu iz 1944. godine, protivtenkovski rovovi treba da se primenjuju u okviru glavne borbene linije i položaja za zaštitu artiljerije, s tim da se prvo izradi onaj u dubini, pa tek onda u okviru glavne borbene linije. Ovaj treba, kao prvi rov, da se proteže na zadnjem nagibu, zaklonjen od neprijateljevog ugleda, na oko 150—300 m pozadi glavne borbene linije, odnosno najistaknutijeg streljačkog rova. Drugi protivtenkovski rov treba da se nalazi na 2—3 km pozadi glavne borbene linije i na oko 500—1000 m ispred vatrene položaja artiljerije.

Za pešadijsku odbranu koja će se voditi savremenim naoružanjem trebalo bi, na osnovu iskustava iz drugog svetskog rata, usvojiti sledeće osnovne postavke:

— Kod izbora položaja odlučujući su zahtevi pešadije i njene protivoklopne odbrane. Protiv nadmoćnog neprijateljevog vatrenog dejstva ona se može održati samo na zadnjem nagibu ili tamo gde reljef i pokriveno zemljište onemogućuju neprijatelju osmatranje sa većih odstojanja. Ako se daje prednost interesima artiljerije, to će imati za posledicu izlaganje sopstvene pešadije i njenih protivoklopnih sredstava uništenju, a time i slom čitave odbrane.

Reka ispred položaja često nije značajna za protivoklopnu odbranu jer neće moći da spreči prelaz tenkova ako bude uništena pešadija sa protivoklopnim sredstvima, koja u tom slučaju mora biti postavljena na prednjem nagibu i izložena osmatranom dejstvu tenkova i artiljerije.

— Pešadija nije pogodna za pokretnu borbu, već treba da se brani na položaju. Ona može odbiti napadača i sprečiti njegovo infiltriranje samo ako je njena odbrana čvrsto povezana. Borba za održavanje ove povezanosti je bitna karakteristika pešadijske odbrane. Odbrana po izolovanim otpornim tačkama ne može sprečiti prodiranje napadača kroz međuprostore, pa zato ni njen proboj.

— Utvrđivanju treba posvetiti naročitu pažnju još u mirnodopskoj obuci.

Razvitak teorijskih postavki za dejstva prilikom upotrebe atomskog naoružanja može, po mišljenju pisca, biti uspešan samo ako se vodi dovoljno računa o dejstvu novog oružja. Nužna je realna ocena tog dejstva. Ratni događaji nisu sami po sebi ratna iskustva. Ova se mogu izvlačiti samo u odnosu na konkretno postavljena pitanja kao što je, na primer: kako mogu otporne tačke sprečiti prodor napadača. Ovo važi i za dejstva u atomskim uslovima. Treba imati na umu, zaključuje pisac, da se sa odbranom ne sme rizikovati, jer dok neuspeh u napadu ne mora imati teških posledica, neuspeh branioca može značiti njegov opšti i potpuni slom.

S. P.

NAČELA ZA OFORMLJIVANJE ZAMISLI, ORGANIZOVANJE I IZVOĐENJE VEŽBI

U 1960. godini izišlo je novo italijansko uputstvo o tome kako se oformljuje zamisao, organizuju i izvode vežbe, koje se bitno razlikuju od ranijeg, izdatog 1952. godine, i u kome je — prema potvrđanju komentatora — vođeno računa o potrebama savremene obuke i o iskustvima stečenim za osam godina primene starog uputstva. S obzirom na sve to, novo uputstvo je predmet komentara u zasebnom članku.¹⁾

U novom uputstvu, za razliku od ranijeg, kako se ističe, načela i direktive opšteg karaktera svedeni su na najbitnije, ali je zato široko obrađena tehnika organizovanja vežbi, s obzirom na njihove različite vrste i uslove u kojima se mogu izvoditi (s komandama, jedinicama, školama itd.), a posebno su izneti mnogobrojni primeri organizovanja tipičnih vežbi u okviru divizije.

Pored teksta koji pruža sliku poslova oko oformljivanja zamisli, organizovanja i izvođenja vežbi — najpre u opštim crtama, a potom i u pojedinostima, sa posebnim osvrtom na razne vrste predviđenih vežbi — uputstvo ima i tri priloga. U prvom su data načela za organizovanje, planiranje i funkcionisanje posrednika, u drugom organizovanje i funkcionisanje sudijskog aparata, a u trećem se iznose konvencionalni propisi za vežbe sa trupom.

U uvodnom delu uputstva razrađeni su ukratko opšti pojmovi i stavovi. Iz komentara se vidi da su predviđene tri osnovne vrste vežbi koje se prema objektu obuke dele na: a) vežbe sa kadrovima, b) vežbe sa štabovima i c) vežbe sa trupom.

Sem toga, vežbe se mogu deliti i prema načinu predstavljanja neprijatelja (jednostrane ili dvostrane), prema mestu gde se izvode (u učionici, na zemljištu, ili delom u učionici a delom na zemljištu), kao i prema tome da li se izvode sa vatrom ili bez nje.

Dopuštena je mogućnost da se, kad to potrebe zahtevaju, izvodi specijalna nastava, obuhvaćena opštim nazivom »vežbe pripreme obuke«, koja ima za cilj da se dopuni priprema kadrova, štabova i trupe

u pogledu posebnih zahteva vežbi koje treba da se izvode.

Vežba se ostvaruje kroz ove tri faze: zamisao, organizovanje i izvođenje.

Zamisao neke vežbe sastoji se u utvrđivanju elemenata koji karakterišu njen nastavni aspekt i služe kao osnova za buduće organizacijske poslove. Ti elementi obuhvataju:

a) cilj i naziv vežbe, pri čemu na već označen cilj u godišnjem programu nastave mogu uticati i razlozi od posebnog interesa, kao i praznina ili nesigurnost zapažene u dotada pređenim temama; naziv vežbe određuje taktičku radnju kojom treba postići predviđeni cilj obuke;

b) vrstu vežbe (sa kadrom, štabovima, trupom) i osnovni način izvođenja;

c) pouke koje treba izvući; one treba da su brojno ograničene, a jasno i potpuno formulisane;

d) kadrove, komande ili jedinice koji će učestvovati;

e) komandanta vežbe;

f) vreme, zemljište i sredstva na raspolaganju;

g) posebna uputstva o tome da li će se primeniti pravila koja su na snazi ili ona koja se tek ispituju.

Za određivanje elemenata zamisli nadležna je komanda koja naređuje da se vežba izvede ili njoj neposredno pretpostavljena komanda.

Organizovanje vežbe obuhvata sve prethodne postupke, na osnovu elemenata utvrđenih u zamisli, da bi se izabralo zemljište, predstavila situacija jedinice koja će se upotrebiti, odredio zadatak i dali elementi za procenu neprijatelja. Sem toga, ono obuhvata i sve izvršne postupke kao što su sastavljanje komande vežbe, raspodela dužnosti, planiranje posrednika i sudija, kontrola vežbe, zbrinjavanje nastavnim i drugim materijalnim sredstvima itd.

Organizovanje spada u nadležnost komandanta vežbe, a konkretizuje se oformljenjem dokumenata koji treba da su jednostavni, kratki i sažeti.

Izvođenje se sastoji u izvršenju zadatka postavljenih u dokumentaciji čija je svrha da se postigne predviđeni nastavni cilj. U opštim crtama ono obuhvata ove faze:

¹⁾ *Norme per l'impianto, l'organizzazione e lo svolgimento delle esercitazioni, Rivista militare, Italija, jul-avgust 1961.*

— ispitivanje i procenu osnovnih elemenata konkretnog zadatka;

— rešavanje problema koje nameće konkretan zadatak;

— izdavanje zapovesti (ili rukovođenje dejstvom ili izvršenjem predviđenih taktičko-logističkih zadataka sa trupom);

— eventualno menjanje situacije (bilo intervencijom komande ili posrednika, bilo dejstvom jedinice);

— objedinjavanje i proučavanje iskustava.

Posle takvog opšteg uvoda i formulisanja osnovnih postavki, u komentaru se prelazi na obradu svake pojedine vrste vežbe.

Vežbe sa kadrovima. — Cilj im je usavršavanje pripreme profesionalnih kadrova, prema činovima i položajima, za izvršavanje taktičko-logističkih zadataka i izdavanje jasnih i konciznih naređenja. Načelno se takve vežbe organizuju kao jednostrane, a rad neprijatelja se daje putem supozicija; mogu se izvoditi u učionici ili na zemljištu, kao i kombinovano; korisne su za proučavanje nekog operativnog problema na samo jednom komandnom stepenu.

Učesnici mogu raditi objedinjeno po grupama ili individualno. Od toga zavisi i organizovanje vežbe. Ako je rad grupni, učesnici obrazuju komandu određenog stepena, a jedan između njih je u ulozi komandanta. Tim načinom rada proučavaju se i rešavaju kompleksni problemi komande određenog stepena, a učesnici se privikavaju na kolektivan rad u okviru jednog štaba. Nasuprot tome, kod individualnog rada svaki je učesnik u ulozi komandanta jedne od potčinjenih jedinica ili načelnika nekog odeljenja ili službe u dotičnoj komandi i rešava zadatak samostalno.

Ako ima dosta učesnika može i više njih istovremeno biti u ulozi komandanta iste jedinice ili načelnika istog odeljenja ili službe.

Vežbe sa štabovima imaju za cilj unapređivanje rada i uvežbavanje komandnata i komandi, usavršavanje organizacije ovih poslednjih i njihovog funkcionisanja u uslovima rada koji su što je moguće sličniji ratnim. Takve vežbe su po pravilu jednostrane, a mogu se izvoditi u učionici ili na zemljištu.

Mada se na taj način mogu vežbati komande ma kog stepena, i to bilo izolovano ili istovremeno sa pretpostavljenom ili potčinjenom komandom, preporu-

čuje se da se takve vežbe istovremeno organizuju samo sa dva komandna stepena i to od divizije do bataljona. U komentaru se ovo ograničenje objašnjava organizacijskim teškoćama pri izvođenju vežbi, nedovoljnim raspolaganjem kvalifikovanim kadrovima i sredstvima veže.

Pri organizovanju vežbi sa štabovima određuje se i planira izvesna priprema obuka, neophodna da bi se garantovali što veća korist i pravilno izvođenje samih vežbi. Obično se tu predviđaju vežbe u funkcionisanju organa štaba i veza.

Ukoliko se vežba izvodi na zemljištu, komanda se raspoređuje onako kako bi to bilo u stvarnosti. Ona se organizuje, radi i premešta na osnovu zahteva konkretne taktičke situacije, a sistem operativnih veza se kompletno uspostavlja. Uopšte uzev, vežba se normalno odvija imajući u vidu stvarnu situaciju u pogledu vremena, mesta i meteoroloških uslova.

Za vežbu u učionici komanda se raspoređuje u jednoj ili više zgrada, a izuzetno se dozvoljava da ostane u svojim formacijskim prostorijama. Sistem operativnih veza se ili zamišlja, ili se zamenjuje jednim centrom veza koji je tako organizovan da daje sliku mogućnosti i ograničenja na koje se nailazi u stvarnosti. U okviru pripreme obuke ne predviđa se trenaž komandi ni vežbe u funkcionisanju veza.

Pošto se vežbe sa štabovima organizuju uvek kao jednostrane, to one ne zahtevaju formiranje sudijskog aparata. Kontrola rada spada u nadležnost komandanta vežbe i on je ostvaruje preko određenih oficira (za unutrašnje funkcionisanje rada, mere bezbednosti, organizovanje i pravilnost razmeštaja) i službom prisluškivanja radi kontrole veza. Sem toga, on može preduzeti i izviđanje iz vazduha radi kontrolisanja kako je izvršeno maskiranje ili, pak, ubaciti manje delove »neprijatelja« (partizane i sl.) ili manje vazdušne desante radi ispitivanja efikasnosti neposredne odbrane komandnog mesta.

U uputstvu je predviđeno da jedna takva vežba može trajati od nekoliko časova do više dana, što zavisi od njenog cilja i od nivoa — stepena komande koja se uvežbava. Tako, na primer, racionalno je da se komandna vežba na nivou korpusa na zemljištu potpuno odigra za četiri dana, od čega se prvog dana zauzima početni raspored, uspostavlja i isprobavaju veze, a ostala tri dana su za samu vežbu i povratak.

Po zauzimanju početnog rasporeda vežba se odvija ovako:

a) Najpre komanda i njeni organi izdaju operativne i logističke zapovesti u skladu sa dobijenim zadatkom i početnom situacijom.

b) Pošto pomenute zapovesti stignu u potčinjene komande i one izdaju zapovesti svojim jedinicama, stupaju u dejstvo posrednici. Oni dejstvuju na tri načina:

— prenoseći od potčinjenih jedinica podatke o neprijatelju i razvoju situacije, kao i zahteve za pojačanjima ili za vatrenu podršku (tzv. grupa za aktiviranje odozdo);

— dostavljajući podatke o situaciji na bokovima i kod suseda (tzv. grupa za bočno aktiviranje);

— prenoseći naređenja i informacije o situaciji od strane viših štabova (tzv. grupa za aktiviranje odozgo).

c) Na osnovu tako dobijenih podataka i zahteva, komanda koja se uvežbava rukovodi »borbenim« dejstvima:

- izdavanjem potrebnih naređenja;
- obaveštavanjem svih onih kojima bi konkretni izveštaji mogli koristiti;
- zahtevanjem podrške konvencionalnom ili atomskom vatrom, dotura raznih borbenih potreba, evakuacije i sl.;
- odlučivanjem o eventualnom premeštanju komandnih mesta.

U komentaru se pominje da je, prema stečenim iskustvima, dovoljno ako se svakog dana vežbe izvede samo jedna osnovna taktička radnja. Na kraju svakog dana daje se komandi koja se uvežbava jasan i potpun pregled situacije svojih i protivničkih snaga. To je ujedno i polazna situacija za sutrašnji rad.

Vežbe sa trupom imaju trostruki cilj: a) uvežbavanje kadrova u stvarnom komandovanju; b) učvršćivanje znanja trupe stečena obukom i c) obuka jedinica u sadejstvu i koordiniranoj upotrebi organskih sredstava i ojačanja. Pri oformljivanju zamisli takvih vežbi treba proceniti da li se raspolaze dovoljnim brojem ljudi i sredstava za kompletiranje jedinica i prilagoditi svrhu i temu vežbe tim mogućnostima.

Potom se komentator osvrće na pitanje organizovanja i izvođenja tih vežbi. Organizuju ih prvopretpostavljene komande onih jedinica koje izvode vežbu. Vežbe mogu biti bez vatre, jednostrane ili dvostrane, i uz primenu vatre.

Kod jednostranih vežbi bez vatre težište je na takvoj organizaciji koja će jedinicu staviti u uslove dejstva što bližije ratnim. Tu, pre svega, dolazi u obzir način predstavljanja neprijatelja i njegovih postupaka, kao i određivanje taktičkih radnji koje jedinica treba da izvede potpuno u skladu sa temom i raspoloživim vremenom.

Dejstvo neprijatelja konkretizuje se određivanjem elemenata koji po sastavu i jačini odgovaraju jačini i vrsti protivnika kojeg treba da prikažu, kako bi se i na taj način postigla što verodostojnija slika borbe. Sem toga, posebno se planiraju sva vatrena dejstva i pokret, kako bi se izazvali odgovarajući željeni taktički, odnosno operativni postupci jedinice koja vežba. Ukoliko se, pak, za to ne raspolaze potrebnim ljudstvom i sredstvima, predstavljanje neprijatelja postiže se na drug način.²⁾

U komentaru se posebno ističe zahtev da se jedinici stvori i obezbedi realno potrebno vreme za izvođenje predviđene taktičke radnje.

Dvostrane vežbe pružaju veće i bolje mogućnosti za rad komandanata, štabova i trupe u uslovima koji su što sličniji ratnim. To je i razumljivo jer se u njima dejstva i reagovanja suprotnih strana izazivaju obostranim postupcima na zemljištu, a ne radom posrednika.

Kod sastavljanja jedinica koje će učestvovati u vežbi neophodno je voditi računa o tome da budu u ratnom sastavu ili bar približno njemu, ali se oni rodovi ili službe koji u konkretnoj situaciji ne dolaze do izražaja mogu i »pretpostaviti« ili »zamisлити«. Susedi desno i levo, ako su potrebni samo za to da bi dali potreban okvir jedinici koja dejstvuje, po pravilu se »zamišljaju«. Poželjno je, kako se kaže u komentaru, da jedinice koje se na istom operativnom sektoru suprotstavljaju jedna drugoj budu sastavljene po istom kriterijumu.

Kod ovih vežbi potrebno je organizovati i sudijski aparat i izabrati takvo zemljište koje — u pogledu mogućnosti nanošenja štete — pruža što povoljnije uslove za slobodu manevra i kretanja.

Ako taktičke radnje koje se ispituju prističu jedna iz druge, potrebno je da se i vežba podeli na uzastopne faze, tako

²⁾ U originalu *attivatori contrapposti*, što doslovce prevedeno znači »nasuprot postavljene pokretači.« — Prim. prev. SeŠ.

da svakoj fazi vežbe odgovara posebna ali celovita taktička radnja.

Vežbama uz primenu vatre postiže se vrlo značajan cilj — obuka jedinica u kretanju i dejstvu pod zaštitom njihovog formacijskog oružja, minobacača, artiljerije i avijacije. Razumljivo je stoga što se ističe velika važnost organizovanja poligona. Taj posao komandant vežbe poverava posebnim organima koji raspolazu potrebnim snagama i sredstvima, a komande i jedinice koje učestvuju u vežbi ne smeju se ni u kom slučaju tim angažovati. Organizovanjem poligona mora se garantovati sigurnost osoblja raspoređenog u njemu i oko njega, s jedne, a smanjiti obaveze i ograničenja koje taktičkoj realnosti mogu nametnuti zahtevi bezbednosti, s druge strane.

Sve vežbe sa trupom, bez obzira da li se izvode sa vatrom ili bez nje, odvijaju se postepeno, u tri faze: uvodnoj, izvršnoj i zaključnoj. U prvoj jedinice zauzimaju početni raspored prema predviđenom planu i dokumentima, a starešine održavaju početni sastanak, u drugoj se izvode tak-

tičke radnje predviđene vežbom, a u zaključnoj fazi komandant vežbe sakuplja pouke i iskustva, a starešine održavaju završni sastanak (analizu vežbe).

U zasebnom poglavlju govori se o radu posrednika čija je namena da kod jedinica i starešina izazovu postupke koji su neophodni da bi se došlo do željenih ciljeva nastave. Oni se pojavljuju samo kod jednostranih vežbi. Zasebno poglavlje, takođe, obuhvata organizovanje i funkcionisanje sudijskog aparata, koji se javlja samo kod dvostranih vežbi sa trupom.

Komentar se završava obaveštenjem da se u zasebnom prilogu koji je, u stvari, praktičan vodič za organizovanje najčešće praktikovanih vežbi, nalazi jedanaest primera sa kompletnom dokumentacijom. Od toga su dve vežbe sa starešinama (jedna na nivou korpusa u učionici, a jedna u okviru taktičke grupe na terenu), dve sa štabovima i sedam sa trupom (tri jednostrane i dve dvostrane bez vatre, a dve sa primenom vatre).

SeŠ.

Gert fon Koreflajš

VOJNA NAUKA I NAUKA O PRIVREDNOM POSLOVANJU¹⁾

Sve nauke, ističe pisac na početku članka, imaju izvesne zajedničke postavke. Međutim, vojna nauka i nauka o privrednom poslovanju su, po njegovom mišljenju, sasvim srodne naučne grane. Kao činjenice koje to potvrđuju on navodi, prvo, da je operativno istraživanje u vojsci preuzeto iz nauke o privrednom poslovanju, zatim da su mnogi bivši nemački aktivni oficiri postigli znatne uspehe u privrednim preduzećima, iako prethodno nisu izučavali ovu granu nauke, i da su se rezervni oficiri SAD u drugom svetskom ratu, kad se za to ukazala potreba, uspešno školovali na fakultetima na kojima se proučava privredno poslovanje. Interesantno je da i danas 10% studenata američkih fakulteta na kojima se proučava privredno poslovanje čine aktivni oficiri. Mlađi studiraju zajedno sa studentima, a stariji pohađaju višenedeljne kurseve. Isto tako u nekim

logističkim školama predaju nastavnici sa diplomom privrednih fakulteta.

Srodnost ovih naučnih grana dokazuje donekle i istorija. Najamničke trupe su, na primer, bile neka vrsta uslužnih preduzeća, upućena na rentabilno poslovanje i podložna likvidaciji ukoliko nisu mogla da isplaćuju svoje vojnike. To je i igralo značajnu ulogu u njihovim borbenim angažovanjima. Stanje se izmenilo uvođenjem opšte vojne obaveze. Napoleon se rukovodio načelom ekonomije snaga samo do bitke kod Austerlica. Klauzevic u odeljku »Vojna veština ili vojna nauka« dolazi do sličnih zaključaka kao Šmalenbah u svojoj raspravi »Nauka o privatnoj privredi kao veština«. U »Ekonomiji snaga« Klauzevic izlaže da su neupotrebljene snage isto toliko neekonomične kao i snage angažovane bez izgleda na uspeh. On dalje smatra da treba upotrebiti samo onoliko snaga i postaviti samo takve ciljeve kakvi su potrebni za ostvarenje političkih zahteva. Moltke je takođe smatrao da u ratu ne treba težiti krajnostima, već da se treba upravljati prema raspoloživim

¹⁾ Wehrwissenschaft und Betriebswirtschaftslehre, von Gert v. Kortzfleisch, *Wehrwissenschaftliche Rundschau*, Zap. Nemačka, jun 1961.

snagama. Šliften je zastupao gledište da ekonomičan može biti samo kratkotrajan rat. Nasuprot njima Ludendorff je bio pristalica totalnog rata i protivnik načela ekonomije snaga. Ovaj istorijski osvrt, ističe pisac, ukazuje na to da ne treba težiti za borbom i uspehom po svaku cenu, već da se treba rukovoditi načelom ekonomije snaga kako u strategiji tako i u taktici.

Srodnost razmatranih naučnih grana je još očiglednija u detaljima. Vojni i privredni rukovodioci moraju planirati, organizovati, davati uputstva, koordinirati snage i sredstva i nadgledati kako se postavljene ciljeve ostvaruju. Tako je, na primer, po mišljenju pisca rad neke inženjerske jedinice sličniji radu nekog građevinskog preduzeća nego radu neke jedinice u avijaciji. Izviđanje, snabdevanje i izvođenje operacija postoji i u vojsci i u privrednim preduzećima, samo što se u ovim poslednjim to obavlja u vidu ispitivanja tržišta, nabavke robe i planiranja rada po pogonima.

Dosta sličnosti postoji i kod dopunskih naučnih grana ove dve nauke, na primer, između vojne i privredne psihologije, psihotehnike, pedagogike, istorije i geografije. Takođe je sličan i odnos nauke o privrednom poslovanju i vojne nauke prema nekim drugim bliskim naučnim granama, na primer, prema tehnologiji. Svoja tehnička sredstva moraju dobro da poznaju pripadnici i vojske i privrede kako ova ne bi ostala nedovoljno iskorišćena ili, pak, bila precenjena. Ipak, ova sredstva privreda meri više ekonomskim merilima, dok za vojsku ona nisu odlučujuća. Mnogi primeri govore o tome da se očekivanja u pogledu borbene vrednosti nove vojne opreme nisu uvek u praksi ostvarila.

Isto tako i nacionalna ekonomika ima za nauku o privrednom poslovanju donekle značaj kao i politika za vojnu nauku.

Pošto postoji ovakva povezanost i sličnost između ovih dveju nauka, izvlači zaključak pisac članka, potrebno je utvrditi u čemu se taj međusobni uticaj konkretno ogleda.

Mogućnost uticaja vojne nauke na nauku o privrednom poslovanju. — Rukovodioci u privredi mogu naći korisne postavke u vojnoj organizaciji, u jasnoći vojnih planova, u sistemu nadležnosti kod vojnog komandovanja i usklađenosti delokruga odgovornosti sa nadležnošću u komandovanju.

Još posle prvog svetskog rata pojavili su se predlozi da se specijalno školuju i

po preduzećima postavljaju analogni stručnjaci kao što su u vojsci generalštabni oficiri. Za privrednike je značajna i sama tehnika naređivanja u vojsci, kao i praksa da se, u određenim vremenskim razmacima, svi štabni oficiri određuju na komandne dužnosti u trupi. Na taj bi se način izbeglo kancelarijsko naređivanje i uspostavlili lični kontakti s ljudima koji naređenja sprovode.

Mogućnost uticaja nauke o privrednom poslovanju na vojnu nauku. — Vojni starešina može izvući iz nauke o privrednom poslovanju sklonost ka razmišljanju, zasnovanom na shvatanju vrednosti, i smisao za izbegavanje neekonomičnog angažovanja ljudstva i materijalnih sredstava, i to ne samo u stvarnim ratnim uslovima već i u mirno doba, u svakodnevnom životu u kasarni i na manevrima. Danas se više ne može dozvoliti, podvlači pisac, da vojnici svakodnevno »poliraju« svoju opremu i oružje i izvode formalnu strojevu obuku dok za to vreme u skladištima leže neiskorišćena skupocena oružja i pribori. Čistoća, održavanje oružja i osećanje o zajedničkoj pripadnosti su od značaja za vojnike i potrebno je da se oni na to priviknu, ali svaki starešina mora biti svestan toga šta ovakva obuka staje. Preduslov za to je, po mišljenju pisca, da svoju jedinicu shvati kao neku vrstu privrednog pogona. U tom slučaju tištaće ga neiskorišćena radio-stanica ili borbeno vozilo isto onako kao što će preduzimača, koji razmišlja po načelima privrednog poslovanja, tištati neiskorišćena mašina za proizvodnju. Starešina koji ima osećanje za cenu troškova svoje jedinice — u pogledu iznosa njenih troškova u odnosu na njenu korisnost — drukčije će posmatrati besposlene vojnike ili grupe vojnika koji na nešto čekaju, nego onaj koji ta ekonomska načela ne poznaje. U toku poslednjeg rata mnogi rezervni oficiri iz privrede dokazali su svu korisnost ovakvog ekonomskog razmišljanja u vojnim zbivanjima.

Računovodstvo je duhovito sredstvo pri formiranju smisla za privredno poslovanje. Savremeno računovodstvo, razrađeno na bazi privrednog poslovanja, potrebno je i za formiranje osećanja za ekonomiku u oružanim snagama. Uz odgovarajuću stručnu obradu bilo bi moguće da se računovodstvo primeni i kod oružja, pribora i opreme u toku njihovog korišćenja, samo bi to bilo skopčano sa znatnim teškoćama. U trupnom knjigovodstvu ne bi bili mogući proračuni koji bi odgovarali pro-

računima o uspehu privrednog preduzeća. Cene i izdaci na vojnu opremu i naoružanje ne mogu se podvesti pod tržišno poslovanje koje bi se merilo na osnovu troškova ili prihoda. Bilo bi, međutim, moguće da se poslovanje u jedinicama posmatra kroz kontrolu troškova, i to kroz njihovo upoređivanje unutar jedne jedinice i između više njih, kao što je to moguće i kod privrednih preduzeća. Ovo naročito ako se upoređuju dve jednake jedinice u pogledu održavanja i iskorišćavanja poverenih materijalnih dobara. Pri tome ipak postoji opasnost da se smisao za privrednu ekonomičnost ne izjednači sa smislom za štednju ili, u krajnjoj liniji, tvrdičlukom. Troškovi za opravke, pogonsko gorivo i trošenje materijala moraju se obračunavati u odnosu na časove provedene u kretanju, vežbama na zemljištu ili obuci u letenju.

Po mišljenju pisca, plodna saradnja između privrednih i vojnih rukovodilaca treba da postoji i na području operativnog istraživanja, baziranog na računima kao i onog koji se ne može obuhvatiti računom.

Primer kako nauka o privrednom poslovanju može pružiti doprinos u rešavanju osnovnih vojnih pitanja pruža i diskusija o optimalnoj veličini borbenih jedinica. Kao što rukovodioci u privredi mogu primiti korisne sugestije od vojne nauke kako treba voditi velika preduzeća, tako se i vojnici mogu učiti od privrede o upravljanju samostalnim pogonima. Dejstvo savremenog oružja upućuje na stva-

ranje malih jedinica koje mogu samostalno dejstvovati. Zato ove, po mišljenju pisca, i moraju biti opremljene svim potrebnim sredstvima kakvim su u poslednjem ratu raspolagale divizije.

Nauka o privrednom poslovanju već danas praktično ispoljava uticaj na vojnu nauku. Organizacija Vrhovne komande savezničkih snaga u Evropi (NATO) je, na primer, veoma slična organizacionoj šemi glavnih uprava američkih akcionarskih društava — sa predsednikom, zamenikom predsednika i odborom direktora. Komandne instancije u američkoj vojsci su uvele posebnog, šestog generalštabnog oficira, koji mora poticati iz privrede i koji ima naziv kontrolora, kao i u privrednim preduzećima. Njegov je zadatak da proučava trupno računovodstvo i daje komandantu odgovarajuće savete. Jedna od njegovih posebnih dužnosti je da nastoji da se na svakom priboru i vozilu, i to na jasno uočljivim mestima, istakne njihova vrednost u novcu.

U Bundesveru su na komandnoj akademiji i školi za logistiku uvedene istraživačke grupe, od kojih je jedna za planiranje, organizaciju i racionalizaciju. Na njenom čelu nalazi se istaknuti stručnjak iz privrede. Predavanja u okviru oficirske nastave kod ove grupe drže razni naučnici i privredni savetnici slobodnih profesija. Tako se veza između vojske i privrednog poslovanja i na ovaj način učvršćuje.

S. P.

IZIŠLO IZ ŠTAMPE

NOVE KNJIGE

Potpukovnik geodetske službe VELIBOR ARSIĆ, **TOPOGRAFSKA OSNOVA BORBENIH DOKUMENATA**, izdanje »Biblioteka vojnih udžbenika i priručnika« VIZ-a JNA »Vojno delo«, Beograd 1961. godine. Knjiga ima 100 strana sa 89 slika. Cena 250 dinara.

Priručnik razmatra pripremu karte i aerofotosnimka i način izrade šema, krojka, skica i perspektivnih snimaka, koji služe kao topografska osnova za uoženje borbenih podataka. Kao praktičan priručnik knjiga je namenjena svim našim starešinama.

General-major pravne službe ILIJA KOSTIĆ, **STAREŠINA I PRIMENA PRO-**

PISA U JUGOSLOVENSKOJ NARODNOJ ARMJI, izdanje »Biblioteka vojnih udžbenika i priručnika« VIZ-a JNA »Vojno delo«, Beograd 1961. godine. Knjiga ima 261 stranu. Cena 500 dinara.

Ova knjiga predstavlja značajan doprinos jačanju socijalističke zakonitosti u JNA. Ona obuhvata rukovođenje u JNA, primenu na vojna lica Zakona o prekršajima i Zakona o opštem upravnom postupku, zatim odredbe Zakona o upravnim sporovima, o materijalnoj odgovornosti vojnih lica itd. S obzirom na ovakav sadržaj ona će biti veoma koristan svakidašnji priručnik ne samo starešinama pravne službe već i svim ostalim pripadnicima JNA.

ČASOPISI

VOJNI GLASNIK

Br. 9/1961.

Pukovnik Zdravko Kolar: *Moralni faktor u savremenom ratu*

U članku pisac ističe istorijski razvitak i ulogu moralnog faktora, kao i njegovo mesto u opštenarodnom odbrambenom ratu u kojem će on imati odlučujuću ulogu kao najznačajniji elemenat borbene vrednosti jedne armije. On, takođe, naglašava uslovljenost značaja moralnog faktora u sklopu ostalih faktora, od kojih će isto tako zavisiti ishod savremenog rata.

Potpukovnik Vladimir Timčenko: *Zaprečavanje u odbrani reke*

Pošto je istakao neophodnost zaprečavanja u savremenim uslovima, pisac razmatra koje se vrste prepreka mogu upotrebiti u odbrani reke, gde i kako ih treba postavljati, kao i o uticaju širine reke i promene vodostaja na zaprečavanje vodenog toka.

Major Obren Ćirić: *O problemima tehničkog obrazovanja u artiljeriji*

U članku se iznosi potreba da artiljerijske starešine i vojnici budu osposobljeni za samostalno održavanje svoje tehnike i otklanjanje manjih neispravnosti koje su dosada većinom otklanjali artiljerijski majstori. Tome treba da posluži i uvođenje tehničkog obrazovanja, kao posebnog predmeta, koje obuhvata znanja iz oblasti artiljerijske tehnike, moto i tehnike sredstava veze.

Pukovnik Mile Lalić: *Vežbališta, strelišta i poligoni u obuci oklopnih jedinica*

S obzirom na to da oklopne jedinice, kao izrazito tehnički rod, treba da raspolazu savremeno uređenim vežbalištima, strelištima i poligonima, autor u članku iznosi kako se angažovanje većih materijalno-finansijskih sredstava za ovu svrhu višestruko isplati. On ujedno daje izvesna svoja zapažanja iz dosadašnje prakse u pogledu izrade i uređenja svakog od ovih objekata.

Potpukovnik Darko Puhar: *Planšeta za procenu radio-aktivnih padavina*

Članak je napisan na osnovu niza podataka objavljenih u inostranim časopisima i obrađuje sledeća pitanja: nastanak i metode procene radioaktivnih padavina (anemometrična i eliptična), zatim izradu planšete za procenu ovih padavina po eliptičnoj metodi i korišćenje ove planšete.

Major Vitimir Jovanović: *Primena podvodne signalizacije*

Kako podvodna signalizacija na moru može skoro u potpunosti da zameni ostala sredstva veze, to se u članku razmatraju osobine širenja zvučnih i nadzvučnih talasa kroz vodu, zatim prednosti koje daje ova vrsta veze. Pisac napominje da se uređaji za podvodnu signalizaciju mogu ujedno koristiti i za osluškivanje rada motora neprijateljskih plovni objekata a time i za otkrivanje njihovog prisustva.

Pored ovih, Vojni glasnik donosi i sledeće članke:

Kapetan I klase Slobodan Dundić: *Otklanjanje uticaja vetra kod komandnog računara M-11A*

Potpukovnik Ratko Anđelković: *O obuci rezervnih oficira na vojnoj vežbi*

Pukovnik Stanislav Podboj: *Dva praktična načina kodiranja karte*

Kapetan I klase Velimir Bogovac: *O svetljavanju pokretnih ciljeva na bojnim gađanjima*

Ante Rosi: *Neka pitanja kulturno-prosvetnog rada u NOR-u*

Joco Jović i Josip Karavanić: *Omladinske jedinice u NOV i POJ*

Novo Matunović: *Donjobanjansko-petrovička četa 1941.*

Olga Čelebić: *Nekad se tu nalazilo selo*

U časopisu su dati prikazi raznih članaka, taktičko-tehničke i druge novosti iz inostranih armija.

VOJNOISTORIJSKI GLASNIK

Br. 3/1961.

Pukovnik Danilo Jauković: *Sandžak u narodnooslobodilačkom ratu (do juna 1942. god.), V deo*

Potpukovnik Vojin Popović: *Borbe u južnoj Srbiji od jula do septembra 1942. godine.*

Slobodan Šakota i potpukovnik Radomir Petković: *Dejstva partizanskih jedinica u Hercegovini protiv okupatora, ustaša i četnika (novembar 1941 — maj 1942)*

Major Rade Guberina: *Pavle Babac i Andrija Božović, »Splitska operacija godine 1943.«*

Pored ovog, Vojnoistorijski glasnik donosi i bibliografiju jugoslovenske istoriografije od 1956—1959 (članci), kao i bibliografiju strane istoriografije o drugom svetskom ratu.

MORNARIČKI GLASNIK

Br. 4/1961.

Pukovnik Sreten Šantić: *O nekim pitanjima upotrebe avijacije i njenim mogućnostima*

Kapetan korvete Tihomir Vilović: *Svakodnevna operativna delatnost pomorskih snaga*

Mornaričko-tehnički kapetan Ismet Imamović: *Razvitak i problemi pogonskog uređaja podmornica*

Poručnik fregate Ahmed Čišić: *Roni-lačka oprema i njena primjena u ratnoj mornarici*

Kapetan bojnog broda Ante Benić: *Priprema i početak NOB u Makarskom gornjem primorju 1941. godine*

Pukovnik Poldo Mikulić: *Biokovsko područje u NOR do formiranja Prvog mornaričkog odreda*

Važniji događaji iz NOB 1941. do 1945.

Pored ovih članaka, *Mornarički glasnik* u ovom broju donosi i rubriku »Iz pomorske literature«, »Iz nauke i tehnike«, »Vesti i novosti« i »Bibliografiju«.

VOJNOTEHNIČKI GLASNIK

Br. 9/1961.

Major Jordan Andrejević: *Uzroci saobraćajnih udesa i prekršaja*

Potpukovnik Živorad Stojanović: *Koeficijent brisanog prostora i njegova primena*

Kapetan I klase Dobrivoje Milovanović: *Čišćenje i konzervisanje pešadijskog oružja*

Potpukovnik Milenko Kovačević: *Uređaj koji opominje vozača motornog vozila*

Kapetan I klase Dušan Rovčanić: *Upotreba motornih vozila u izuzetnim uslovima*

Pukovnik Jovo Bogdanović: *Prvo majstori a onda starešine*

Major ing. Sergije Mantula: *O nekim problemima maskiranja nepokretnih objekata*

Kapetan inž. Đorđe Golić: *Osnovni elementi procesa miniranja i načini ekonomske eksploatacije kompresora pri iskopu stene*

Major Jakov Mance: *Domest bombi bačenih pri obrušavanju aviona*

Kapetan I klase Vlastimir Josipović i potporučnik Gojko Stanković: *Panorama No 9 Mkl za pav top 94 mm M3A*

Poručnik Anton Ráhotina: *Organizacija operativnog centra (OC) objekta PVO*

Vodnik I klase Dragutin Belaj: *Pronalazanje i otklanjanje grešaka na elektronskim uređajima 3MK7 i M11A*

Potporučnik Dragoljub Stanković: *Metode merenja otpora zemljovoda*

Elektromehaničar Drago Jovičić: *Uređaj za ispitivanje elektromagnetskih kočnica i signalnog osvetljenja na topovima 90 mm i 40 mm*

Kapetan I klase Dobrivoje Despotović: *Vođenje evidencije u radionicama II i III stepena pri izvršenju pregleda i opravki tehničkih sredstava*

Pukovnik Vladimir Slobodaninović: *Svestrano poznavanje artiljerijske tehnike je preduslov uspešnog izvršenja zadataka u ratu*

Poručnik bojnog broda Božo Javoran: *Neka iskustva u korišćenju i održavanju sredstava veze*

Pored toga Glasnik donosi naučne i tehničke novosti i zanimljivosti iz inostranih i domaćih časopisa, kao i bibliografiju.

VOJNOTEHNIČKI GLASNIK

Br. 10/1961.

Kapetan Jakov Lovrić: *Nešto o uticaju atmosferskih prilika i zemljišta na upotrebu i dejstvo atomskih oružja*

Pukovnik Ignjatije Perić i potpukovnik Tomislav Marinković: *Neka zapažanja sa ispita za čin oficira, podoficira i vojnog službenika tehničke službe*

Pukovnik Branko Tanjga: *Nova sredstva za imitaciju vatre*

Kapetan Slavčo Hristov: *Proučavanje tla pri izgradnji puta*

Diplomirani hemičar Pavle Popović: *O izradi štampanih veza*

Inž. Nikola Timar: *Da li radio-teleprinterški saobraćaj treba da se obavlja pomoću uređaja sa nosećom frekvencijom ili sa jednim boćnim opsegom*

Major inž. Grgo Peronja: *Uticaj oklopa na vek trajanja elektronskih cevi i pouzdanost rada elektronskih uređaja*

Potpukovnik Stevan Pavlović: *Održavanje guma na vozilima u eksploataciji*

Pukovnik Miloš Palija: *Kako su se Krajišnici koristili oružjem otetim od neprijatelja*

Pukovnik Nikica Janković: *Ukopavanje i sakrivanje tehnike u NOR*

Pored toga Glasnik donosi naučne i tehničke novosti i zanimljivosti iz inostranih časopisa.

VOJNOEKONOMSKI PREGLED

Br. 4/1961.

D. A.: *Svečanost u Intendantskoj vojnoj akademiji povodom proizvodstva pitomaca XI klase u čin potporučnika*

Pukovnik Rudolf Musi i pukovnik Dobrivoje Avramović: *Finansije u narodno-oslobodilačkom ratu*

Pukovnik Franc Avsenek: *Rešavanje problema ishrane i snabdevanja NOV i PO u pasivnim krajevima Hrvatske (1942—1943).*

Major Pantelija Urošev i major Koriočan Ankucić: *Primena klizne skale u kupoprodajnim ugovorima posmatrana sa gledišta kupca*

Vojni službenik Vladimir Šaranović: *Kvantitativni gubici, i kvalitativne promene kod nekih vrsta povrća*

Pored toga Vojnoekonomski pregled donosi ekonomske, naučne i tehničke novosti i zanimljivosti, mali leksikon i bibliografiju.